

ROMANOSLAVICA

Vol. LI, nr.1

Reproducerea integrală sau parțială, multiplicarea prin orice mijloace și sub orice formă, cum ar fi xeroxarea, scanarea, transpunerea în format electronic sau audio, punerea la dispoziția publică, inclusiv prin internet sau prin rețele de calculatoare, stocarea permanentă sau temporară pe dispozitive sau sisteme cu posibilitatea recuperării informațiilor, cu scop comercial sau gratuit, precum și alte fapte similare săvârșite fără permisiunea scrisă a deținătorului copyrightului reprezintă o încălcare a legislației cu privire la protecția proprietății intelectuale și se pedepsesc penal și/sau civil în conformitate cu legile în vigoare.

**UNIVERSITATEA DIN BUCUREȘTI
FACULTATEA DE LIMBI ȘI LITERATURI STRĂINE
ASOCIAȚIA SLAVIȘTILOR DIN ROMÂNIA**

Departamentul de filologie rusă și slavă

ROMANOSLAVICA

Vol. LI, nr.1

editura universității din bucurești®

2015

Referenți științifici: prof.dr. Constantin Geambașu
conf.dr. Sorin Paliga

COLEGIUL DE REDACȚIE:

Prof.dr. Constantin Geambașu, prof.dr. Mihai Mitu, conf.dr. Mariana Mangiulea,
Prof.dr. Antoaneta Olteanu (redactor responsabil)

COMITETUL DE REDACȚIE:

Prof.dr. Virgil Șoptoreanu, cercet.dr. Irina Sedakova (Institutul de Slavistică și Balcanistică, Moscova), prof.dr. Mieczysław Dąbrowski (Universitatea din Varșovia), prof.dr. Panaiot Karaghiozov (Universitatea „Kliment Ohridski”, Sofia), conf.dr. Antoni Moisei (Universitatea din Cernăuți), conf.dr. Ewa Kocój (Universitatea Jagiellonă, Cracovia), prof.dr. Corneliu Barborică, prof.dr. Dorin Gămulescu, prof.dr. Jiva Milin, prof.dr. Onufrie Vințeler, asist. Camelia Dinu (secretar de redacție)

Tehnoredactare: prof.dr. Antoaneta Olteanu

© Asociația Slaviștilor din România (Romanian Association of Slavic Studies)
kgeambasu@yahoo.com
mariana.slave@yahoo.fr
antoaneta_o@yahoo.com

IMPORTANT:

Materialele nepublicate nu se înapoiază.

ROMANOSLAVICA vol. LI, nr. 1

LITERATURĂ

DANILO KIŠ ȘI EUROPA CENTRALĂ – HETEROTOPIE ȘI IDENTITATE

Lidija ČOLEVIĆ

Paying attention to understanding the identity of the Central European space through a brief review of the contemporary studies of culture, politics, imagology, we have based upon the most diverse and above all topical narrative formula that Danilo Kiš has offered in his novels, essay reflections and interviews. In consideration of Central Europe as a part of cultural policy and as part of the aesthetic doctrine, we have been helped by the principles of heterotopia offered by M. Foucault. Going into some sensitive issues of incomplete inferior cultural identity and viability of the concept of cultural identity of Serbian literature in relation to the imminent epochal developments of postcolonialism and multiculturalism, would mean to take into account the fact that in this complex field any peripheral society, including Serbian, has to deal with the specific historical contingencies. And after more than two decades since the collapse of the Yugoslav community, within the social and political implications of the above-mentioned new trends and cultural orientations, the contemporary Serbian scene again is facing with the experience of political and cultural discontinuity. In such an atmosphere, that it is still ongoing, the consequences of Kiš's understanding of the phenomenon of Central Europe continue to provoke.

Keywords: Central Europe, heterotopia, identity, imagology, postcolonialism

Disprețuiesc cel mai mult literatura care se declară drept minoritară, literatura oricărei minorități. Politice, etnice, sexuale. Literatura este una singură indivizibilă. Bună sau rea¹.

Literatura sârbă îi datorează mult lui Danilo Kiš, unul dintre inițiatorii și promotorii strategiei de configurarea a imaginii Europei Centrale. O înțelegere temeinică a spațiului central-european constituie o dovadă a aprofundării minuțioase a scriitorului privind cultura, istoria, politica, ideologia, arta, literatura și

¹ D. Kiš, *Poslednje pribežište zdravog razuma*, în *Život, literatura*, red. Mirjana Miočinović, Ed. Prosveta, Belgrad, 2007, p. 87.

filosofia. Prin imaginea sa a „Europei Centrale” Danilo Kiš s-a înscris în registrul genealogic ficțional al literaturii naționale, europene și universale.

În discursul său privind conceptul de cultură central-europeană, identitatea, culturală, literară și etnică se dezvăluie prin „cunoașterea a mai multor limbi”, respectiv prin refuzul „unui sistem închis de gândire” care se transmite asupra unei limbi. Limba este deci o particularitate a schimbului din societate. O asemenea dimensiune translingvistică și transculturală pe care o descoperim, inițial la Kundera, figurează și la Kiš, care a făcut cunoștință cu literatura occidentală, rusă și iudaică între Budapesta, Viena, Zagreb și Belgrad, confirmându-și în felul acesta cultura sa central-europeană. Conștiința despre apartenența sa la cultura central-europeană este, în ultimă instanță, un act de „disidență”, menționându-i în câteva rânduri pe Miloš, Kundera, Conrad, sau Havel. Biografia potențială a fiecărui intelectual central-european, în opinia lui Kiš, se revelează din prisma iudaismului până la teoria asimilării, a negației comunismului și al disprețului față de sistemul totalitar și reprezentanții acestuia prin suspiciunea într-un sistem închis de gândire până la viziunea „societății deschise”.

Câteva remarci de bază care se referă la conceptul literar și cultural central-european al autorului ne dezvăluie natura sa stratificată, care se caracterizează prin întrepătrunderea factograficului și ficționalului. Devotamentul lui Kiš față de spațiul cultural central-european se oglindește în interesul său pentru estetic și eveniment istoric. De aceea în excursul nostru vom trata modelul lui Kiš de comprehensibilitate a conceptului de Europa Centrală ca parte a politicii culturale și a doctrinei estetice. În nuanțarea acestor deosebiri ne-am servit de principiile heterotopiei¹, definite de filosoful, istoricul și sociologul francez M. Foucault în anii '60 ai secolului trecut. În concepția actuală heterotopia se află pretutindeni. Cu ajutorul acesteia Michel Foucault a destabilizat ideea de spațiu, argumentând că, într-un spațiu real, există și alte categorii de spații, astfel că putem face afirmația că spațiul total al heterotopiei nu este identic cu el însuși, drept care nu mai este real. Europa Centrală heterotopică este o entitate distinctă de spațiu creată pe baza presupunerii coexistenței unor spații incompatibile, ce se exclud reciproc a luat naștere prin anexarea unor realități diferite: „Spațiul în care trăim, cel care ne extrage din ființa noastră, în care viețile noastre, timpul și istoria noastră se erodează, spațiul care ne chinuie și ne consumă este de asemenea, prin sine însuși, un spațiu eterogen”². O afirmație similară o face și Danilo Kiš care susține că „a vedea unitate în acel spațiu larg și eterogen între atâtea culturi și limbi naționale este, în bună parte, consecința unei anumite simplificări: să nu vezi deosebiri și să

¹ Michel Foucault, *Of Other Spaces* (1967), în *Heterotopia and the City*, edited by Michiel Dehaene and Lieven de Caeter, Routledge, London, New York, 2008, pp. 13-29.

² *Ibidem*, p. 16.

evidențiezi asemănări. (Un proces opus naționaliștilor care nu țin cont de asemănări și scot în evidență deosebiri)”¹.

Europa Centrală – identitate particulară în cadrul entității europene²?

În analiza acestui fenomen am purces de la o idee fundamentală generată de acest concept, necesitatea de a-l înțelege pe *Celălalt*. Într-adevăr, una dintre cele mai importante trăsături ale metodei imagologice este insistența acesteia de a-l defini și a-l tălmăci pe *Celălalt*. Dat fiind faptul că este imposibil să-l descrii pe Celălalt fără să nu lași urme privind propriul mediu social și cultural, originea și valorile proprii, auto-imaginile sunt prezente în fiecare încercare a lui Kiš de a determina identitatea Europei Centrale. Relevant nu doar prin prisma implicațiilor sale imagologice, conceptul lui Kiš privind Europa Centrală a permis crearea viziunii unor spații noi și a unor noi narațiuni istorice ale spiritualității europene.

Cea de-a doua direcție a analizei noastre se referă la imaginea lui Kiš privind Europa Centrală din perspectiva unei noi dimensiuni a teoriei și criticii postcoloniale. Deși intens criticată din cauza prefixului deconcertant, a ambiguității politice, teoria postcolonială nu este, în cazul nostru, o opțiune problematică, întrucât sfera acesteia este extrem de largă. Într-un sens mai larg, viziunea lui Kiš privind conceptul literar central-european se decelează prin dihotomia identitate/alteritate „a unei părți din Europa”, ca o una marginală balcanică și postcolonială, determinată de privirea și conducerea *Celuilalt care vine de dincolo*.

Deși contextul balcanic și central-european nu constituie puncte simetrice în literatura și cultura sârbă, întrucât cultura sârbă este atribuită prin zona sa centrală culturii balcanice, în vreme ce prin zona sa nordică din Voivodina aparține, din punct de vedere geografic, așa numitei Europe Centrale, este incontestabilă prezența unor elemente comune. Aspectul fundamental al statutului postcolonial al acestui spațiu este definit de sincretism, dizarmonie, eticheta haosului, războaie, separatism și, așa cum subliniază Kiš, „experiența cotidiană a indiferenței celor mari”. Printre multe altele, violența și dreptul celui mai puternic sunt constantele de bază ale operei lui Kiš. Datorită unor reconsiderări privind relațiile istorice, analizând unele chestiuni mai delicate privind raportul de dominare între grupări etnice, fiecare societate periferică, incluzând și cea sârbă, trebuie să-și asume specificul istoric al generațiilor. Nu putem ignora că pe lângă moștenirea otomană, Serbia în cadrul

¹ D. Kiš, *Varijacije na srednjoevropske teme* (Variațiuni pe teme central-europene), în *Život i literatura*, p. 35.

² *Ibidem*, p. 43.

statutului său de țară balcanică periferică poartă și pecetea ortodoxismului. În cadrul legăturilor regionale balcanice ale Serbiei, României și Bulgariei și a conexiunilor de mentalitate, A. Alipieva, un cunoscut condei al criticii literare bulgare contemporane, subliniază „caracterul posttotalitar al acestei literaturi”¹. În asemenea condiții, țările și culturile au primit dreptul, în cel mai bun caz, de a-și reconstrui identitatea, așa cum este cazul fostelor colonii care se refac după traumele provocate de agresori. Formarea identității în perioada postcomunistă este analizată de Bogdan Ștefănescu din perspectiva naturii și a acțiunii ideologiei postcolonialismului și postcomunismului. Tratatând acest subiect din poziția aceleiași retrospectivitate istorice, este vorba despre compatibilitatea dintre „postcomunism și postcolonialism”². În viziunea autorului, este evidențiată contribuția experienței postcomuniste la înțelegerea experienței (post)coloniale, asigurându-se în acest mod garanția unui studiu contrastiv între cele două ipostaze de subordonare. Motivele neacceptării unei asemenea asocieri sunt, mai degrabă, de natură „ideologică și politică”. Tratarea Serbiei prin prisma unei noi dimensiuni a criticii și teoriei postcoloniale, fundamentate pe ideea anticolonialismului, ni se pare benefică pentru cercetarea noastră. Deși nu este vorba despre un regim colonial în sensul tradițional al cuvântului, în ciuda acțiunii discursului imperialist existent, nu constituie o noutate colonizarea societăților europene, prezența așa-numitului „colonialism alb” care se distinge de colonialismul real legat de discriminarea rasială. Este indubitabil faptul că postcolonialismul nu este o caracteristică exclusivistă a culturilor ce se referă la grupurile etnice din *Lumea a treia și a patra*, ci se referă de asemenea la „societățile albilor” care depind de puterile imperialiste. E vorba de o analiză „a unui întreg spectru de manifestări diverse”³, printre altele a configurării celui alt, indiferent dacă acea configurare este în folosul dominației imperialiste ori economico-politice. Colonialismul ca paradigmă a subordonării colective care acoperă un spectru larg de variații istorice îl vom analiza ca un proces și o practică actuală de susținere a dominației coloniale prin varietatea de discursuri și atitudini, aplicând mecanisme instituționale și de infrastructură, strategii și scheme asupra victimelor. A fi parte componentă a unei culturi marginalizate și „a purta crucea unei moșteniri europene nevrotice și incerte” explică formarea unei auto-imagini neclare care iese în evidență într-o comunitate stabilă din punct de vedere social. Înțelegerea traumei coloniale și a intențiilor lumii postcomuniste este

¹ A. Alipieva, *Tri savremena balkanska romana* (Trei romane contemporane balcanice), demers de construire a unui canon balcanic comun în „Slavia, časopis pro slovanskou filologii”, ročník 83, sešit 1, Ed. Prag, 2014, pp. 11-24.

² Bogdan Ștefănescu, *The Contextual Relevance of Postcolonialism and Postcommunism, în Postcommunism-Postcolonialism, Siblings of Subalternity*, Ed. Universității din București, București, 2012, p. 41.

³ Bill Ashcroft, Gareth Griffiths, Helen Tiffin, *The Empire Writes Back*, Ed. Routledge, London and New York, 2002, p. 200.

explicată de B. Ștefănescu prin conștiința nedorită a prezenței unei anumite umilințe și a unui anumit gol lăsat de comunism, conștiință care a pus sub semnul întrebării întreaga cultură românească și care este resimțită de orice altă cultură postcomunistă, inclusiv de cea sârbă.

În sens restrâns, viziunea lui Kiš a conceptului literar central-european se relevă prin mecanismul postcolonial „de apropiere de Europa” și se percepe ca „o nostalgie după Europa”¹. Valoarea apriori a termenului de *Mittel Europa* mult mai largă este justificată, pe de o parte, de tradiția de familie și, de cealaltă parte, de o istorie tăcută și de însănătoșirea din cauza traumei istoriei. Discursul nostalgic al spațiului central-european este aranjat după proiectul propriu destin al autorului scriind despre război, sărăcie, maturizare forțată și timpul pierdut. De acest discurs se leagă stereotipul că „nouă, slavilor de sud, în primul rând sârbilor, ni s-a întâmplat nenorocirea limbilor mici”², osândiți, de regulă, la o comunicare într-un singur sens, astfel încât căutarea unei identități eurocentrice și referențialitatea lui Kiš privind Europa Centrală este înscrisă în proiectul colectiv. Autorul subliniază că nu trebuie scăpate din vedere acele particularități pe care națiunile și limbile mici „din enclava central-europeană o dau acelei Europe virtuale”, cu mențiunea că „însăși conștiința de a aparține culturii central-europene este în ultimă instanță un act de disidență”, indiferent dacă aceasta înseamnă exil sau retragere într-o poziție marginalizată. O asemenea viziune este asemănătoare conceptului literar oferit de Miloš Kundera care afirmă că Europa Centrală nu este un stat, ci o cultură, un destin. În contextul amintit se reflectă mai clar noțiuni precum colonialism ideologic, conștiință revoluționară și opera literară immanent „cenzurată” a lui Danilo Kiš. Aceste observații confirmă viziunea autorului privind conceptul literar de Europa Centrală ca „un exemplu de epurare stilistică și estetică a conținutului politic”. Chiar și o orientare superficială spre *zona* central-europeană, acest conglomerat de diverse spații și cursuri în care recunoaștem urmele unui imperiu războinic, de distrugeri și letargie postnazistă suscită circumspecție.

Oricare dintre temele care completează viziunea lui Kiš cu referire la Europa Centrală poate fi asociată cu existențe sociale. În ambele situații (periferia postcolonială „balcanică” sau „nostalgia după Europa”) este vorba despre o construcție discursivă din care reies următoarele idei: neacceptarea statutului de periferie, revolta împotriva „apartenenței la o minoritate dată”, complexul postcolonial al „barbarilor”, dezicerea de stereotipul de „barbari” și, prin aceasta, redefinirea identității. O asemenea logică a interpretării conceptului metacultural de

¹ Kiš, *Varijacije...*, p. 36.

² *Ibidem*, p. 120.

Europa Centrală permite imaginarea unor noi narațiuni ideologico-culturale în scopul unei reprezentări cât mai adecvate a „identităților culturale inferioare incomplete”.

Concluzie

E cunoscut faptul că în istoria literaturii evreiești nu a existat niciodată o diferență esențială între simțul tainic al scribului și prooroc. Să ne aducem aminte că la întrebarea unui jurnalist italian, *cum ar descrie în mod concis realitatea iugoslavă a anului 1988*, Kiš a semnalat asemenea unui prooroc criza spiritului european care se autodistrage în căutarea zadarnică a propriilor modele de autoidentificare: „Riscul secesiunii și al unui război civil există, dar aș vrea să fiu optimist, deși tendința în favoarea unității iugoslave a scăzut. Există vestigii ale trecutului ascunse de multă vreme și care acum ies la suprafață cu impetuoșitate. Trebuie să supraviețuim și să nu uităm de matricea noastră europeană”, avertiza Kiš.

Experiențele istorice și politice din secolul trecut, sciziunea realiilor ideologice și social politice ale lui Kiš („stânga“ iugoslavă), naționalismul care se va afirma în toată amploarea sa fatală pe țărmul Iugoslaviei după destrămarea acesteia, războaiele fratricide care au urmat după moartea lui Danilo Kiš, au lăsat urme vizibile. Toate aceste puncte de contact de spații incompatibile reciproce devin potențial reprezentării textuale ale unei fantezii proiectate compuse din nenumărate realități și spații, începând de la „zone” heterotopice până la aspirația utopică spre Europa ca unic vis al lui Dedal paradoxal și ideologizat, „un drum încă fatasmagoric spre (im)posibil”.

În esența argumentării de mai sus, în lumina percepției Eurpei de Est și Centrale ca prototipul unei „națiuni postmoderne descentralizate”, poate este posibil să concluzionăm că au rămas consecințe durabile atunci când este vorba despre fenomene culturale hibride și marginale care au ignorat istoria tradițională și națională. Cursul civilizației postcolonialismului și multiculturalismului ca procese epocale care marchează epoca contemporană prin constructe metanaționale, ca, de pildă, Uniunea Europeană, pe ruinele unor comunități recente multietnice și multiculturale, afectează (re)construirea identității culturii și literaturii sârbe, precum și interacțiunea cu alte literaturi și culturi care „evidențiază asemănările și diminuează deosebirile”, promovându-se ideea, îmbrățișată și de Danilo Kiš, a continuității identității culturale europene în toată complexitatea sa. În acest context, după activarea acestei teme inepuizabile, declarația scriitorului cum că „Europa Centrală”, ca fenomen cultural și istoric, este „o chestiune perimată”¹, stârnește în continuare controverse.

¹ *Ibidem*, p. 43.

Pornind de la text ca de la ceva aparținând categoriilor fenomenelor culturale, referindu-ne la opiniile importante ale lui Danilo Kiš despre spațiul central european și la eforturile sale în căutarea identității culturale, am atins liniile imaginare de despărțire a Europei Centrale și Balcanilor, precum și a Europei și (ne)Europei. Suntem datori să precizăm faptul că autorul a creat și a trăit în Iugoslavia, o țară pe care Europa de Est o vedea atunci ca mult mai occidentală, în comparație cu aceasta, pentru că nivelul de trai al unui om obișnuit din spațiul iugoslav era în acele timpuri mai apropiat de al unui francez, decât de al unui cetățean sovietic. Rezultă astfel impresia că acele conotații simbolice utopice despre mândra și progresiva Iugoslavie a lui Tito mai apar când și când ca niște stafii în acest spațiu, încât omul vorbește de unul singur, consolându-se, sau vorbește despre el însuși cu altcineva, în acest vis care este astăzi prezent. Din amestecul visului utopic al neînfrângerii, din împărăția visului și a nebuniei colective, lucruri simptomatice pentru spațiul sârbesc din ultimele decenii, s-a ajuns la trecerea la cealaltă extremă, de subapreciere și de autocritică, care se pare că a provocat răzvrătirea poporului sârb, care este pregătit acum ca „din nou să intre în Europa”.

Bibliografie

- Alipieva, Antoaneta, *Tri savremena balkanska romana*, în „Slavia, časopis pro slovanskou filologii”, ročník 83, sešit 1, Ed. Prag, 2014
- Ashcroft, Bill, Griffiths Gareth, Tiffin Helen, *The Empire Writes Back*, Ed. Routledge, London and New York, 2002
- Bošković, Dragan, *Kišov Krleža: ideološka inkulturacija*, în *Srpski jezik, književnost i umetnost, Interkulturni horizonti: južnoslovenske/evropske paradigme i srpska književnost*, Kragujevac, 2009
- Foucault, Michel, *Of Other Spaces* (1967), in *Heterotopia and the City*, edited by Michiel Dehaene and Lieven de Caeter, eds. Routledge, London, New York, 2008
- Kiš, Danilo, *Varijacije na srednjoevropske teme*, în *Život i literatura*, Ed. Prosveta, Belgrad, 2007
- Kiš, Danilo, *Život i literatura*, redactat de Mirjana Miočinović, Ed. Prosveta, Belgrad, 2007
- Ștefănescu, Bogdan, *Postcommunism-Postcolonialism, Siblings of Subalternity*, Ed. Universității din București, București, 2012

EULENSPIEGEL ÎN ARTĂ

Cristina DOGARU

Der Ruhm der beliebten Eulenspiegel-Gestalt hat längst die Grenzen der deutschen Literatur überschritten. Die vorliegende Arbeit erwähnt ein paar der Kunstbereiche, in denen deren Persönlichkeit meisterhaft erfasst wurde. Einen besonderen Akzent wird dabei auf die sinfonische Dichtung „Till Eulenspiegels lustige Streiche. Nach alter Schelmenweise – in Rondeauform – für großes Orchester gesetzt“, die von Richard Strauss komponiert wurde und auf das dramatische Ballett „Till Eulenspiegel“, das sich der Musik von Richard Strauss bedient, gesetzt.

Schlüsselwörter: Schalk, Volksheld, Unterhaltung, Moral, Weisheit

Adulți și copii deopotrivă din întreaga lume adoră povestirile despre el. Till Eulenspiegel a fost catalogat drept cel mai îndrăgit bufon german din ultimii cinci sute de ani, rebel, critic al limbii, parazit, cinic, erou legendar. Faptele și șotiile sale au inspirat literalmente mii de artiști ai lumii: Dürer, Strauss, Nijinski; și multi alții și-au arătat iscusința în veritabile opere de artă.

Prima ediție completă a aventurilor lui Till Eulenspiegel, *Ein kurzweiliges Buch von Till Eulenspiegel aus dem Lande Braunschweig. Wie er sein Leben vollbracht hat. Sechsendneunzig seiner Geschichten*¹, îi aparține lui Hermann Bote și a fost publicată în 1510/1511 la Strassburg. Poveștile sale ne oferă o interesantă privire literară, sociologică și chiar psihologică asupra Germaniei medievale. Încă din secolul al XVI-lea cartea a fost tradusă în mai multe limbi europene, precum engleză, franceză, polonă, actualmente ajungând să fie tradusă în 280 de limbi străine. Prima traducere românească, care aparține lui Ion Barac, *Toată viața, istețiile și faptele minunatului Tili Buhoglindă, cele de rîs și minunate la cetire spre trecerea de vreme în zilele, ceasurile omului cele de odihnă, după limba nemțească tălmăcită și acum*

¹ Hermann Bote, *Ein kurzweiliges Buch von Till Eulenspiegel aus dem Lande Braunschweig. Wie er sein Leben vollbracht hat. Sechsendneunzig seiner Geschichten*, Insel Verlag, Frankfurt a.M., 1978.

tiparită¹, datează de la 1840.

Ciclul de snoave *Ein kurzweilig Lesen von Dil Ulenspiegel* cuprinde 96 de povestioare, denumite, conform terminologiei epocii respective, *Historia*², și urmăresc întreaga viața aventuroasă a lui Dil sau Till, cum îi va rămâne ulterior numele în literatura și cultura germană, de la nașterea până la moartea acestuia. Ele sunt ordonate cronologic, cea de-a 42-a povestioară fiind aparent uitată. Categoria literară narativă în care se încadrează aceste povestiri este snoava. Aceasta se pretează perfect scopului urmărit, demascând, pe înțelesul tuturor, aspecte negative ale societății, slăbiciuni umane sau nereguli sociale în scop moralizator. Cu toate că în vremea aceea puțină lume (numai 20% din populație) știa să citească, cartea a devenit în scurt timp un adevărat bestseller, popularizarea sa efectuându-se mai ales pe cale orală, prin intermediul „snovarilor”, oameni deosebit de glumeți, înzestrați cu umor, talent narativ și actoricesc.

Tipologia lui Till Eulenspiegel este extrem de complexă: în aparență caraghios, neghiob, distractiv prin glumele sau gesturile sale, în esență, însă, foarte isteț și spiritual. Această literatură a fost promovată în epoca medievală, bufonii, exponenți al râsului, fiind agreați și invitați la curtea seniorilor pentru a-i distra pe aceștia. Conform definiției Dicționarului Explicativ al Limbii Române, bufonul este „persoana care face pe alții să râdă prin glume, gesturi caraghioase etc, care este obiect de batjocură într-o societate”.³ Till Eulenspiegel corespunde doar într-o oarecare măsură acestei descrieri, întrucât el trece drept zăpăcit, folosindu-se în mod desăvârșit de această imagine, deoarece numai această ipostază îi facilitează drumul pentru critica socială. Ca personaj, Till este multivalent: copilăros, naiv, vesel, pus pe glume, obscen, grotesc, iar uneori, atunci când e vorba de un câștig în favoarea sa, viclean.

Carte de vizită pentru personalitatea lui Till Eulenspiegel este, fără îndoială, numele său, format din alăturarea deloc întâmplătoare a două substantive, *Eule* (bufniță) și *Spiegel* (oglină), ambele cu puternică rezonanță simbolică: bufnița este prezentă simbolistic în cultura tuturor popoarelor și în toate vremurile. Este deosebită față de celelalte păsări, având ochii puternic îndreptați înainte. Zeița înțelepciunii, Atena, a ales-o drept apărătoare a sa, de aceea, încă din antichitate, bufnița era considerată pasărea înțelepciunii și se bucura de un respect major. Ca simbol al înțelepciunii este reprezentată deseori cu tichie de medic pe cap sau stând pe mai multe cărți. Oglinda este de asemenea un simbol des întâlnit în cultura popoarelor. Este simbol al vanității, dar și al adevărului și al inteligenței. În antichitate oglinda reprezenta imaginea sufletului unei persoane, ajungându-se să se

¹ Ion Barac, *Toată viața, istețiile și faptele minunatului Til Buhoglină, cele de rîs și minunate la cetire spre trecerea de vreme în zilele sau ceasurile omului cele de odihnă*, 1840 în Biblioteca pentru toți, București, 1968.

² *Historia* sunt denumite narațiunile țesute în jurul unui adevăr istoric.

³ <https://www.google.com/#q=dex+onlne>.

creadă chiar că sufletul poate fi prins în oglindă. Gestul lui Eulenspiegel de a le ține concetățenilor oglinda în față explică tocmai dorința lui de a le arăta acestora cum sunt ei de fapt și cum gândesc cu adevărat.

În literatura germană istoriile lui Till Eulenspiegel s-au bucurat de cele mai multe ediții și prelucrări. Versiunile ulterioare cărții lui Hermann Bote au continuat să modifice într-o oarecare măsură scurtele narațiuni, făcând din Till un personaj din ce în ce mai simpatic, savuros, spiritual, ulterior numai latura simpatică, comică a personalității sale fiind cea mai exploatată. Astfel, dintre nenumăratele prelucrări ale povestirilor despre Till Eulenspiegel aș menționa, din literatura pentru copii, cartea lui Erich Kästner¹, întrucât, de-a lungul timpului, s-a insistat pe adaptarea acestora într-un mod cât mai accesibil, mai atractiv, dar și instructiv.

Se pune însă întrebarea: a existat Till Eulenspiegel cu adevărat?

Părerile sunt controversate, chiar și în prezent: se pare, că Till s-ar fi născut în anul 1300 în localitatea Kneitlingen bei Braunschweig. 50 de ani mai târziu ar fi ajuns la Mölln, unde și-ar fi găsit sfârșitul, la Heiliggeist-Hospital, clădirea spitalului din Seestraße fiind atestată documentar deja din 1229, și inițial cămin pentru săraci și pentru infirmi. Totuși Till, cel care a transformat orașul Mölln în așa-numitul „oraș Eulenspiegel”, este nemuritor. Umorul său subtil l-a făcut nemuritor. Orașul îl onorează pe cel mai cunoscut cetățean al său cu respectul cuvenit. La o plimbare prin Mölln îl întâlnești popularizat la fiecare colț. Un angajat al orașului purtând costumația lui Eulenspiegel înveselește astfel atmosfera. În anul 1500 cetățenii orașului i-au înălțat un monument comemorativ², care se poate vedea și în prezent, într-o nișă a zidului din porticul de vest al bisericii Sf. Nicolae. Din cele scrise aflăm ca înmormântarea lui a fost la fel de ciudată, căci, în momentul în care sicriul lui Eulenspiegel a fost coborât în groapă, una dintre funii s-a rupt, așa încât acesta a căzut vertical. Cei prezenți au decis să-l lase astfel, deoarece Eulenspiegel a fost ciudat în timpul vieții și merită să rămână așa și după moarte. Pe piatra funerară este înfățișat ținând într-una din mâini o bufniță, în cealaltă o oglindă, ambele simboluri, care-l definesc.

Fântâna lui Eulenspiegel³, situată în Piața Centrală, care îi aparține sculptorului din Mölln Karheinz Goedtke, este una dintre cele mai cunoscute și vestite reprezentări ale lui Till Eulenspiegel și a fost dezvelită în anul 1950, cu ocazia comemorării a 600 de ani de la moartea îndrăgितului bufon. Degetul cel mare al mâinii sale și vârful piciorului îi strălucesc, întrucât trecătorii se ating de ele,

¹ Erich Kästner; *Till Eulenspiegel*, Dressler Verlag, Hamburg, 2013.

² <http://mystische-orte.de/orte/deutschland/schleswig-holstein/moelln-wo-euenspiegel-begraben-liegt>

³ <http://www.geo.de/reisen/community/bild/286024/Moelln-Deutschland-Eulenspiegelbrunnen>

deoarece conform tradiției, se spune, că acest lucru aduce noroc.¹ Muzeul din Mölln² este adăpostit de o casă care datează de la 1632 și prezintă mai multe exponate care demonstrează șederea lui în acest oraș; Biblioteca Eulenspiegel însumează operele ce-l reprezintă în știință și în literatură. Till Eulenspiegel este omniprezent în acest oraș prin denumirea pe care o poartă diferite școli, cămine, firme, restaurante, mâncăruri, cluburi, mărfuri, bărci etc.

Richard Strauss a fost încântat de opera „Till Eulenspiegel”, aparținând profesorului de muzică Cyrill Kistler și prezentată în 1889 la Würzburg. Mare admirator al povestirilor lui Till Eulenspiegel, entuziasmat de personajul bufonului dornic de aventuri, maestrul își propusese inițial să compună o operă într-un singur act. Își schimbă însă părerea și finalizează poemul simfonic „Till Eulenspiegels lustige Streiche. Op 28” în anul 1895, care a fost prezentat în premieră, în același an, la Köln sub bagheta lui Franz Wüllner. Formând un scherzo³ orchestral dintr-un condei, așa cum nu mai există altul în literatura muzicală mai nouă, în care stilul muzical hazliu, vesel, mobil se pliază într-o mare măsură pe temperamentul optimist, plin de viață al muzicianului, Strauss reușește să rezolve în mod strălucit problema acestui gen muzical, anume de a reda un program literar într-o formă muzicală compactă. Din punct de vedere al conținutului opera compusă de Kistler nu are nimic în comun cu poemul lui Strauss. Compozitorul s-a împotrivit inițial să facă cunoscut programul său, însemnările sale din partitura reflectă succesiunea imaginilor, publicul auditor având ocazia de a o descifra singur.

Strauss introduce numai la începutul partiturii câteva tonuri sentimentale. Introducerea simfonică sugerează cuvintele: „A fost odată un bufon...” redat de vioară, fagot și clarinet, iar epilogul încheie povestirea cam în genul: „Till omul a murit, însă spiritul său, umorul său nemuritor va dăinui veșnic, atât timp cât va exista omenirea”. Jocul nebunatic al ștregarului Eulenspiegel este anunțat de corn, după introducere, care interpretează un solo și care devine liantul întregului poem. Această melodie veselă apare în cele mai diferite modificări și prescurtări. Urmează apoi nuanțele obraznice ale motivului principal, care sunt marcate explicit de instrumentele de suflat din lemn și de notele ascuțite ale clarinetului, folosit rar pentru atingerea efectului comic, deosebit de original⁴.

Imagini cunoscute ascultătorilor din lecturi anterioare se perindă prin fața lor: Till în mijlocul negustoreselor gălăgioase, cărora le răstoarnă coșurile și cărora le sparge vasele din lut, Till ca predicator, care călătorește pe străzile orașelor și îi păcălește pe concetățeni, indignarea sa la adresa învățaților prefăcuți, pe care îi ironizează – prin fagot, clarinet și contraclarinet aceștia sunt caracterizați drept

¹ <http://www.geo.de/reisen/community/bild/286024#gallerySlider>

² <http://www.geo.de/reisen/community/bild/286024#gallerySlider>

³ http://ro.wikipedia.org/wiki/List%C4%83_de_termeni_muzicali, *Scherzo* e o piesă muzicală veselă, uneori partea a treia, penultima în muzica de cameră sau în simfonii.

⁴ Richard Strauss, „Till Eulenspiegels Lustige Streiche; op:28”⁴.

„lipsiți de substanță”. Singura scenă introdusă de maestru, care însă lipsește cu desăvârșire în ciclul de povestiri despre Till Eulenspiegel este aceea, în care acesta se îndrăgostește. Personajul este caracterizat indubital drept glumeț, hâtru, mucalit. Poemul prezintă poveștile lui Till Eulenspiegel, navigând romantic printre șotiile și faptele acestuia cu deosebită vitalitate și cu o orchestrație grandioasă. Este scris în forma muzicală de rondo¹, încadrată de o introducere și de un epilog, orchestrei conferindu-i-se rolul de povestitor. Grupul principal, din tonalitatea principală F-Dur, crează ambele teme, care îl caracterizează pe erou: prima se bazează pe ritmograma numelui (T. 6-12), cea de-a doua (T. 46-49) îl schițează pe bufon. Schema clasică de rondo este extinsă printr-un număr de grupuri introduse cu teme proprii, în care sunt de asemenea incluse unul dintre cele două motive „Eulenspiegel” sau chiar amândouă. Astfel este posibilă prezentarea pur muzicală a poznelor hazlii, ilustrată de tonuri pitorești, ca spre exemplu țipetele negustoreselor sau zbaterea lui Till atârnat în ștreang.²

Cele două teme Eulenspiegel sunt prelucrate într-un mod desăvârșit prin varierea bogată a motivelor capitale (micșorare, mărire, dislocări ritmice și metriche), îmbrăcarea uimitor de diferențiat din punct de vedere instrumental și al armoniei ideilor muzicale și abordarea lor contrapunctică magistrală (canon).³ Îmbinarea fericită a inspirației și a modelării amuzante îi conferă partiturii un efect extraordinar, demn de toată admirația.

Muzica lui Strauss a fost folosită mai târziu ca bază pentru baletul „Till Eulenspiegel”, a cărui premieră a avut loc în data de 23 octombrie 1916 la Manhattan Opera House din New York, în timpul celui de-al doilea turneu al companiei de balet rus Diaghilev⁴ în America. Vaclav Nijinsky⁵, a folosit muzica vivace a lui Strauss și narațiunea despre celebrul bufon, creând astfel coregrafia baletului⁶ și asumându-și

¹ *Rondo, rondouri*, s. n. Piesă muzicală instrumentală cu caracter vioi, a cărei temă principală revine periodic în cursul piesei, alternând cu diferite alte teme (episoade sau cuplete). — Din it. **rondo**. Sursa: <https://www.google.com/#q=dex+online>.

² https://www.tonkuenstler.at/web/werkbeschreibungen.asp?werk_id=1139

³ [http://imslp.org/wiki/Till_Eulenspiegels_Lustige_Streiche,_Op.28_\(Strauss,_Richard\)](http://imslp.org/wiki/Till_Eulenspiegels_Lustige_Streiche,_Op.28_(Strauss,_Richard))

⁴ http://en.wikipedia.org/wiki/Sergei_Diaghilev *Serghei Pavlovici Diaghilev*, cunoscut în afara granițelor drept Serge, critic de artă și impresar. A fondat baletul rus la Paris, 1909-1929, combinând tradițiile rusești cu cele occidentale cu o doză de modernism, succesul său constând în abilitatea sa de a aduce împreună cei mai talentați artiști ai momentului, printre care cei mai buni tineri balerini ruși Anna Pavlova, Adolph Bolm, Vaslav Nijinsky, Tamara Karsavina și Vera Karalli. În 1907 a prezentat 5 concerte de muzică rusă la Paris, iar în 1908 a montat producția lui Mussorgski „Boris Godunov”, cu participarea lui Fiodor Șaliapin, la Paris Opéra.

⁵ <http://www.russianballethistory.com/nijinskythelegend.htm>, Vaslav Nijinski, unul dintre cei mai talentați balerini din istorie și coreograf de origine poloneză.

⁶ http://hcl.harvard.edu/libraries/houghton/exhibits/diaghilev/nijinsky/28_1.cfm

rolul principal la premiera acestuia¹. Libretul îi aparține de asemenea lui Vaslav Nijinski și este inspirat de eposul lui Charles de Coster². Recunoscând vitalitatea artiștilor contemporani, Nijinski a apelat pentru crearea costumelor la Henri Matisse, Natalia Goncharova, Pablo Picasso. „Till Eulenspiegel” este singurul balet, în care acestea sunt elaborate de un american, Robert Edmond Jones³ și, de asemenea, singurul care nu fusese prezentat mai întâi în Europa. Nu poate exista contrast mai semnificativ între stilul și tehnica producției originale a baletului lui Nijinski și scenografia acestuia. Designurile costumelor sunt desenate cu cretă colorată pe fundalul negru, cu trăsături ample, care lasă astfel mult loc fanteziei celor care fac costumele. În contrast, designul scenei este executat în tehnica cunoscută drept *grattage* (desen obținut prin zgărirea suprafeței), în care desenul este obținut prin zgărirea peliculei de ceară neagră dipusă pe o foaie albă, obținându-se astfel un efect extrem de detaliat și curat.

Deosebit de interesantă este ideea alcătuirii unui set format din șase halbe de bere cu capac, fiecare dintre acestea exemplificând printr-o imagine câte o poveste a lui Till Eulenspiegel. Cele șase povestiri desenate pe căni evocă următoarele episoade: „Cum învață Till Eulenspiegel să meargă pe funie”⁴, „Cum se ascunde Till Eulenspiegel într-un stup și e furat de doi hoți”⁵, „Cum a fost angajat Till Eulenspiegel ca suflător în turn”⁶, „Cum îl învață Till Eulenspiegel pe un măgar să citească”⁷, „Cum a mâncat Till Eulenspiegel fără bani în Bamberg”⁸, „Cum a cumpărat Till Eulenspiegel o găină fără bani”⁹.

Acestea sunt produse Rosenthal, producător extrem de cunoscut pentru calitatea deosebită a porțelanului.¹⁰ Desenele artistice aparțin talentatului artist Bjorn Wiinblad din Copenhaga. Wiinblad este un artist care a lucrat mult pentru Rosenthal și a descris setul respectiv cu deosebită originalitate și lux. Fiecare cană prezintă câte o întâmplare diferită a eroului într-un oraș sau locație anume, spre exemplu în Quedlinburg, Dorf, Erfurt, Anhalt, Saale și Bamberg. Trei dintre ele sunt semnate cu „Wiinblad 75”, două nu au dată, una nu este semnată, însă este indubitabil că este vorba de opera aceluiași artist. Toate cele șase piese au fost obținute dintr-un magazin din Frankfurt în aceeași zi în 1976-1977 și cu toate că

¹ <http://www.loc.gov/item/ihas.200185223/>

² Coster plasează acțiunea în anul 1800.

³ <http://www.library.unh.edu/special/index.php/robert-edmond-jones>: Robert Edmond Jones (1887-1954), scenograf, designer, născut în Milton, N.H. A absolvit Universitatea Harvard în 1910, ulterior a părăsit la scurt timp orașul New York și s-a stabilit în Europa.

⁴ Bote, *op.cit.*, p. 32.

⁵ *Ibidem*, p. 41.

⁶ *Ibidem*, p. 69.

⁷ *Ibidem*, p. 90.

⁸ *Ibidem*, p. 99.

⁹ *Ibidem*, p. 107.

¹⁰ <http://www.steincollectors.org/library/articles/Eulenspiegel/Eulenspiegel.html>

ideea era originală, se pare, că acest set nu mai este fabricat în prezent. Setul este un produs al liniei *studio-linie* din programul „From ohne Namen” sau „form without name”. Halbele sunt marcate cu un sigiliu circular în centrul bazei. Partea de sus a sigiliului este subliniată Rosenthal logo. Sub aceasta figurează *studio-linie* și dedesubt cuvântul „GERMANY”. De asemenea deasupra capacului e din nou un logo subliniat Rosenthal, iar pe dos semnătura lui Bjorn Wiinblad. Cinci dintre povestirile reprezentate pe căni apar în cartea germană *Hausbuch deutscher Sagen und Schwänke*, adunate de Josef Guggenmos.

În același registru se înscriu și figurinele din porțelan¹ ale lui Karl Grasser, datate de la 1920, întruchipându-l pe Eulenspiegel cu bufnița într-una din mâini, cu oglindă în cealaltă, și recenta expoziție a figurinelor din porțelan², găzduită de Till Eulenspiegel Museum din Schöppenstadt în anul 2012.

Till Eulenspiegel a făcut multe pozne și păcăleli în tot timpul vieții sale pribege, întrucât nu s-a stabilit niciodată într-un loc anume, farsele obscene nu au mai fost abordate de celelalte prelucrări ulterioare, astfel încât imaginea acestuia s-a conturat ca fiind cel mai iubit nebun al poporului german, în nebunia sa aparenta ascunzându-se însă adesea mai multă minte, decât înțelepciunea altor oameni, oferind o generoasă temă de studiu. Bogăția spirituală a personajului Till Eulenspiegel depășește granița literaturii și crează opere de certă valoare nu numai în muzică, teatru, balet, ci și în sculptură, în pictură³ și în cinematografie. Till Eulenspiegel este o legendă vie, rămânând și acum unul dintre personajele cele mai îndrăgite ale literaturii universale, dovadă fiind evoluția acestuia cu fiecare nouă versiune sau cu fiecare noua abordare în domeniul artelor.

Bibliografie

Bote, Hermann, *Ein kurzweiliges Buch von Till Eulenspiegel aus dem Lande Braunschweig. Wie er sein Leben vollbracht hat. Sechsendneunzig seiner Geschichten*, Insel Verlag, Frankfurt a.M., 1978

Barac, Ion, *Toată viața, istețiile și faptele minunatului Til Buhoglindă, cele de ris și minunate la cetire spre trecerea de vreme în zilele sau ceasurile omului cele de odihnă*, 1840 în Biblioteca pentru toți, București, 1968

Kästner, Erich, *Till Eulenspiegel*, Dressler Verlag, Hamburg, 2013

¹ <http://www.museum-digital.de/thue/index.php?t=objekt&oges=2451>

² <http://braunschweigerland.org/wp/2012/09/till-eulenspiegel-museum-ausstellung-eulenspiegel-co-vom-29-09-11-11-2012/>

³ Wolfgang Grasse folosește imaginea lui Till Eulenspiegel în tablourile *Rostock Mystic* și *Bad Awakening* în diferite ipostaze.

Webografie

- <https://www.google.com/#q=dex+online>
<http://mystische-orte.de/orte/deutschland/schleswig-holstein/moelln-wo-euenspiegel-begraben-liegt>
<http://www.geo.de/reisen/community/bild/286024/Moelln-Deutschland-Eulenspiegelbrunnen>
<http://www.geo.de/reisen/community/bild/286024#gallerySlider>
http://ro.wikipedia.org/wiki/List%C4%83_de_termeni_muzicali
https://www.tonkuenstler.at/web/werkbeschreibungen.asp?werk_id=1139
[http://imslp.org/wiki/Till_Eulenspiegels_lustige_Streiche,_Op.28_\(Strauss,_Richard\)](http://imslp.org/wiki/Till_Eulenspiegels_lustige_Streiche,_Op.28_(Strauss,_Richard))
http://en.wikipedia.org/wiki/Sergei_Diaghilev
<http://www.russianballethistory.com/nijinskythelegend.htm>
http://hcl.harvard.edu/libraries/houghton/exhibits/diaghilev/nijinsky/28_1.cfm
<http://www.loc.gov/item/ihas.200185223/>
<http://www.library.unh.edu/special/index.php/robert-edmond-jones>
<http://www.museum-digital.de/thue/index.php?t=objekt&oges=2451>
<http://braunschweigerland.org/wp/2012/09/till-eulenspiegel-museum-ausstellung-eulenspiegel-co-vom-29-09-11-11-2012/>

ÎNTRE MATERIALITATE ȘI SPIRITUALITATE ÎN ROMANUL LUI VIKTOR PELEVIN *ŽIZN' NASEKOMYH* (VIAȚA INSECTELOR)

Florentina MARIN

With an impressively complex structure, a diversity of characters and themes, Pelevin's novel *The Life of Insects* reveals itself as a social satire, which presents the paradoxical human nature at the intersection of insect biology and human psychology. Written in 1993, the novel depicts the transformations of the Russian national archetype, transformations made possible by the shift in the political and cultural paradigms of a nation that emerges from Communism to greet the new era of Capitalism. On this background, Pelevin discusses sensitive matters concerning the Russian society, thus questioning the much debated notion of Slavophilism among others, and draws attention to a more general theme, that of the human nature. The writer seems interested in revealing the continuous oscillation between the physical, more animalistic side, enforced by the wild capitalism, and the other philosophical, more introverted side, that emerges from the human cultural heritage. Combining highly contradictory elements – the concepts of the Newtonian paradigm and beliefs rooted in mysticism – the author creates collages which aim at recreating the hypothesis of a fragmented postmodern reality, found on the brick of chaos. The absurdity of existence, the diversity of elements, as well as the multitude of broken pieces of reality confer Pelevin's writing the status of a traditional postmodernist novel.

Keywords: *Darwinism, mysticism, postmodernism, consumerism, collage, paradoxes of human nature.*

În romanul *Žizn' nasekomyh* (Viața insectelor), Viktor Pelevin tratează o temă incitantă pentru o scriere postmodernistă. După cum deja au observat mulți critici literari, opera autorului rus se desfășoară sub semnul paradoxului – deși este un scriitor postmodernist consacrat, Pelevin nu renunță să combine în creația sa sloganuri publicitare și tehnici de manipulare specifice epocii consumiste cu elemente mistice, cel mai adesea budiste. Totodată, autorul pare interesat și de latura psihică a personajelor sale care ilustrează, în majoritatea cazurilor, oameni

din societatea sovietică și capitalistă. Trecerea de la o perioadă istorică la alta sugerează preocuparea scriitorului de a reda metamorfozele spiritului rus în două paradigme istorice și culturale diferite.

În romanul pe care ne propunem să-l analizăm, Pelevin face trimitere, prin intermediul microcosmosului insectelor, la om și la existența acestuia. După cum vom vedea în cele ce urmează, personajele sunt redată în două ipostaze diferite și opuse ca semnificație. În primul rând, este vorba de latura fizică, animalică a individului, iar, în cea de-a doua, omul este privit ca ființă spirituală cu valențe mistice.

Cele cincisprezece capitole ale romanului dezvăluie o lume agitată, populată de diverse tipuri de insecte care trăiesc într-o stațiune din Crimee. În primă instanță, personajele sunt prezentate ca organisme biologice extrem de complexe, ceea ce și sunt în realitate, a căror existență se desfășoară pe baza legilor naturii, având ca prim scop supraviețuirea. Pătrundem astfel într-o lume puternic marcată de teoriile darwiniste cu privire la evoluția speciilor și la lupta pentru supraviețuire.

Fiecare capitol are ca protagonist câte un personaj aflat în căutarea sensului vieții. Asemenea oamenilor, insectele atribuie valori diferite propriei existențe – de la un scop profund material, la semnificații metafizice și filosofice. Este interesat de observat că, pe parcursul căutărilor, personajele suferă metamorfoze fizice, în funcție de nivelul material sau spiritual la care ajung. Observăm o asemenea metamorfoză la gândăcelul Natașa, care, fiind sedus de către țânțarul american Sam Sucker, devine țânțar. Cel mai probabil, cele două personaje sunt create de Pelevin pentru a prezenta poziția Rusiei în noul context capitalist. Unchiul Sam Sucker, al cărui nume sugerează America, este un țânțar capitalist sosit din această țară cu intenția de a verifica potențialul economic rus. Natașa, cu o poziție socială precară, însă cu speranțe și așteptări mărețe, reprezintă imaginea unei Rusii mai degrabă mistice, copleșite de efectele prăbușirii nu doar a unui regim politic, ci și a unui sistem valoric și spiritual. Transformarea simbolică a Natașei și atât de blamată de mama ei Marina, care asemuia noua condiție a fiicei sale cu prostituția, reprezintă transformarea arhetipului național rus și pervertirea valorilor spirituale rusești sub influența epocii capitaliste.

Pe tot parcursul romanului întâlnim numeroase astfel de relatări cu ecouri sociale și istorice, ceea ce transformă scrierea peleviniană într-o satiră socială prin intermediul căreia autorul radiografiază societatea rusă în prima etapă a capitalismului. Desigur, aici merită amintit și anul în care a fost publicat romanul, 1993, ceea ce justifică, în mare măsură, interesul autorului pentru acest gen de subiecte.

Cu cât căutările insectelor au un fundament material, cu atât acesta de zugrăvește mai agresiv pe corpul lor. Aceasta este situația lui Sam Sucker care, după ce consumă sânge stricat, va suferi o umflare necontrolată a abdomenului. Țânțarul ajunge în ipostaza unui bețiv adormit al cărui abdomen se transformă în pământul

rusesc. În urma acestei transformări, Sam este pe punctul de a se prăbuși și de a se rupe în bucăți sub greutatea propriului corp, iar, mai târziu, acesta se va micșora la dimensiunile unei insecte mărunte. Descifrând un amestec al realității istorice ruse în episodul descris mai sus, criticul Keith Livers consideră că transformarea simbolică a lui Sam are ca scop deconstruirea mitul slavofil cu privire la identitatea poporului rus ca fiind strâns legată de pământul rusesc¹. Comentatoarea este de părere că scriitorul rus chestionează ideea că poporul rus ar fi predestinat acestui spațiu geografic. Astfel, această idee pentru care au militat numeroși gânditori, printre care și Dostoievski, este deconstruită de Pelevin și se dovedește a fi o meta-narațiune.

Povestea Natașei alternează cu cea a mamei sale, Marina, pe care o întâlnim pentru prima dată în capitolul al treia al romanului, *Žit' čtoby žit'* (Să trăiești pentru a trăi). Povestea Marinei este una tristă: insectă născută și educată în regimul totalitar, aceasta își făurește o identitate urmărind filme franțuzești și hrănindu-se cu propaganda sovietică și neo-comunistă. Pentru a-și asigura o poziție socială cât mai bună, Marina își sapă un adăpost în pământ, peste care dă într-o zi un gândac pe nume Nikolai, de profesie ofițer. Idila dintre cei doi va fi însă întreruptă la o piesă de teatru, când Nikolai își pierde echilibrul și cade pe scări în timpul antractului. Caracterul material al existenței insectelor atinge acum cote maxime. În urma căzăturii, soțul Mariei rămâne imobilizat pe podea, și, deși viu, colegii acestuia, doi generali, decid că este mort și îl rup în bucăți cu maxilarele lor puternice. Gestul lor pare să fie justificat de nevoia de a se hrăni. Ulterior, ei îi vor da Marinei o parte din trupul decedatului pe care aceasta îl va consuma după depunerea ouălor.

Din relatările ce au la bază canibalismul, se prefigurează o atitudine negativă asupra consumului de hrană, idee pe care scriitorul o va accentua pe parcursul romanului. Preluând ideea de la Dostoievski, pentru care procesul de hrănire nu pare să indice plăcere, ci mai curând un act de violență, de agresiune și dominație, în textul pelevinian acest proces este prezentat ca o dovadă de agresiune și putere a prădătorului². Amintind de teza darwinistă a unei lumi compuse din prădători și pradă, o lume în care cel mai puternic supraviețuiește, autorul prezintă o societate aflată în plin capitalism sălbatic. În acest univers dual, indivizii sunt nevoiți să adopte una dintre cele două poziții existente pentru a supraviețui. Cu alte cuvinte, criza spirituală care se naște este motivată de distrugerea valorilor trecutului, pe de o parte, și de nesiguranța zilei de mâine, a jobului, a banilor, nesiguranța specifică capitalismului, pe de altă parte. În acest act se ascunde fața animalică a lumii

¹ Keith Livers, *Bugs in the Body Politic: The Search for Self in Viktor Pelevin's The Life of Insects*, „The Slavic and East European Journal”, Vol. 46, No. 1, 2002, p. 4.

² *Idem*.

insectelor, o lume lipsită de umanitate, în care atât victima, cât și prădătorul, ajung să se distrugă reciproc în încercarea de a se salva. „Insectele seucid reciproc, adesea fără să realizeze acest lucru. Și nimeni nu știe ce se va întâmpla cu noi mâine”¹, îi spune în roman Sam Sucker Natașei.

Societatea de consum îl are ca protagonist, după cum o dovedește romanul pelevinian, pe cetățeanul dezumanizat, care se lasă pradă egoismului. După cum afirma criticul rus Ivanova, romanul lui Pelevin este „specific noii ideologii consumiste post-sovietice, care încearcă să reducă nobilul Homo Sapiens la nivelul unor funcții fiziologice”².

Totodată, combinând nevoia de supraviețuire cu actul de consumare a altor insecte, romanul aduce în discuție problematica crimei și a pedepsei, dezbătută cu un secol înainte de Dostoievski. În viziunea dostoievskiană, crima era săvârșită de Raskolnikov pentru a-și dovedi libertatea totală. Iar prin ideea de libertate totală, Raskolnikov înțelegea puterea de viață și de moarte asupra altei ființe umane. Însă, în momentul în care această idee se dovedește greșită, protagonistul se simte obligat să urmează lungul și dificilul drum al căinței. Nu același lucru se poate spune despre crima săvârșită în universul pelevinian. Aici nu există nici o remușcare în mintea celor care comit actul criminal. Legea darwiniană a supraviețuirii inhibă în psihicul personajelor orice judecată cu valoare etică sau morală, lăsându-le pe acestea indiferente vizavi de acțiunile barbare care se petrec în jurul lor sau la care iau parte.

Uneori, Pelevin inversează rolul prădătorului cu cel al prăzii, astfel că în urma consumului uriaș de sânge, Sam suferă nu doar transformarea fizică (mărirea abdomenului), ci și o modificare a statutului – din vânător, devine vânat: „Problema nu era abdomenul umflat – această transformare normală a țânțarilor nu merita atenție –, ci fața, care, deși rămăsese aceeași, părea umplută cu ceva, dar nu în genul unei găște umplute cu mere, ci mai curând ca un măr umplut cu găscă”³.

După cum se poate observa din cele prezentate mai sus, evenimentele descrise în capitolele romanului apar sub forma unor secvențe ce se succed rapid și fragmentar, întrerupând firul logic și cronologic al povestirii. Acest fapt a determinat-o pe criticul literar Sally Dalton-Brown să considere romanul lui Pelevin

¹ Viktor Pelevin, *Žizn' nasekomyh*, Moscova, Eksmo, 2008, p. 162. „Насекомые убивают друг друга, часто даже не догадываясь об этом. И никто не знает, что будет с нами завтра”.

² Livers, *op. cit.*, p. 1.

³ Pelevin, *op.cit.*, p. 21. „Дело было не в увеличившемся в несколько раз животе – эта обычная для комаров трансформация незаслуживала внимания – а в лице, которое, оставаясь по чертам тем же самым, казалось теперь набитым чем-то изнутри, но не так, как, например, фаршированный яблоками гусь, а скорее как фаршированное гусем яблоко”.

o „bandă verbală de desen animat”, asemănătoare unui obiect „pop-art, prezentat cu măiestrie nabokoviană”¹.

Totuși, aparenta incoerență a povestirii se dovedește a fi doar o mască, deoarece, cel mai adesea, un episod este întrerupt brusc de un eveniment neașteptat, care va reprezenta momentul de urgență al capitolului următor, dar care este strâns legat de acțiunile deja prezentate. Astfel, secvențele iau naștere unele din altele, iar capitolele se desfășoară în cascadă, evenimentele fiind prezentate în mod subiectiv, din perspectiva eroilor romanului.

Caracterul fragmentar al operei peleviene este o caracteristică a artei literare postmoderniste. Conform preceptelor acestui curent, creația artistică este compusă dintr-o multitudine de segmente disparate, deoarece acestea au menirea de a reflecta caracterul fragmentar, aleatoriu și accidental al vieții individului din prezent. După cum observa și Borges, „poveștile nu mai au un început, un mijloc și un sfârșit”², ci acțiunea este orientată spre un prezent fără sfârșit. De asemenea, trecerea de la un eveniment la altul, de la un personaj la altul, se aseamănă cu fixarea obiectivului unui aparat de filmat pe mai multe decoruri. În final, autorul îl invită pe cititor să așeze colajele obținute într-o ordine cronologică, menită să dea cursivitate jocului literar.

Nu doar nevoia de adaptare la noul context social și lupta pentru supraviețuire sunt dezbătute în text, ci și încercarea de stabilire a unui scop existențial. Un personaj în căutarea acestui scop este micul scarabeu, pe care îl vedem în capitolul al doilea al romanului intitulat *Iniciacija* (Inițierea). Scriitorul surprinde discuția pe această temă filosofică dintre fiu și tatăl său care rostogolea un bulgăre de bălegar. Explicațiile tatălui devin involuntar amuzante atunci când acesta îi explică fiului faptul că întreaga lume se constituie din bălegar pe care tatăl scarabeu îl numește *Ia* (aluzie la pronumele personal *eu*).

– Ia. Aceasta este o silabă sfântă egipteană, cu care își denumesc scarabeii de mii de ani bulgărele de bălegar, îi răspunse solemn tatăl. Deocamdată Ia-ul tău este mic, însă cu timpul va deveni din ce în ce mai mare. O parte din bălegar ți-o vom da eu și mama ta, iar pe urmă vei învăța cum să-l găsești singur³.

¹ Sally Dalton-Brown, *Ludic. Nonchalance or Ludicrous. Despair? Viktor. Pelevin and Russian. Postmodernist Prose*, „The Slavonic and East European Review”, Vol. 75, No. 2, 1997, p. 227.

² Apud Mihaela Constantinescu, *Post-postmodernismul. Cultura divertismentului*, București, Editura Univers Enciclopedic, 2001, p. 10.

³ Pelevin, *op.cit.*, p. 30. «– Йа. Это священный эгипетский слог, которым навозники уже много тысячелетий называют свой шар, – торжественно ответил отец. – Пока твой Йа ещё маленький, но постепенно он будет становиться всё больше и больше. Часть навоза дадим тебе мы с мамой, а потом ты научишься находить его сам».

Dacă analizăm simbolistica acestui *Ia* pornind de a pronumele personal, putem înțelege că discuția se concentrează asupra egoului protagonistului. Primul *Ia* pe care băiatul îl primește de la părinți devine astfel modesta zestre a cunoașterii – explicații simple privind rolul omului în viață, scopul existenței. Ulterior, pe baza experiențelor acumulate, a oamenilor cu care intră în contact, a culturii pe care o acumulează treptat, tânărul ajunge să-și creeze propria filosofie de viață. Prin urmare, *Ia-ul/ eul*, atât de ironic prezentat în roman, devine înțelegerea și viziunea omului asupra vieții. Totodată, punând semnul egalității între viață și bălegar, care reprezintă hrana principală a acestor vietăți, în viziunea tatălui scarabeu, existența se rezumă numai la partea fizică. Gândacul rostogolește mereu bulgărele de bălegar, amintind de modul în care individul își adună încontinuu micile averi ale unei lumi trecătoare, pierdut în activitățile zilnice, devenite deja rutină. Ideea unei existențe insipide ce reiese de aici se regăsește într-un alt episod, în capitolul *Kolodec* (Puțul), în care licuriciul Mitia privește din zbor cum pe o buturugă, o sumedenie de insecte se îngrămădesc să-și construiască micul imperiu: „N-avea cui să-i spună că această buturugă, împreună cu toate vietățile care se adunaseră pe ea, nu reprezintă nici pe departe tot ce există pe lume, iar din acest motiv se simțea trist, dar și mai trist era pentru faptul că însuși Mitia nu era cu totul convins de acest lucru”¹.

În încercarea de a găsi un sens și mulțumire sufletească, fără să realizeze, insectele se ghidează pe un drum care le diminuează libertatea și cutezanțele spirituale, acestea devenind într-un final captive „cercului strâmt” al existenței fizice. Explicația pe care tatăl scarabeu i-o dă fiului despre viață pare să îi liniștească tânărului curiozitatea și, chiar dacă ulterior tatăl său este strivit de un trecător, tânărul scarabeu se apucă optimist și curajos să înfrunte lumea absurdă, rostogolindu-și cu hotărâre bulgărele: „*Ia* voi crește mare, mă voi însura, voi avea copii și *Ia* îi voi învăța pe dânșii tot ce m-a învățat și pe mine tata. Și *Ia* voi fi la fel de bun cu dânșii cum a fost tata cu mine, iar când *Ia* voi îmbătrâni, dânșii mă vor îngriji și vom trăi împreună mulți ani fericiți”².

Existența fizică la hotar cu haosul scoate treptat la iveală micului scarabeu absurdul vieții de zi cu zi. Astfel, pe parcursul romanului, influențat de deznodământul surprinzător al vieții tatălui său, lumea exterioară își pierde aura mistică, iar tânărul scarabeu ajunge la concluzia că viața nu este altceva decât o succesiune neîntreruptă de momente de reverie și trezire, care culminează cu clipa morții, unicul mister adevărat.

¹ *Idem*, p. 180. „Было некому рассказать, что этот пенёк вместе со всеми теми, кто на нём собрался, – ещё далеко не всё, что есть в мире, и от этого делалось грустно, а ещё грустнее было от того, что и сам Митя в этом не был вполне уверен”.

² *Ibidem*. „*Йа* вырасту большой, женюсь, у меня будут дети, и *Йа* научу их всему, чему меня научил папа. И *Йа* буду с ними таким же добрым, каким он был со мной, а когда *Йа* стану старым, они будут обо мне заботиться, и все мы проживаем долгую счастливую жизнь”.

Dezamăgirea vizavi de viață este o dominantă a curentul postmodernist. Izvorâtă din neputința proiectului modernist de a aduce soluții viabile crizei politice și spirituale de la începutul secolului al XX-lea, postmodernismul se desfășoară sub semnul fatalității, preconizând sfârșitul literaturii, al filosofiei și al istoriei. Tot astfel, în viziunea micului scarabeu, unicul scop al existenței sale pare să fie moartea.

Dacă la majoritatea personajelor autorul dezvăluie pe rând scopul material care le călăuzește existența, la licuriciul Mitia accentul cade pe caracterul filosofic al ființei sale. În timp ce celelalte personaje suferă modificări fizice în urma căutărilor întreprinse, Mitia este o excepție. Licuriciul este singurul personaj care încearcă să-și depășească statutul de insectă, căutând în interiorul ființei sale răspunsuri la întrebările care le frământă pe celelalte personaje. Spre deosebire de restul personajelor, Mitia este singurul care pune sub semnul întrebării prezumțiile despre lume și viață, ajungând spre finalul scrierii la întrebarea pe care nici unul din personaje nu s-a gândit s-o pună: „cine sunt eu?”. Acest personaj a fost anume creat de autor pentru a reprezenta natura duală a omului, deoarece numele lui întreg, Dimitri, se împarte în două ipostaze opuse, care în timp îmbracă forma unor personaje diferite: Mitia, licuriciul filosof, și Dima, insecta canibală. Reîntregirea acestor două laturi ale ființei sale are loc abia spre sfârșitul romanului, atunci când personajul devine conștient de existența sa duală.

Sensibilizat de natura paradoxală a ființei umane, Pelevin meditează în roman asupra conceptului de viață. Pentru a dezbate un concept atât de abstract care a măcinat omenirea încă de la începuturi, scriitorul face o incursiune în tainele budismului și ale filosofiei chineze. De altfel, problematica existențială și teoriile mistice reprezintă caracteristici intrinseci ale creației peleviniene. Temele „neortodoxe” pe care le tratează l-au condus pe criticul rus Serghei Kornev să-l considere pe scriitor „un postmodernist clasic”¹.

Într-adevăr, Pelevin are talentul și este preocupat de a descrie modul în care individul trăiește realitatea, o construiește și o deconstruiește în intimitatea sa psihică, unde considerentele culturale și sociale îi șlefuiesc percepțiile și interpretarea. Tocmai de aici reiese caracterul postmodernist al scrierilor sale – prin evenimentele prezentate, Pelevin pune sub semnul întrebării cunoașterea individului, trecutul și credințele personale, dar mai ales colective, făcând apel la tezaurul universal, mai ales prin tezele budiste. Prin aceasta, autorul dovedește faptul că realitatea filtrată de mintea individului este, de fapt, un construct.

Mitia pornește într-o adevărată odisee a cunoașterii egoului. Pentru aceasta,

¹ S. Kornev, *Stolknoenie pustot: možet li postmodernizm byt' russkim i klassičeskim? Ob odnoj avantjyre Viktora Pelevina*, <http://pelevin.nov.ru/stati/#science>, p. 1.

el este inițiat în tainele I Ching, care reprezintă o metodă antică de divinație, inventată acum cinci milenii de chinezi. Interesantă este comparația pe care Pelevin o face între ego și hexagrama a patruzeci și opta, care reprezintă imaginea puțului. Mitia devine conștient de propria reflexie numai atunci când își apleacă capul deasupra puțului:

La început, Mitia a crezut că se vede pe sine însuși, dar imediat a înțeles: tot ce se găsea în puț nu are de fapt nici o legătură cu el. El nu era acest puț, el era cel a cărui reflexie cădea în el, rămânând totodată pe loc. Poate că el era plastilina care unește straturile subțiri ale sentimentelor. Dar altceva era mai important. Trecând prin nenumăratele episoade ale vieții sale până la momentul nașterii, rămânând în acel punct și privind tot mai adânc pentru a vedea începutul, el a înțeles că privea spre infinit. Puțul nu avea fund. Nu existase niciodată un început¹.

Imaginea puțului, îmbinând elementul anorganic al apei cu cel organic al lemnului din care este făcut, simbolizează viața ca sursă inepuizabilă². În mod sugestiv, observăm că nici Mitia nu poate vedea fundul puțului, pierzându-se în infinitul vieții. Totodată, această descriere a vieții ca un șir neîntrerupt de întâmplări își are rădăcinile în budism, conform căruia, Spiritul Unic, capabil să încorporeze toate formele de viață, este responsabil pentru șirul nesfârșit de reîncarnări ale omenirii. Folosindu-se de teza budistă a veșnicii reîntoarceri, Pelevin demonstrează și o repetare a tiparelor omenești. „Cercul strămt” al existenței umane are la bază un șir nesfârșit de oameni asemănători. În cele din urmă, omenirea nu se poate desprinde de natura sa, de inconștientul colectiv, dominat, după cum ne arată și Jung, de anumite arhetipuri umane. Infinitatea vieții constă tocmai în această reciclare a tipurilor umane.

Conștientizarea dublei existențe generează un puternic conflict interior la Mitia. La început refuzându-l pe Dima, latura sa fizică, încearcă să-l ucidă pentru a scăpa de el, însă sugrumându-l, realizează că își face singur rău. Unicul mod de a trăi pentru Mitia este să își accepte „dublul” material, dar și natura eternă a spiritului. Considerăm că încercarea lui Pelevin de a reconstrui ființa umană în toată complexitatea sa este puternic marcată de criza epistemologică în care se afundă societatea postmodernă. Această criză conduce la nevoia unei redefiniri a realității, a identității individului, dar și la stabilirea unui sens existenței individuale și colective.

¹ Pelevin, *op.cit.*, p. 188. „Сначала Митя решил, что видит самого себя, но сразу же понял: всё находящееся в колодце на самом деле не имеет к нему никакого отношения. Он не был этим колодцем, он был тем, кто падал в него, одновременно оставаясь на месте. Может быть, он был пластилином, скрепляющим тончайшие слои наложенных друг на друга чувств. Но главным было другое. Пройдя сквозь бесчисленные снимки жизни к точке рождения, оказавшись в ней и заглянув ещё глубже, чтобы увидеть начало, он понял, что смотрит в бесконечность. У колодца не существовало дна. Никакого начала никогда не было”.

² Livers, *op. cit.*, pp. 20-21.

Procesul de fragmentare a lumii și de galvanizare a miturilor, proces observabil în opera pelevinană, poate reprezenta și o reacție la proiectul modernist. După cum se știe, o dată aplicat modelul mecanic determinist al universului, care a stat la baza proiectului modernist, a avut loc un proces de „dezvrăjire” științifică a lumii, după cum îl denumea sugestiv Max Weber¹. Însă, după cum sunt de părere unii comentatori, noua știință postmodernistă promite o „revrăjire” a lumii, reconsiderând rolul ireversibilității și al hazardului în epoca actuală². Sub influența exaltării plurității, noua filosofie a hrănit relativismul radical, cultivarea paradoxului, chestionând postulatul universalității. Astfel, criza prin care trece conceptul determinist de *adevăr* a permis, în prezent, dezvoltarea unui nou tip de gândire, care, izvorât din lichidarea ideilor deterministe precedente, încearcă să stabilească o ordine în haosul universal.

În concluzie, pe baza analizei celor două laturi contrastante ale ființei umane, scriitorul rus scoate la iveală natura paradoxală a individului. Criza epistemologică sub semnul căreia se desfășoară societatea actuală accentuează și mai mult paradoxul naturii umane, iar epoca de consum în care își duce acesta existența, înclină balanța tot mai mult spre latura materială a omului. Cu toate acestea, reminiscențe ale trecutului spiritual se regăsesc pe alocuri sub forma elementelor mistice, care par să mai păstreze întrucâtva misterul existenței umane. Desele aluzii la Dostoievski și la misticismul oriental, conferă originalitate scrierii care, departe de a fi un text ludic, după cum afirmă Kieth Livers, dovedește un puternic caracter tradiționalist³. De asemenea, statutul neclar al scrierii care poate fi considerată fabulă, satiră socială sau alegorie kafkiană, condiționează receptarea romanului și interpretarea acestuia. Din cauza multitudinii de teme și aspecte ce stârnesc confuzie în interpretarea romanului, în Rusia, acesta a fost caracterizat de Ghenis „o incursiune kafkiană într-un teritoriu bizar, unde psihologia umană și biologia insectelor se întâlnesc”⁴.

¹ Matei Călinescu, *Cinci fețe ale modernității. Modernism, avangardă, decadență, kitsch, postmodernism*, Iași, Polirom, 2005, p. 262.

² *Idem*.

³ Livers, *op.cit.*, p. 2.

⁴ *Apud* Livers, *op.cit.*, p. 1.

Bibliografie

- Călinescu, Matei, *Cinci fețe ale modernității. Modernism, avangardă, decadență, kitsch, postmodernism*, Iași, Polirom, 2005
- Constantinescu, Mihaela, *Post-postmodernismul. Cultura divertismentului*, București, Editura Univers Enciclopedic, 2001
- Dalton-Brown, Sally, *Ludic. Nonchalance or Ludicrous. Despair? Viktor. Pelevin and. Russian. Postmodernist Prose*, „The Slavonic and East European Review”, Vol. 75, No. 2, 1997
- Kornev, Serghei, *Stolknovenie pustot: možet li postmodernizm byt' russkim i klassičeskim? Ob odnoj avantjure Viktora Pelevina*, <http://pelevin.nov.ru/stati/#science>
- Livers, Keith, *Bugs in the Body Politic: The Search for Self in Viktor Pelevin's The Life of Insects*, „The Slavic and East European Journal”, Vol. 46, No. 1, 2002
- Pelevin, Viktor, *Žizn' nasekomyh*, Moscova, Eksmo, 2008

VLADIMIR SOROKIN ȘI POETICA ȘOȚ-ART

Maria HOSCIUC

В данной статье мы рассматриваем поэтику соц-арт и его влияние на творчество Владимира Сорокина. Так как суть соц-арт в эстетике социалистического реализма, мы начали с определения последнего. Для анализа, мы использовали рассказы и романы раннего периода творчества писателя, как например: *Первый субботник*, *Сергей Андреевич*, *Заседание завкома*, *Очередь*, *Норма*, *Тридцатая любовь Марины* и другие.

Ключевые слова: соц-арт, социалистический реализм, эстетика постмодернизма, деконструкция, соцреалистический дискурс.

În anii '70, în arta sovietică din underground a apărut șoț-art (o manifestare specifică literaturii ruse), format de Vitali Komar și Aleksandr Melamid, văzut inițial ca o paralelă a americanului pop-art¹. Dacă atenția artiștilor pop era îndreptată spre clișeele așa-numitei culturi de masă, atunci artiștii din șoț-art s-au concentrat pe cultura realismului socialist. Boris Groys susține că, „în viziunea lui Komar și Melamid, șoț-art nu este doar o simplă parodiare a realismului socialist, ci, mai mult, ei descoperă în ei înșiși, cu ajutorul șoț-art, un moment universal, o componentă colectivă, care-i unește cu ceilalți, suprapunerea istoriei personale cu cea universală”².

Șoț-art a exercitat o influență deosebită asupra creației lui Vladimir Sorokin, iar potrivit lui Viaceslav Kurițin, relația acestuia cu conceptualismul este una destul de apropiată: „În ceea ce privește șoț-art, îl putem percepe foarte simplu ca pe o variantă a conceptualismului care rezolvă problemele esențiale pentru el, apelând la limbajul culturii sovietice”³. Întrucât estetica șoț-art și esența existenței sale se bazează pe moștenirea realismului socialist, trebuie să spunem câteva cuvinte despre acesta din urmă. Definiția destul de precisă a ideii realismului socialist – direcția artistică dominantă în Uniunea Sovietică, în special pe vremea lui Stalin –

¹ Antoaneta Olteanu, *Proza rusă contemporană*, București, Paideia, 2008, p.344.

² Boris Groys, *Stalin – opera de artă totală*, Cluj, Ideea Design & Print, 2007, p.74.

³ Viaceslav Kurițin, *Russkij literaturnyj postmodernizm*, 2000, Moscova, OGI, p. 93.

constă în faptul că el descrie realitatea nu așa cum este ea, ci cum ar trebui să fie. „Socialist realism’s dream was to become like the map in one of Borge’s stories; a map so complete and so accurate that in the end it substitutes itself for the country it was designed to represent”¹, observă Aleksandr Ghenis. Prin urmare, simularea realității devine, la urma urmei, realitatea însăși. Dar, atunci când obiectul simulat de realismul socialist, și anume construirea comunismului, își pierde din autoritate, începând cu anii '70 limbajul comunismului rămâne cumva într-un vid, își pierde sensul. „Its signs became one-dimensional and lost their ability to express anything standing behind them. (...) The relationship between signifier and signified had become arbitrary”², asemenea limbaj schizofrenic, continuă Ghenis, este prezentat în detaliu în lucrările lui Sorokin. Romanul *Norma*, de pildă, există într-o lume plină de semne, rupte de sensurile lor, fiind un exemplu clasic de roman soț-art.

Soț-art ctitică nu atât discursul sovietic, cât legăturile sale cu paradigma modernistă, cu dorința acesteia de a construi o viziune integrală asupra lumii. Dar soț-art nu numai critică și parodiază, ci și admiră puterea, frumusețea, puritatea discursului sovietic³. Sorokin recunoaște că estetica realismului socialist îi este foarte apropiată. Potrivit scriitorului, în Rusia încă nu poate fi percepută alternativa ca realismul socialist să ocupe un loc în cultura de elită, deoarece a trecut destul de puțin timp, iar lumea intelectuală rusă încă nu are o viziune pur estetică despre acesta⁴. Există, desigur, creatori soț-art cărora le place realismul socialist din pură nostalgie după copilăria ce a trecut⁵, însă, în cazul lui Sorokin, este vorba de ceva mai radical. Artiștii soț-art sunt și criticați, fiind iubitori ai realismului socialist, o cultură totalitară care a distrus milioane de oameni, atitudinea lor este numită de Kurițîn una imorală⁶. Se poate spune, în acest caz, că forma poate să irite la fel de mult ca și conținutul. Pentru cititorii ruși, probabil povestea în sine, conținutul textelor lui Sorokin este deja o problemă. De asemenea, șocul apare atunci când forma textului imită realismul socialist- o formă creată de dictatori.

În romanele și povestirile sale, cum ar fi *Inimile celor patru*, *Serghei Andreevici*, *Tridcataja ljubov' Mariny*, *Zasedanie zavkoma* este exploatată în mod activ estetica realismului socialist, acestea sunt construite pe realitățile din perioada sovietică, operează cu conceptele obișnuite ale epocii apuse și ilustrează pe deplin caracteristicile soț-art, ca o caracteristică proprie a postmodernismului rusesc. În

¹ Aleksander Ghenis, *Onions and Cabbages. Paradigms of Contemporary Culture// Russian Postmodernism. New Perspectives on Post-Soviet Culture*. Transl. & Ed. Slobodanka Vladiv-Glover. New York – Oxford: Berghahn Books, 1999, p. 397.

² *Idem*, p. 399.

³ Kurițîn, *op.cit.*, pp. 94-98.

⁴ Tatiana Rasskazova, *Avtoportret. Tekst kak narkotik. Sorokin, Vladimir/ Vladimir Sorokin: Sbornik rasskazov*, Moscova, Russlit, 1992, p.122.

⁵ Kurițîn, *op.cit.*, p. 100.

⁶ *Idem*, pp. 98-99.

povestirea *Zasedanie zavkoma* Sorokin abordează tema educației și întoarcerii muncitorului inconștient în sânul ideilor și practicilor socialiste. Un asemenea muncitor inconștient din povestirea lui Sorokin este bețivul și pierde-vară Vit'ka Piskunov, chemat de comitetul de uzină, care-i examinează dosarul personal. Membrii acestui comitet sunt niște reprezentanți tipic sovietici (milițian, activist, maistru, veteran, femeie de serviciu) iar ședința se desfășoară într-un loc la fel de sovietic, cu portretul lui Lenin pe perete, cu fața de masă roșie etc.

Soț-art este considerat un model opus realismului socialist, iar cercetătoarea franceză Catherine Géry spune că „realismul socialist ca metodă de creație se supune greu unei definiții formale. Dar modelele parodice opuse lui ne permit să delimităm prin metoda negației contururile sale estetice”¹. Soț-art, la fel ca postmodernismul, reprezintă un fel de joc cu cititorul a cărui bază este intertextualitatea. Jocul din soț-art are însă un caracter special, diferit de cel din postmodernism, deoarece „ironia creațiilor postmoderniste, ca rezultat al revoltei împotriva metanarațiunilor impuse de societatea sovietică, într-adevăr se grăbește, uneori în mod exagerat, să ridiculizeze formele de gândire vechi și standardele de comportament”². Creațiile din soț-art sunt unele istoriosofice, întrucât ele studiază și interpretează trecutul istoric, Uniunea Sovietică. Analizând contextul general al operei lui Vladimir Sorokin, se poate observa că „textele sale nu se raportează la moralitate, ci la istoriosofie și antropologie”³. După cum se știe, poziția istoriosofică a autorului reprezintă un fel de prismă prin care se refractează realitatea și apare în fața cercetătorului sub forma comparației „a ceea ce a fost” și „a ceea ce s-a scris”⁴. În cazul soț-art, modul de interpretare a trecutului într-un text artistic are un mecanism destul de complicat, legat de specificul acestei metode de creație ca varietate a postmodernismului. Operarea liberă cu texte și formule care aveau un caracter sacru în era sovietică, folosirea unui limbaj stilizat și unei logici de construcție, inerente operelor realismului socialist, duc la crearea unor artefacte de literatură care posedă în aparență toate atributele unui text al realismului socialist, dar au un patos radical opus, anti-socialist.

¹ Catherine Géry, *La parodie du réalisme socialiste dans la prose russe contemporaine*, „Cahiers slaves”, nr. 8, UFR d'Études slaves, Université de Paris-Sorbonne (Paris IV), 2004, pp. 211-238, disponibil la adresa <http://www.recherches-slaves.paris-sorbonne.fr/Cahier8/Gery.htm> (accesat la 17.02.2014).

² I.R. Kriucikova, *Rol' ironii v postroenii hudožestvennogo mira postmodernistskogo proizvedenija (na materiale romana V. Plevina „Čapaev i Pustota”)*// „Shidnoslav'jans'ka filolohija”, Horlivka, 2008, nr.13, p. 319.

³ A. Gorohov, *Dal'neiše rasčlenenie Sorokina*, „Topos”, 01.10.2004, <http://www.topos.ru/article/2828> (accesat la 18.02.2014).

⁴ O.O. Kulinici, *Istoriosofs'kyj časoprostir u tvorčosti Mykyty Černjavs'koho*, avtoref. kand. filol. nauk.: 10.01.01 Ukrajins'ka literatura, Dnipropetrovs'k, 2006, p.4.

În mod tradițional, primele romane și povestiri ale lui Sorokin sunt raportate la soț-art. Astfel, Mark Lipovețki consideră că Vladimir Sorokin este cel mai bun reprezentat din literatura contemporană al soț-art¹ și, bazându-se pe analiza operelor scriitorului, acesta face o caracterizare completă a acestei mișcări. Cu toate acestea, nu toți criticii împărtășesc opinia lui Lipovețki. O părere opusă o are scriitorul și jurnalistul rus (și american) Piotr Vail, care declară că „scrierile lui (ale lui Vladimir Sorokin) nu pot fi raportate la soț-art, cu toate că au în componența lor același material, cultura sovietică”². După părerea lui Vail, soț-art reprezintă utilizarea problematicii realismului socialist, în timp ce lui Sorokin îi este caracteristică o mânuire splendidă a părții tehnice a unei opere literare, iar scopul scriitorului în crearea unui roman sau unei povestiri îl constituie stilul și nu estetica realismului socialist. De asemenea, Vail susține că Sorokin este un conservator, întrucât acesta folosește în mod activ clișeele epocii realismului socialist aflat în plină dezvoltare. E ușor să observăm că Vail se contrazice în propriile afirmații, spunând că textele lui Sorokin au o stilistică sovietică, dar că acestea nu pot fi corelate cu soț-art.

Deconstrucția realității sovietice din textele lui Sorokin este o consecință directă a scopului artistic al scriitorului. În realismul socialist narațiunea se construia după un anumit tipar bine înrădăcinat, exista o ierarhie strictă de genuri, schema narativă și personajele erau ușor de recunoscut, ceea ce făcea ca aceste texte să fie ele însele doar niște șabloane³. Această particularitate este larg utilizată în estetica soț-art și datorită ei concepția istoriosofică a autorului în *Tridcataja ljubov' Mariny, Norma, Pervyj subbotnik, Očered'* este exprimată foarte clar: realitatea sovietică, în toate manifestările sale, este percepută negativ. În romanul *Očered'* este prezentată ideea unei cozi sovietice în condițiile unui deficit total. Oamenii stau la coadă pentru a cumpăra ceea ce au nevoie: unora le trebuie diferite alimente, alții vor aparatură muzicală, blugi, mobilă, încălțăminte etc. La această coadă se stă în același timp pentru tot și pentru nimic, deoarece la capăt este iluzia, golul. Scopul principal al acestei cozi este înaintarea și umplerea vidului dintre aceste mișcări cu conversații. „ – Tovarășe, cine e ultimul?/ – Cred că-s eu, dar după mine mai e o femeie în palton albastru./ – Deci, sunt după ea?/ – Da. Ea se-ntoarce imediat. Până vine, stați după mine.”⁴ Cei care se așează la sfârșitul cozii încep să clarifice scopul acesteia, ordinea și amploarea ei. După proporțiile sale, coada copiază structura statului, iar problemele care sunt discutate aici sunt problemele societății în ansamblu și a fiecărui individ în parte. După cum observă Aleksandr Ghenis și Piotr Vail, protagonistul romanului „în trei zile trăiește ciclul de viață complet al unui

¹ Mark Lipovețki, *Russkij postmodernizm: Očerki istoričeskoj poetiki: monografija*, Ekaterinburg, 1997, p.252.

² Piotr Vail, *Konservator Sorokin v konce veka* // „Literaturnaja gazeta”, 1995, nr. 5 (1 februarie), p. 4.

³ *Izbavlenije ot miražej: Socrealizm segodnja: sb. statej*, aut.col., Moscova, 1990, pp. 21-26.

⁴ Vladimir Sorokin, *Očered'*, 1983, <http://www.srkn.ru/texts/ochered.shtml>.

bărbat. Face cunoștință cu o fată, are succes, apoi suferă un fiasco, se îmbată, are o aventură, se culcă cu o femeie”¹. Sorokin caută nu doar să parodieze societatea sovietică, ci să înțeleagă structura, modelul conștiinței sovietice. La sfârșitul romanului se dezvăluie faptul că protagonistul nu mai este nevoit să stea la coadă, căci femeia cu care s-a culcat este vânzătoarea acelor mărfuri deficitare foarte râvnite. Comportamentul eroului este unul strict ritualic, subordonat unui complex de reprezentări mitologice, născute de conștiința colectivă a cozii. Eroului îi este foarte greu să se elibereze de acestea, cu toate că a întâlnit-o pe vânzătoarea, care l-a scutit de la statul la coadă.

Dacă încercăm să definim strategia transformării discursului realismului socialist în poetica lui Sorokin, putem constata că aceasta conține elemente contradictorii. În primul rând, Sorokin dezvelește mitologia discursului realismului socialist, îl face „tematic și olfactiv vizibil” (Bahtin), transpunând mecanismele ascunse, care stau la baza textului, într-o prezentare directă a acțiunilor ritualice. Și aici putem fi de acord cu Boris Groys, care spune: „Sorokin într-adevăr remitologizează realismul socialist, sau mai degrabă: îl re-ritualizează, dar nu prin contact cu alte mitologii, mai vechi sau mai noi. Sorokin nu apelează la contextul extern al realismului socialist, ci la cel intern: întregul mitologism este extras din structura tradiției realismului socialist”². În al doilea rând, în timpul unei astfel de transformări elementul cultural trece în cel natural și invers. În conformitatea cu această logică, puterea discursivă se transformă într-o putere violentă, carnală, sexuală, iar imaginile care exprimă această putere stârnesc o reacție emoțională imediată, cel mai adesea dezgustul. În al treilea rând, și acest lucru este probabil cel mai important, prin deconstrucție Sorokin nu face numai o radiografie a clișeeleor realismului socialist, dar și interpretează mitul printr-o semantică totalitară³.

Soț-art poate fi văzut ca un fel de încercare de interpretare literară a esenței, mitologiei și stereotipurilor realismului socialist. Cunoaștem că estetica postmodernismului este marcată de o atenție sporită privind problemele de impact asupra publicului, privind formarea gustului estetic al maselor. O astfel de atenție îi este caracteristică și realismului socialist. Analizând cauzele succesului pe scară largă a soț-art în Rusia, Mihail Epștein ajunge la concluzia că, tipologic, comunismul și postmodernismul se aseamănă, deoarece ele folosesc aceleași tehnici de construire a realității artistice și însușirii acesteia: „Analogia dintre comunism și postmodernism, ca niște metode programatice de impact asupra conștiinței

¹ Piotr Vail, Aleksandr Ghenis, *Poezija banal'nosti i poetika neponjatnogo* // „Zvezda”, 1994, № 4, p.189.

² Boris Groys, *Utopija i obmen*, Znak, 1933, pp.91-93.

³ N.L. Leiderman, M.N. Lipovețki, *Sovremennaja russkaja literatura/ 1950-1990-e gody*, Academia, Moscova, 2003, vol.2, p.493.

populare, nu este întâmplătoare. În Rusia, ele reprezintă două faze de formare a proiectului estetic-ideologic¹. Se poate remarca și că realismul socialist a reprezentat una dintre fazele „proiectului estetic-ideologic” al modernismului. Astfel, postmodernismul rus se relaționează în același timp atât cu modernismul, cât și cu realismul socialist, ceea ce ilustrează analiza creației lui Vladimir Sorokin.

Deconstrucția mitului realismului socialist îi permite scriitorului să experimenteze, atât la nivel literar, cât și psihologic, conștiința tipică realismului socialist este transferată pe alte planuri: planul de exprimare devine textul postmodernist, iar planul de percepție îl reprezintă contextul contemporan social și literar. Au loc metamorfoze și cu imaginea autorului: narațiunea, construită după tiparul realismului socialist, este extrem de obiectivă. Realitatea artistică, la fel ca în realismul socialist, este privită de la o anumită distanță, însă în soț-art distanțarea autorului este deliberat declarativă și este exprimată nu numai în spațiu, ci și în timp. Vladimir Sorokin își privează personajele de posibilitatea autocontrolului, de un comportament rațional (din perspectiva unui om obișnuit), însă personajele și evenimentele descrise nu îi sunt indiferente autorului. De exemplu, în *Inimile celor patru* cele mai mici detalii ilustrează starea sufletească a protagoniștilor, gândurile acestora. Scriitorul ia poziția unui interesat, dar nu intervine în desfășurarea evenimentelor.

Limitele operelor lui Sorokin sunt mult mai largi decât cele ale metodei realiste sau realismului socialist, însă stilistica soț-art este destul de uniformă. Subiectul unui text soț-art se construiește după un anumit șablon, copiat din genurile prozei realismului socialist, dar, la un moment dat, pe parcursul narațiunii, se produce o explozie spontană, o încălcare a logicii tradiționale a evenimentelor, subiectul ia o întorsătură absurdă care discreditează complet canonicitatea falsă a primei părți și îi schimbă sensul. În acest context absurdul joacă un rol fundamental, care îi permite autorului să-și atingă obiectivele sale artistice. În *Zasedanie zavkoma* totul se derulează potrivit unui text al realismului socialist până în momentul când, în timpul judecării personajului principal, milițistul începe să strige „Prorubono!” (cuvânt fără înțeles) și odată cu el strigă și restul membrilor comitetului. Apoi se produce ceva absurd în desfășurarea logică a evenimentelor, membrii comitetului o pun pe femeia de serviciu pe masă, o omoară și o pun într-o cutie de violoncel. După acest masacru totul revine la normal, așa cum a fost înainte de acest eveniment absurd. Alte exemple de utilizare a absurdului le putem găsi în povestirile *Padež*, *Serghei Andreevici* și altele.

La analiza poeziei operelor lui Sorokin este adesea menționată noțiunea de „isterie a stilului”, introdusă de Lev Rubiņstein, care este una dintre manifestările sensibilității postmoderne, hiperemotivității, a cărei obiect final este de a-l atrage pe cititor într-un dialog cu autorul. Dezintegrarea conștiinței realismului socialist este

¹ Mihail Epștein, *Postmodern v Rossii: literatura i teorija*, Moscova, R. Elinin, 2000, p.55.

însoțită de utilizarea liberă a resurselor lingvistice, folosirea pe scară largă a unui limbaj necenzurat care a contribuit la distrugerea statutului cvasi-divin al membrului societății socialiste.

Există însă părerea că Sorokin nu a reușit să îndeplinească obiectivele artistice pe care și le-a propus. Astfel, Dmitri Lekuh spune despre autor că „el s-a plasat pe sine în mijloc. Și, bineînțeles, a pierdut. A fost o încercare naivă de a învinge meta-ideologia bolșevică, mai mult, pe terenul ei. Nu ajută aici nici revelarea celor mai scârboase fenomene ale materiei”¹.

Părerea lui Lekuh este controversată, deoarece el pune la îndoială nu numai temeinicia operelor lui Sorokin, ci și a soț-art ca direcție în artă. Critica acestuia este inexactă, mai ales în afirmația că reprezentanții soț-art lucrează cu ideologia bolșevismului „pe terenul ei”. Câmpul real al realității socialiste nu există decât în lumea artistică a operelor create în perioada sovietică, iar pentru literatura postsovietică acest lucru este irelevant. În general, existența soț-art a fost posibilă numai datorită dispariției „terenului meta-ideologic”, eliberării gândirii de stereotipuri. Cititorul rus contemporan de vârstă mijlocie, citind, de exemplu, povestirea *Serghei Andreevici*, cu siguranță va corela cu aceasta propriile amintiri reale despre expedițiile școlare, pionierat sau obținerea diplomei de terminare a studiilor. Mitul sovietic nu este neapărat distrus, atunci când se face această corelație, dar se va clătina vizibil datorită discreditării imaginii profesorului, sfințit de tradiția socialistă.

Dmitri Lekuh, într-un articol al său², indică una dintre cele mai importante trăsături a creației lui Sorokin. Este vorba despre elementul carnal, trupesc, al poeticii operelor scriitorului, ceea ce-i face textele să fie remarcabile, atât în mediul soț-art, cât și în întregul postmodernism rus. Această caracteristică este extrem de prezentă în textele timpurii, cum ar fi *Norma*, *Inimile celor patru*, care uimesc printr-o concentrație mare a diferitelor tipuri de amănunte fiziologice anormale. În creațiile ulterioare (de exemplu, în trilogia *Put' Bro*, *Gheața* și *23000*) acest element carnal trece pe planul doi, însă această caracteristică reprezintă și astăzi pentru scriitor o modalitate de a pătrunde în inconștient, în această sferă tabu pentru realismul socialist. Pe lângă aceasta, arătând manifestările fiziologice maladive, autorul le corelează cu lumea interioară a personajelor, cu spiritualitatea lor. Viaceslav Kurișîn observa că „în Rusia nu există o tradiție de percepție a literaturii ca unei experiențe

¹ Dmitri Lekuh, *Vladimir Sorokin, kak pobočnyj syn socialističeskogo realizma*// „Strelec”, 1993, nr. 1(71), în I. Skoropanova, *Russkaja postmodernistskaja literatura*, Moscova, Flinta, 2002, p.263.

² *Idem*.

carnale”¹. Creația lui Sorokin este un fel de încercare de formare a unei asemenea tradiții care întâmpină rezistență în fața conștiinței de masă a cititorului rus.

Elementul carnal este necesar pentru deconstrucția elementelor mitologice, asociate ferm în mintea cetățenilor sovietici cu epoca socialismului. Caracterul mitologic, specific prozei „originale” a relismului socialist, a fost copiat de soț-art. În realismul socialist, principalul obiectiv al eroului era intrarea într-un colectiv, bucuria de a fi împreună la muncă și la odihnă. Datorită caracterului mitologic, subiectul operelor realismului socialist este destul de previzibil. Schimbarea bruscă în desfășurarea acțiunii, proprie soț-art și atât de bine demonstrată în *Zasedanie zavkoma*, este o încălcare a structurii tradiționale, ceea ce provoacă revolta cititorului, în conștiința căruia este vie structura mitului sovietic.

Soț-art, la fel ca toată literatura postmodernismului rus, poate fi privit ca o luptă pentru distrugerea stereotipurilor, eliberarea și purificarea conștiinței prin terapie de șoc. Însă ar fi greșit să-i atribuim soț-art misiunea educațională. Romanele lui Valdimir Sorokin demonstrează caracterul eronat al vechilor idealuri, dar nu arată o cale către noi valori. *Norma* este cel mai bun exemplu de operă anti-sovietică din proza timpurie a scriitorului, care nu este îndreptată spre dezvăluirea adevărului (cum e, de exemplu, la Soljenițin), ci are de la bun început un element distructiv. Acest lucru reflectă natura postmodernă a soț-art, incapacitatea de a crea o realitate artistică principal nouă, fragmentarea, lipsa autorului în text.

Vladimir Sorokin a reușit pe deplin să utilizeze caracteristicile soț-art în romanele, povestirile și piesele sale, care, începând de la *Tridcataja ljubov' Mariny* și sfârșind cu *Inimile celor patru* și *Goluboe salo*, reprezintă niște opere integrale, dar, în același timp, se contopesc într-un singur text, care posedă caracteristici creative comune. Scopul acestui text este de a distruge canoanele literaturii sovietice oficiale, de a prezenta societatea sovietică tradițională dintr-un unghi neobișnuit, nepărtinitor.

Dorința de a șoca, de a surprinde prin evoluția absurdă a narațiunii în creația timpurie a lui Sorokin se poate explica prin nimic altceva decât o respectare strictă a poeziei soț-art. Acest lucru i-a permis criticului Iliia Kukulin să remarce: „Descrierile șocante i-au fost necesare lui Sorokin de la începutul creației sale literare, când încă se afla în cercul închis al tinerei generații de conceptualiști, pentru că șocul nu a fost un scop în sine, ci o consecință a deciziei de a rezolva problemele artistice”².

¹ Kurițin, *op.cit.*, p. 245.

² Iliia Kukulin, *Every Trend Makes a Brand*// „Novoe literaturnoe obozrenie”, 2002, nr.56 (4’2002), p. 255.

Bibliografie

- Epštejn, Mihail, *Postmodern v Rossii: literatura i teorija*, Moscova, R. Elinin, 2000
- Géry, Catherine, *La parodie du réalisme socialiste dans la prose russe contemporaine*, Cahiers slaves, nr. 8, UFR d'Études slaves, Université de Paris-Sorbonne (Paris IV), 2004, pp. 211-238, disponibil la adresa <http://www.recherches-slaves.paris-sorbonne.fr/Cahier8/Gery.htm> (accesat la 17.02.2014)
- Ghenis, Aleksandr, *Onions and Cabbages. Paradigms of Contemporary Culture// Russian Postmodernism. New Perspectives on Post-Soviet Culture*. Transl. & Ed. Slobodanka Vladiv-Glover. New York – Oxford: Berghahn Books, 1999
- Gorohov, A., *Dalnejšee rasčlenienie Sorokina*, „Topos”, 01.10.2004, <http://www.topos.ru/article/2828> (accesat la 18.02.2014).
- Groys, Boris, *Stalin – opera de artă totală*, Cluj, Ideea Design & Print, 2007
- Groys, Boris, *Utopija i obmen*, Znak, 1933
- Izbavlenije ot miražej: Socrealizm segodnja: sb. statej*, aut.col., Moscova, 1990
- Kriucikova, I.R., *Rol' ironii v postroenii hudožestvennogo mira postmodernistskogo proizvedenija (na materiale romana V. Plevina „Čapaev i Pustota”)*// „Shidnoslav'jans'ka filolohija”, Horlivka, 2008, nr.13
- Kukulin, Ilia, *Every Trend Makes a Brand*// „Novoe literaturnoe obozrenie”, 2002, nr.56 (4'2002)
- Kulinici, O.O., *Istoriosofs'kyj časoprostir u tvorčosti Mykyty Černjavs'koho*, avtoref. kand. filol. nauk.: 10.01.01 Ukrajins'ka literatura, Dnipropetrovs'k, 2006
- Leiderman, N.L., Lipovečki, M.N., *Sovremennaja russkaja literatura. 1950-1990-e gody*, Moscova, Academia, 2003, vol.2
- Lekuh, Dmitri, *Vladimir Sorokin, kak pobočnyj syn socialističeskogo realizma*// „Strelec”, 1993, nr. 1(71)
- Kuriťin, Viaceslav, *Russkij literaturnyj postmodernizm*, Moscova, OGI, 2000
- Lipovečki, Mark, *Russkij postmodernizm: Očerki istoričeskoj poetiki: monografija*, Ekaterinburg, 1997
- Olteanu, Antoaneta, *Proza rusă contemporană*, București, Paideia, 2008
- Rasskazova, Tatiana, *Avtoportret. Tekst kak narkotik. Sorokin, Vladimir/ Vladimir Sorokin: Sbornik rasskazov*, Moscova, Russlit, 1992
- Skoropanova, I., *Russkaja postmodernistskaja literatura*, Moscova, Flinta, 2002
- Vail, Piotr, *Konservator Sorokin v konce veka*// „Literaturnaja gazeta”, 1995, nr. 5 (1 februarie)

MENTALITĂȚI

IMAGINEA CNEAGHINEI OLGA ÎN CRONICA LUI NESTOR¹

Mihai DRAGNEA

Самые важные сведения о жизни Ольги идут к нам из "Повести Временных лет", летописи, написанной несколько поколений спустя после ее жизни монахами Нестором и Сильвестром, жившими в Киево-Печерском монастыре, который поддерживался Рюриками.

Очень сложно воссоздать события жизни Ольги, так как в те времена в Киевской Руси преобладало язычество и литературной традиции не существовало. Описывая жестокость Ольги, присущую язычеству, монахи подчеркивали чудесную преображающую силу перехода к христианской вере.

История о мести Ольги также играет важную роль как художественная аллегория, так как она воспроизводит скандинавский языческий погребальный ритуал. Во-первых, сожжение заживо послов древлян в их лодках повторяет традицию викингов погребения кораблей, когда умершие были похоронены в лодках в качестве ритуального жертвоприношения. Во-вторых, сожжение других послов в купальне символизирует ритуальное очищение огнем. В-третьих, убийство армией Ольги пяти тысяч опьяненных врагов олицетворяет поминки и сопутствующее жертвоприношение. Известно, что в Скандинавии вдовы погибших воинов практиковали самосожжение. Но Ольга не могла следовать этой традиции, потому что ее сын еще был слишком юн для правления. Авторам хроники было важно продемонстрировать, что Ольга была верной женой и, в то же время, искусанным военным лидером.

Ключевые слова: Повесть временных лет, Киевская Русь, язычество, Сати ритуал, Великие князья киевские, викинги.

În *Cronica lui Nestor*, cneaghina Olga² a Rusiei Kievenne este descrisă ca fiind de o înțelegere extrem de profundă. Drept mărturie stau relatările cronicarului

¹ *Cronica lui Nestor* este cunoscută și sub numele de *Cronica vremurilor de demult* sau *Cronica primară rusă*. Lucrarea ar fi fost redactată în secolul al XII-lea la Kiev de către un călugăr pe nume Nestor. Modelul cronicii este unul germanic, inspirat din Scandinavia. Versiunea originală nu s-a păstrat, astăzi fiind utilizate copii din secolele al XIV-lea (*Manuscrisul Laurentin*) și al XV-lea (*Manuscrisul Ipatian*).

² Numele provine din scandinavul *Helga*, la fel cum Oleg provine din *Helgi/Helge*. Anterior formei *Helga*, în cronicile norvegiene întâlnim numele *Allogia*, femininul lui *Helgi*. Vezi N.K. Chadwick, *The Beginnings Of Russian History: An Enquiry Into Sources*, Cambridge University Press, 1946, p. 21. Împăratul bizantin Constantin Porfirogenetul o numește pe cneaghină „Elga rusoaica” (Ἐλγα τῆ

despre situațiile delicate în care a fost pusă Olga și capacitatea ei de a rezolva întotdeauna problemele cu care s-a confruntat de-a lungul vieții. *Cronica lui Nestor* ne menționează orașul Pskov¹ drept loc al nașterii sale, fără să precizeze anul².

La acea vreme, conducătorul vareg al Novgorodului, Oleg³, susținut de ciuzi, slavi, meri, vesi și krivici a organizat o campanie militară împotriva celor doi varegi, Askold și Dir, care stăpâneau Kievul⁴ și care plăteau tribut hazarilor. După ce i-a ucis pe cei doi, Oleg, supranumit „cel Întept”, a devenit primul Mare cneaz⁵ al noului stat kievean (882-912)⁶, eliberând orașul de sub dominație hazară⁷. El a supus triburile slave și turanice din Khaganatul Rus, aflat sub influență hazară la acea vreme. Oleg și-a extins autoritatea din teritoriul polian asupra zonelor locuite de triburile slave vecine⁸. Unele dintre acestea s-au supus, cu excepția drevlienilor, împotriva cărora Oleg și urmașul său, Igor, au organizat numeroase campanii militare⁹. Cronicarul Nestor ne spune că, după moartea lui Oleg, survenită în urma mușcăturii unui șarpe¹⁰, Mare cneaz al Rusiei Kieveane a devenit fiul lui Rurik, Igor¹¹ „cel Bătrân” (912-945)¹², viitorul soț al Olgăi¹.

Υωσενης). Vezi Constantini Porphyrogeniti, *De cerimoniis*, ed. J.J. Reiske, vol. 2, Bonn, 1830, pp. 510-511.

¹ Oraș în ținutul krivicilor. trib slav care locuia pe cursul superior al Dvinei de Vest, al Volgăi și al Niprului.

² *Cronica lui Nestor*, Traducere G. Popa Lisseanu, Tipografia Bucovina, București, 1935, p.49.

³ Există istorici care îl consideră pe Oleg drept tatăl Olgăi, lucru greu de demonstrat din cauza lipsei informațiilor din cronică. Se cunoaște faptul că Oleg era rudă apropiată cu Rurik, fondatorul dinastiei din care face parte și fiul său, Igor, viitorul Mare cneaz al Rusiei Kieveane și soț al Olgăi. Așadar, niciun izvor nu atestă existența incestului între membrii dinastiei lui Rurik, dar nu se exclude ca, sub auspiciul anumitor interese să fi existat căsătorii între rude. Vezi Joanna Hubbs, *Mother Russia: The Feminine Myth in Russian Culture*, Indiana University Press, 1993, p. 88.

⁴ *Cronica lui Nestor*, p.45.

⁵ Titlul de „Mare cneaz” (*velikij knjaz*) atribuit lui Oleg este consemnat în tratatul încheiat cu Imperiul Bizantin în 911. Constantin Zuckerman, "On the Date of the Khazars' Conversion to Judaism and the Chronology of the Kings of the Rus Oleg and Igor. A Study of the Anonymous Khazar Letter from the Genizah of Cairo" in *Revue des études byzantines*, tome 53, 1995. p. 260.

⁶ John L. Fennell, *A History of the Russian Church to 1488*, Routledge, 2014, p. 23.

⁷ Statul khazar avea să fie cucerit de către nepotul cneaghinei, Sviatoslav I în intervalul 965-969. Pentru mai multe detalii despre statul hazar vezi Kevin Alan Brook, *The Jews of Khazaria*, Rowman & Littlefield Publishers, Maryland, 2006, p. 151-156.

⁸ Victor Spinei, *The Romanians and the Turkic Nomads North of the Danube Delta from the Tenth to the Mid-Thirteenth Century*, Brill, Leiden, 2009, p. 55.

⁹ Timothy Reuter, *The New Cambridge Medieval History: Volume 3: C.900-c.1024*, Cambridge University Press, 1999, p. 508.

¹⁰ *Cronica lui Nestor*, p.55.

¹¹ Cronicarul Liutprand de Cremona îl numește pe Igor „Inger” (nume scandinav), consemnând vizita „regelui Inger” (*rex... Inger*) al rușilor la Constantinopol (941), în timpul domniei împăratului Romanos I (920-944). Liutprandus Cremonensis Episcopus, *Historia Gestorum Regum Et Imperatorum Sive Antapodosis*, Lib. V, 15, 883.

¹² *Cronica lui Nestor*, pp. 57-65.

Din cauza refuzului drevlienilor² de a mai plăti tribut Kievului, Igor a pornit o campanie militară împotriva lor³, în urma căreia cneazul și drujina⁴ sa au fost uciși⁵. Perioada domniei lui Igor marchează extinderea autorității Kievului asupra slavilor estici. După decesul lui Igor, puterea a fost preluată de o regență a prințesei Olga (945-962)⁶, până când moștenitorul Sviatoslav a devenit major⁷.

Începutul domniei Olgăi este marcat de dorința de a-și răzbuna soțul, pe Igor. *Cronica lui Nestor* ne relatează cum, imediat după moartea lui Igor, la Olga au sosit soli din partea drevlienilor, care i-au propus prințesei să se căsătorească cu cneazul lor, Mala. Olga a cerut atunci ca solii să fie aduși în palatul ei într-o barcă. Solii au acceptat, dar, odată ajunși în palat, aceștia au fost aruncați cu tot cu barcă într-o groapă săpată special pentru ei, urmând a fi acoperiți cu pământ. Apoi, Olga a trimis mesageri la drevlieni, spunându-le că acceptă cererea de căsătorie și dorește să-i fie trimiși în solie cei mai aleși bărbați dintre drevlieni. Când aceștia au sosit la Kiev, au fost invitați, în semn de respect din partea prințesei, să facă o baie. După ce au intrat în încăpere, li s-a dat foc⁸.

În cazul de față avem de-a face cu o imagine distorsionată a cronicarului creștin asupra ritualului indo-european de incinerare, întâlnit și la scandinavi, unde nobilii erau incinerați în interiorul unei bărci, care simboliza un mijloc de transport către altă lume⁹. Apoi, deasupra locului unde a avut loc incinerarea, era ridicat un tumul, care îi asigură defunctului nemurirea și continuitatea sa la același statut

¹ Chadwick, *op.cit.*, p. 3.

² Trib slav ce locuia pe Pripet și Niprul inferior.

³ Nicholas Riasanovsky, *O istorie a Rusiei*, Traducere de Areta Voroniuc, Institutul European, Iași, 2001, p.43.

⁴ În Rusia Kieveană, puterea cneazului se baza pe drujină, care era împărțită în *drujina mare* formată din boieri (*boljare-bojars*) și *drujina mică*, care aduna oameni din straturile inferioare ale societății și care oferea ostași în garda personală a cneazului (varegi). Drujina era elementul principal pe care se baza cneazul în vreme de război, fiind însărcinată și cu strângerea tributului de la triburile supuse. Pentru mai multe detalii cu privire la originea acestei instituții militare vezi Wladyslaw Duczko, *Viking Rus: Studies on the Presence of Scandinavians in Eastern Europe*, Brill, Leiden, 2004, p. 246.

⁵ *Cronica lui Nestor*, p. 65.

⁶ Riasanovsky, *op.cit.*, p. 43.

⁷ Spinka Matthew, „The Conversion of Russia”, *The Journal of Religion*, Vol. 6, No. 1, Jan. 1926, p. 46.

⁸ *Cronica lui Nestor*, p.66.

⁹ Aleksandr V. Koptev, Reconstructing the Funeral Ritual of the Kievan Prince Igor (Primary Chronicle, sub anno 945), in *Studia Mythologica Slavica*, XIII, 2010, p. 91.

social în viața de dincolo¹. Totul se încheia cu ospățul funerar, cunoscut sub numele de *trizna*².

Pentru a îndeplini această succesiune de ritualuri indo-europene, Olga a hotărât să plece împreună cu drujina sa la drevlieni, cerându-le întâi să pregătească o cantitate mare de mied³ pentru ceremonia căsătoriei. Acolo, Olga a plâns la mormântul soțului ei, poruncind să fie ridicat un tumul masiv peste mormânt și să fie oficiat *trizna*, obicei urmat de jocuri militare și întreceri sportive. În timpul ospățului funerar (*trizna*) în care drevlienii au consumat mied, drujina kieveană a ucis cinci mii de drevlieni beți⁴. Astfel, Olga a răzbunat moartea soțului ei, ucis de către drevlieni, pe care a reușit să-i supună în 956 printr-un șiretlic admirabil⁵. Despre acest episod, cronicarul ne relatează următoarele:

Olga însă se duse în grabă cu fiul ei spre cetatea Iskorosten, unde îi fusese omorât bărbatul și împresură cetatea împreună cu fiul ei. Drevlienii se închiseră în cetate și se apărau vitejește, căci știau că ei îl omorâseră pe principe și ce i-ar fi așteptat dacă s-ar fi predat. Și Olga a stat un an întreg și n-a putut să cuprindă cetatea. Atunci, ea se gândi la o păcăleală și trimise în oraș să se spună: „Ce mai așteptați voi? Toate cetățile voastre mi s-au supus și s-au obligat la tribut [...]”. Drevlienii răspunseră: „Ți-am da bucuroso tributul, dar tu vrei să te răzbuni pentru bărbatul tău”. Olga le zise: „Nedreptatea făcută bărbatului meu am răzbunat-o deja [...]. Acum nu mai vreau să mă răzbun, ci mă mulțumesc cu un mic tribut și după ce ma voi împăca cu voi, vreau să plec de aici”. Atunci drevlienii o întrebă: „Ce vrei de la noi? Ți-am da bucuroso miere și blănuri”. Ea le răspunse: „Acum nu aveți nici miere nici blănuri, dar eu cer ceva mai puțin de la voi: dați-mi din fiecare curte trei porumbei și trei vrăbii, căci nu vreau să vă impun un tribut prea greu, cum făcea bărbatul meu [...]”. Drevlienii erau veseli și s-au întors în cetate și spuseră acestea oamenilor lor și poporul din oraș a fost cuprins de o mare bucurie. Atunci Olga dădu fiecăruia dintre soldații ei un porumbel și o vrăbie. Și a pus să se lege de fiecare porumbel și vrăbie pucioasă aprinsă, să o îmbrace într-o mică bucată de pânză și să o lege cu un fir. Când veni seara, Olga a poruncit soldaților să dea drumul porumbeilor și vrăbiilor [...]. Și astfel începură să ardă cotețele de porumbei și hambarele cu provizii și turnurile și nu a rămas nicio curte unde să nu ardă [...]. Oamenii fugiră din oraș, iar Olga porunci trupelor să-i ia ca prizonieri. Și după ce a cucerit cetatea incendiată a luat pe bătrânii cetății ca prizonieri și din restul mulțimii pe unii i-a ucis, iar pe alții i-a făcut prizonieri, iar altora le-a impus tribut. Și le-a impus un tribut greu. Două treimi din tribut a fost trimis la Kiev, iar o treime la Vysegorod, căci Vysegorodul era orașul Olgăi. Și Olga străbătu cu fiul ei și cu drujina țara drevlienilor stabilind legi și fixând impozite⁶.

¹ Pentru mai multe detalii cu privire la ritualurile indo-europene oficiate de către cneaghina Olga, vezi Aleksandr Koptev, *Ritual and History: Pagan Rites in the Story of the Princess' Revenge (the Russian Primary Chronicle, under 945-946)*, *Mirator* 11:1/2010, p.1.

² Antoaneta Olteanu, *Civilizația rusă*, Editura Paideia, București, 1998, p. 42.

³ Băutură alcoolică preparată din miere. În cultura rusă, băutura se numește *medovukha*, similară cu *sbiten*, care, pe lângă miere, conține și apă, mirodenii și gem.

⁴ *Cronica lui Nestor*, p.66.

⁵ *Ibidem*, p. 67.

⁶ *Ibidem*, pp.67-68.

Prima parte a domniei cneaghinei este marcată de o politică sângeroasă și răzbunătoare, în care Olga își demonstrează pasiunea, virtutea și fidelitatea față de soțul ei și abilitatea cu care poate rezolva problemele interne ale tânărului stat kievean. Această imagine de conducător crud, dar în același timp fidel principiilor esențiale ale vieții, cum ar fi familia și neamul, o putem întâlni frecvent în cronicile islandeze¹. Modelul Olgăi se încadrează perfect în tiparul societăților germanice precreștine, unde atașamentul față de soț era exprimat chiar și după moarte. Cel mai bun exemplu îl reprezintă ritualul indo-european în care o femeie este sacrificată alături de defunct (soțul sau stăpânul), descris de cronicarul arab Ahmad ibn Fadlân în anul 922 la varegii de pe râul Volga. Ritualul uranian descris de cronicarul arab presupune incinerarea defunctului pe o corabie, alături de numeroase ofrande și de o sclavă vie.²

Obiceiul sacrificării unei femei³ la moartea bărbatului este unul voluntar și face parte din tradiția indo-europeană, fiind atestat pentru prima dată în hinduism⁴. Prin intermediul acestui ritual, soția își arată fidelitatea și devotamentul față de defunct⁵. Ritualul este cunoscut sub numele de *sati* sau *suttee*, cuvânt de origine engleză, împrumutat din terminologia indiană (*sat* „adevăr”).⁶ Conform credințelor germanice, femeia putea dobândi nemurirea numai dacă se sacrifică la moartea soțului⁷.

Abilitățile politice și istețimea de care a dat dovadă atunci când a dorit să obțină un avantaj considerabil pentru statul său sunt semnalate de către cronicar în scrierile sale, unde avem menționat interesul Olgăi față de o politică pro-Bizantină. Realizând importanța majoră pe care o avea Bizanțul pentru dezvoltarea statului kievean, Olga a efectuat în 957 o vizită la Constantinopol⁸, unde conform *Cronicii lui*

¹ Chadwick, *op.cit.*, p. 31.

² Smyser H.M., *Ibn Fadlan's Account of the Rus with Some Commentary and Some Allusions to Beowulf*, *Franciplegius: Medieval and Linguistic Studies in Honor of Francis Peabody Magoun, Jr.* eds. Jess B. Bessinger Jr. and Robert P. Creed, New York University Press, 1965, pp.92-119.

³ Ritualul este cel mai des întâlnit la castele superioare, unde sunt sacrificate sclavele, soțiile și concubinele. La castele inferioare se sacrificau numai soțiile.

⁴ Doniger Wendy, *The Hindus: An Alternative History*, Penguin Books, 2009, p.616.

⁵ Robert L. Hardgrave Jr, *The Representation of Sati: Four Eighteenth Century Etchings by Baltazard Solvyns, Bengal Past and Present*, 117, 1998, pp.57-80.

⁶ *Ibidem*.

⁷ Gunnel Friberg, *Gamla Uppsala during the Migration Period*, în *Myth, Might, and Man: Ten essays on Gamla Uppsala*, Riksanantikvarieämbetet, Stockholm, 2000, p.11.

⁸ Michael T. Florinsky, *Russia. A History and an Interpretation*, Vol. 1, The Macmillan Company, New York, 1953, pp.18-19 și Dimitri Obolensky, *Russia and Byzantium in the Mid-Tenth Century: The Problem of the Baptism of Princess Olga*, în *Greek Orthodox Theological Review* 28, no. 2, 1983, p. 171.

Nestor a acceptat botezul creștin¹. Nașul cneaghinei a fost însuși împăratul bizantin Constantin al VII-lea². Slujba religioasă a fost oficiată de patriarhul Constantinopolului³, Polieuct (956-970). Din scrierile cronicarului aflăm că Olga era admirată de Constantin pentru înțelepciunea și frumusețea sa, motiv pentru care a și fost cerută de soție. La insistențele împăratului bizantin de a se căsători cu ea, Olga i-ar fi sugerat acestuia să-i fie numai naș de botez. Împăratul a acceptat, urmând ca Olga să fie botezată sub numele de Elena, după fosta împărăteasa, mama lui Constantin cel Mare. Astfel, conform tradițiilor creștine, împăratul nu se mai putea căsători cu cneaghina, care era acum „fica” sa spirituală⁴. Informații detaliate despre primirea grandioasă a cneaghinei și suita sa la Constantinopol, precum și despre darurile oferite de către împăratul bizantin, întâlnim în lucrarea *Despre ceremoniile curții bizantine (De ceremoniis aulae byzantinae)*⁵ a lui Constantin al VII-lea Porfirogenetul⁶.

Imaginea cneaghinei s-a schimbat radical odată cu acceptarea religiei creștine⁷. Prin intermediul botezului, Olga a dobândit darul înțelepciunii, lucru consemnat și în *Cronica Novgorodului*⁸, care reflectă o tradiție diferită față de *Cronica lui Nestor*. Vizita cneaghinei la Constantinopol unde *a umblat după buna înțelepciune a lui Dumnezeu* este comparată de cronicar cu vizita reginei Etiopiei la Solomon⁹, de la care a „cules” înțelepciunea prin intermediul alianței matrimoniale. Dintr-o conducătoare crudă și răzbuțătoare, Olga a devenit un simbol al înțelepciunii și al iubirii. În 969, în urma asedierii Kievului de către pecenegi, Olga a

¹ Istoricii consideră că Olga s-ar fi convertit la creștinism înainte de a sosi la Constantinopol, întrucât în lucrarea lui Constantin al VII-lea este descrisă numai primirea oficială a cneaghinei la curtea împăratului bizantin, fără să menționeze nimic despre botezul acesteia. Totuși, istoricul ceh Francis Dvornik confirmă informațiile din *Cronica lui Nestor* cu privire la botezul Olgăi în Constantinopol. Vezi Francis Dvornik, *The Slavs. Their Early History and Civilization*, Boston, 1956, pp.200-201.

² *Cronica lui Nestor*, p.69.

³ Olteanu, *op.cit.*, p.43.

⁴ *Cronica lui Nestor*, p.69.

⁵ Din scrierile împăratului bizantin aflăm că Olga ar fi sosit la Constantinopol într-o zi de miercuri, 9 septembrie. Vezi Constantin Porphyrogeniti Imperatoris, *De Ceremoniis Aulae Byzantinae*, Bonnae, MDCCXXIX, cartea a II-a, cap. 15.

⁶ Împărat bizantin, poreclit „porfirogenetul” (cel născut în purpură). A domnit între 913-959. Între 920 și 945 și-a împărțit tronul cu împăratul Romanos I Lekapenos.

⁷ În 988 are loc botezul creștin al nepotului cneaghinei, Vladimir, la Chersonou, unde a primit numele cumnatului său, împăratul bizantin Vasile al II-lea (976-1025). Drept răsplată pentru acceptarea creștinismului, împăratul i-a dăruit lui Vladimir mâna surorii sale, prințesa Ana. Vezi Stelian Brezeanu, *Imperiu universal și monarhie națională în Europa creștină*, Editura Meronia, București, 2005, p.39.

⁸ Aici, Olga este numită „cea mai înțeleaptă dintre toate persoanele”. *The Chronicle of Novgorod, 1016-1471*, Translated from the Russian by Robert Michell and Nevill Forbes, Camden Society, London, 1914, introduction, XIX.

⁹ *Cronica lui Nestor*, p.69.

fost ucisă¹. Imaginea cneaghinei a fost conturată de cronicar într-o descriere demnă de toată admirația, care aparține stilului hagiografic:

„Ea a fost antemergătoarea creștinismului în Rusia, după cum luceafărul este al Soarelui, după cum aurora este a luminei zilei. După cum luna luminează noaptea, tot astfel a strălucit și ea în mijlocul unui popor păgân, ca o piatră nestemată în mijlocul gunoiului, căci poporul era în mijlocul păcatelor, nefiind curățat încă prin sfântul botez. Ea însă s-a spălat în baia sfântă a botezului, s-a dezbrăcat de haina păcatului omului de odinioară Adam și a îmbrăcat pe noul Adam, care este Christos”².

Eforturile persistente de a întări autoritatea statului kievean asupra triburilor slave rebele au transformat-o pe Olga în prima femeie renumită din istoria Rusiei. Datorită virtuților, cneaghina întruchipează idealul suveranului creștin medieval, în variantă feminină. Prin sacramentul Botezului, trecutul păgân al Olgăi a fost șters, urmând a se naște un om nou. Stilul descriptiv pe care îl utilizează cronicarul atunci când ne relatează faptele săvârșite de cneaghină este asemănător cu cel în care sunt redactate cronicile scandinave, bazate pe tradițiile orale, folclorice. După creștinare, stilul în care Olga este descrisă de către cronicar poate fi încadrat mai degrabă în literatura hagiografică, în cazul nostru de inspirație bizantină, unde avem consemnate minuni ale persoanelor canonizate. La Olga, minunea constă în acceptarea creștinismului de către cneaghină și plasarea poporului rus pe pe axa „dreptei credințe”. Olga a fost canonizată ulterior de către Biserica Ortodoxă Rusă³, devenind astfel primul personaj sanctificat din istoria Rusiei și un model demn de urmat de către toți succesorii ei.

Bibliografie

Surse primare

Constantini Porphyrogeniti Imperatoris, *De Cerimoniis Aulae Byzantinae*, Bonnae, MDCCCXXIX, cartea a II-a, cap. 15

Idem, *De cerimoniis*, ed. J. J. Reiske, vol. 2, Bonn, 1830

The Chronicle of Novgorod, 1016-1471, Translated from the Russian by Robert Michell and Nevill Forbes, Camden Society, London, 1914

Liutprandus Cremonensis Episcopus, *Historia Gestorum Regum Et Imperatorum Sive Antapodosis*, Lib. V, 15, 883. (http://www.documentacatholicaomnia.eu/02m/0922-0972,_Liutprandus_Cremonensis_Episcopus,_Historia_Gestorum_Regum_Et_Imperatorum_Sive_Antapodosis,_

¹ *Ibidem*, p.73.

² *Ibidem*, p.73.

³ *Ibidem*, p. 43.

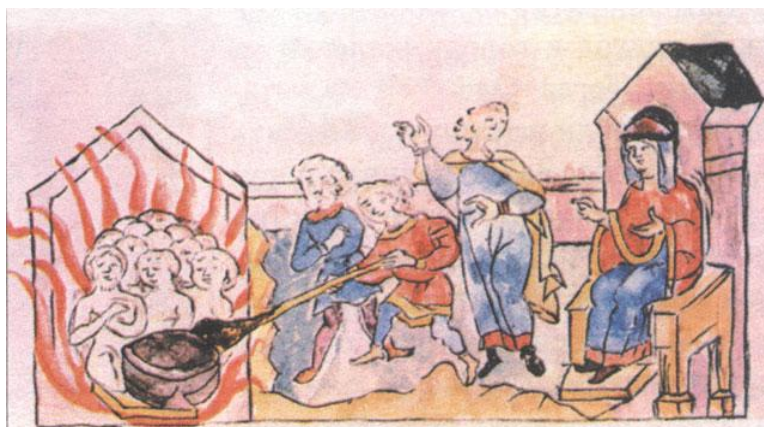
MLT.pdf) accesat la data de 03.03.2015.

Nestor (*Cronica lui Nestor*), Traducere G. Popa Lisseanu, Tipografia Bucovina, București, 1935

Surse secundare

- Brezeanu, Stelian, *Imperiu universal și monarhie națională în Europa creștină*, Editura Meronia, București, 2005
- Brook, Kevin Alan, *The Jews of Khazaria*, Rowman & Littlefield Publishers, Maryland, 2006
- Chadwick, N.K., *The Beginnings Of Russian History: An Enquiry Into Sources*, Cambridge University Press, 1946
- Doniger, Wendy, *The Hindus: An Alternative History*, Penguin Books, 2009
- Duczko, Wladyslaw, *Viking Rus: Studies on the Presence of Scandinavians in Eastern Europe*, Brill, Leiden, 2004
- Dvornik, Francis, *The Slavs. Their Early History and Civilization*, Boston, 1956
- Fennell, John L., *A History of the Russian Church to 1488*, Routledge, 2014
- Florinsky, Michael T., *Russia. A History and an Interpretation*, Vol. 1, The Macmillan Company, New York, 1953
- Friberg, Gunnel, *Gamla Uppsala during the Migration Period*, în *Myth, Might, and Man: Ten essays on Gamla Uppsala*, Riksantikvarieämbetet, Stockholm, 2000
- Hardgrave Jr, Robert L., *The Representation of Sati: Four Eighteenth Century Etchings by Baltazard Solvyns, Bengal Past and Present*, 117, 1998
- Hubbs, Joanna, *Mother Russia: The Feminine Myth in Russian Culture*, Indiana University Press, 1993
- Koptev, Aleksandr, *Reconstructing the Funeral Ritual of the Kievan Prince Igor (Primary Chronicle, sub anno 945)*, în *Studia Mythologica Slavica*, XIII, 2010, pp. 87-106
- Koptev, Aleksandr, *Ritual and History: Pagan Rites in the Story of the Princess' Revenge (the Russian Primary Chronicle, under 945-946)*, *Mirator* 11:1/2010, p.1. (<http://www.glossa.fi/mirator/pdf/i-2010/ritualandhistory.pdf>) accesat la 02.03.2015
- Obolensky, Dimitri, *Russia and Byzantium in the Mid-Tenth Century: The Problem of the Baptism of Princess Olga*, în „Greek Orthodox Theological Review”, 28, no. 2, 1983, pp. 157-171
- Olteanu, Antoaneta, *Civilizația rusă*, Editura Paideia, București, 1998
- Reuter, Timothy, *The New Cambridge Medieval History: Volume 3: C.900-c.1024*, Cambridge University Press, 1999
- Riasanovsky, Nicholas, *O istorie a Rusiei*, Traducere de Areta Voroniuc, Institutul European, Iași, 2001
- Smyser, H.M., *Ibn Fadlan's Account of the Rus with Some Commentary and Some Allusions to Beowulf, Franciplegius: Medieval and Linguistic Studies in Honor of Francis Peabody Magoun, Jr.* eds. Jess B. Bessinger Jr. and Robert P. Creed, New York University Press, 1965
- Spinei, Victor, *The Romanians and the Turkic Nomads North of the Danube Delta from the Tenth to the Mid-Thirteenth Century*, Brill, Leiden, 2009
- Spinka, Matthew, *The Conversion of Russia*, „The Journal of Religion”, Vol. 6, No. 1, Jan. 1926
- Zuckerman, Constantin, *On the Date of the Khazars' Conversion to Judaism and the Chronology of the Kings of the Rus Oleg and Igor. A Study of the Anonymous Khazar Letter from the Genizah of Cairo*, în „Revue des études byzantines”, tome 53, 1995, pp. 237-270.

Miniaturi din manuscrisul lituanian Radziwiłł (sec. XIII)¹

Arderea drevlienilor. (Cneaghina Olga poruncind drujinei să le dea foc drevlienilor în timp ce se îmbăiau)²

Vizita cneaghinei Olga la Constantinopol. (În stânga avem reprezentată primirea cneaghinei de către împăratul bizantin Constantin al VII-lea, iar în partea dreaptă botezul Olgăi de către patriarhul Constantinopolului)³

¹ Versiunea originală a manuscrisului nu a supraviețuit, fiind utilizată în prezent o copie din secolul al XV-lea. Numele manuscrisului provine de la deținătorul acestuia, hatmanul lituanian Janusz Radziwiłł (1612-1655), ginere al domnitorului moldovean Vasile Lupu.

² Centrul Multimedia al Universității de Stat din Nosibirsk http://www.mmedia.nsu.ru/culture/DATA/obj3025/BIG_VIEW_2.htm

³ http://www.mmedia.nsu.ru/culture/DATA/obj3062/BIG_VIEW_2.htm

INTERFERENȚE ETNICE LA MAREA NEAGRĂ ȘI LA MAREA BALTICĂ ÎN EVUL MEDIU TIMPURIU (ROMÂNNO-SLAVE ȘI ROMÂNNO-FINICE)¹

Vlad GHIMPU

As the result of the studying of some new documentary sources from the areal of the Novgorodean Cnezate, the author has founded new parallel elements of Romanian and South-Slavic colonization, came from the bottom of the Danube. With a probability almost unsure, which sustains to be mentioned the Romanians from the Dniester and the Sea, which were also called *tivertsi*, after their external name, together with the Novgorodean Slaves, the representants of thoses *sklavanoi*, atested in the Byzantin anal. It is probably that the Romanians had ethically interacted with these at the Black Sea, inclusively, with the Slovenians and with other Slavs, or Finns, in the North, at the foundation of the Izborsk, Pskov, cities communes Morevo (Mare), with the meaning of the Big, in paralel with names of the South Slovenians: Velia, Velie and Velilia; and of the other cities and Russian localities. The activity of Romanian people on the North earths is sustained also in a politic manifestation in a separate environment policy carel Tiversk and the city with the most ancient archaeological data from the 10th century, together with a fino–carel component.

Being in the Novgorodean land, the Romanians lived also with an other North Finnish people – the Veps; a lot of example being founded in the specific of the language. The common fields of the Veps and of the Romanian people are many: the growth of the animals, the home appliance industry, the agriculture, the catching of the fish; also had some common forms of Christian spirituality, certain social relations; finding themselves and in some similar ethografic practices. The growth of the animals is represented in the sheep breeding terms, with examples of the Romanian organization of the sheepfold, followed by those from the home appliance industry, by the relevation of the family of some household activities inclusively from the agriculture, known at the growth of some cultures as barley, flax, hemp, and some from catching fish, as a result of local conditions with rich fishery resources. These examples confirm data from archaeological monuments in the North of the Danube (disputable, although in the scientific extern spaces), which shows people like farmers and animal breeders, unlike the Vlachs South-of the Danube that were authorised only as cattle herders.

Mai mulți istorici, arheologi, lingviști și alți specialiști au căutat rezolvarea unor probleme de istorie a românilor în contextul apariției timpurii a slavilor.

¹ Această lucrare a fost prezentată în secțiunea de comunicări la Sesiunea științifică a Muzeului Național de Istorie a Moldovei, 4 octombrie 2013

Printre acești cercetători, referindu-se la unele aspecte de început ale migrației slavilor, reputatul romanist și slavist polonez Witold Mańczak, în baza unor argumente lingvistice, susținea existența unei legături directe între aceasta și așa-numitul miracol *românesc*, având în vedere factorii care au permis României să rămână o insulă romanică între statele slave, în rezultatul migrațiilor lor spre sud (Mańczak 1997, 57-61). Istoricii ruși scriu și despre o migrație a slavilor din sud spre viitorul teritoriu al Rusiei și această temă este dezvoltată în special de arheologi.

Astfel, cunoscutul arheolog V.V. Sedov, stabilind începutul colonizărilor slave spre est, exemplifică cum, pe la mijlocul mileniului I după Hr., într-o largă fâșie împădurită a Europei de Est (de la Lituania spre vest și până în regiunile de est ale interfluviului dintre Volga – Oka) dezvoltarea și traiul liniștit al aborigenilor a fost zdruncinat și aveau loc niște schimbări radicale, care au adus la stabilirea unor noi culturi ale evului mediu timpuriu, evoluând fără vre-o legătură cu cele anterioare. Între popoarele ce migrau în aceste teritorii erau slavi, baltici de vest și strămoșii leto-lituanienilor, de asemenea puteau fi și germanici (Sedov 2000a, 200-202). Aici se avea în vedere perioada cea mai timpurie de strămutare, din vest. În altă lucrare, consacrată deja migrației slavilor dunăreni în Europa de Est, cu referire la un șir de materiale arheologice, V.V. Sedov susține venirea unor slavi pe teritoriul Rusiei de la Dunărea Mijlocie (Sedov 2000b, 160-165). Noi vom arăta, că astfel de migrații spre nordul Rusiei, au avut loc și de la Dunărea de Jos.

Migrația dinspre sud a populației românești în Rusia nimeni până acum nu a bănuțit-o și, evident, nici nu a studiat-o. Într-o lucrare publicată relativ nu demult, R.A. Rabinovici (Rabinovici 2000, 262-390) a prezentat mai multe informații despre români (volohi), în deosebi legate de istoria Rusiei, însă lucrarea abundă de prezentarea unor legende și, după părerea noastră, nu are o încheiere logică. Concluzia sa despre etnogeneza volohilor (românilor) la marginea Europei de Est sau la hotarul cu Asia, în urma invaziei hunilor, reprezintă un exemplu de utilizare necorectă a izvoarelor istorice. Autorul acestor rânduri a realizat mai multe investigații ale surselor documentare, unde a depistat onomastică românească (inclusiv toponimie și hidronimie) în Rusia medievală. În anul 2009 a ieșit de sub tipar o lucrare dedicată numelor proprii românești atestate în vestul Niprului și în județul Toropeț (Ghimpu 2009, 79-92), mai târziu am publicat asemenea cercetări din pământurile novgorodene (Ghimpu 2010a, 99-108; 2010b, 61-70; 2011, 30-112; 2012, 237-264), și, pe aceeași direcție, despre unele relații româno-finice în evul mediu timpuriu (Ghimpu 2011, 116-151). Continuând investigația noastră în aceeași arie tematică, vom prezenta, ca fenomen de noutate, și o migrație a slavilor de la Dunărea de Jos spre nordul Rusiei, care s-a desfășurat împreună cu o componentă românească clar identificată în sursele scrise. În zonele nordice de migrație, românii au mers împreună, au interacționat etnic, cu slavii, dar și cu diferite populații finice, din arealul rus novgorodean, certificați încontestabil prin

studii interdisciplinare relevante.

În baza argumentelor noastre despre colonizările românești în pământurile novgorodene și, de asemenea, dezvoltând concepțiile lui V.V. Sedov, putem noi spune mai explicit de unde a venit spre nord această populație, românească, dar și slavă? Răspunsul este afirmativ. Și demonstrăm acest fapt prin exemplul fondării orașului Izborsk, care se află pe râșorul *Славянские Ключи* (Nasonov 1960, 73), adică pe Izvor (pronunție cu betacism). Acest cuvânt (izvor) astăzi se etimologizează din limba română (Vinereanu 2009), și dacă îl admitem ca împrumut din bulgară, cum se considera anterior, așa sau altfel, inevitabil, îi putem considera pe slovenii novgorodeni să fi venit de la Dunărea de Jos, împreună cu românii, constituind acei *sklavanoi*, în pronunție grecească, uniune de triburi, atestată în izvoarele bizantine. De asemenea, alt indicator al localizării sudice ne îndreaptă spre numele orașului *Тверск, Тверский*, localizat arheologic, astăzi, la 30 de km sud-vest de or. Priozersk, reg. Leningrad (cu cele mai vechi vestigii din sec. X) (AO 1971, 41-43; AO 1972, 10), adică ce și-a avut începutul de la acei tiverti (*тиверцы*), arătați în *Povest' Vremennih Let* (Povestea Vremurilor de Demult), care erau așezați mai jos de tribul ulicilor, *pe Nistru, până la mare* (Neagră), *vecini cu Dunărea*, și se mai numeau *толковины* (PVL 1, 14-23), adică tălmaci (Ghimpu 2008, 169-176). Mai departe, intrăm în relațiile româno-carelo-finice, ce se datează, în baza lexicului românesc din limba finlandeză (Ghimpu 2011, 116-151), de asemenea, în evul mediu timpuriu.

Ruinele orașului Tiversk au fost cercetate de mai multe echipe de arheologi, începând de la sfârșitul secolului al XIX-lea. Fără a intra în amănunte asupra construcțiilor și al vestigiilor arheologice, care au avut o durată de mai multe sute de ani (apoi orașul a fost distrus de suedezi), menționăm numai unele caracteristici referitoare la zidul de apărare. Așezat pe malul râului Vuoxa, acest oraș avea un zid protector din pietre masive, așezate foarte iscusit fara mortar (unele porțiuni se păstrau intacte încă la începutul cercetărilor), iar arheologii au cules o legendă interesantă din localitatea rurală aflată în apropiere. După spusele localnicilor, construcțiile ciclopice ale zidului de cetate, ziua se înălțau, iar noaptea duhurile rele le distrugeau. Astfel, apoi orașul și-a mutat locul în actualul Priozersk (Kirpicinikov, Petrenko 1974, 109,110). Acest subiect de poveste stă la baza legendei românești Meșterul Manole, cu largă răspândire în Balcani (Eliade 1992, 58-74), și pare destul de convingător să fi fost adus pe meleagurile nordice de români.

În părțile novgorodene vom găsi și alte paralele de colonizare sincronă a acestor plaiuri, de către români și sloveni. Avem în vedere aici, în special, câteva

localități din toponimia de pe râul Pola (posibil să se fi numit inițial Pala) (Nasonov 1960, 120-121, harta): *Велиля* și *Морево*, < Марево, < Mare. Hidronime și localități - Велия, Велье (NPL 1950, 623, 624; PL 1955, 78, 81), ca și Велиля, cum considerăm noi, au același sens cu Великая, adică tot Mare. Acest cuvânt l-am avut ca împrumut sud-slav și în țările române, drept component ce denumea rangurile boierești cele mai înalte – velpaharnic, velspătar și a. Cu probabilitate, putem aprecia toate denumirile cu Морево din apropierea Novgorodului să fi fost întemeiate și denumite odată cu venirea coloniștilor români, cu sensul de Mare (sate): Вверх-Моревы (Mare de Sus), д., II, 754; Морева, волость (volostea Mare, în orașul Морева, NPL 1950, 68), II, 703-736; река Моревы (râul Mare), II, 722; Устьморевы (Ustia Mare), д., II, 723 (NPK 1915); care mult timp nu s-au tradus, fiind înțelese, și evoluând cu forma numai atunci când li s-a uitat semnificația.

În strânsă legătură cu termenul de mai sus Велий (Velii), ne va servi și denumirea voievodului carelilor *Валит* (Valit), subordonat posadnicului de Novgorod. Valit este asemănător cuvântului *velit* în româna medievală, zis uneori și substantivat. Mai des în sintagma *boier velit* sau, frecvent, la plural, *boieri veliți*, însemnând boieri de gradul cel mai înalt (DLR XVIII, 1639). La etimologia lui se poate lua în calcul și rădăcina din lat. *vallum*, care ar fi fost în uz până la contactul cu slavii, numindu-și superiorii *valit*, ce, ulterior, probabil, s-a contaminat cu *велъ* și a devenit velit. În cadrul cnezatului novgorodean, Valitul conducea carelii, inclusiv, singuri sau împreună cu susținerea novgorodenilor, în bătăliile, de apărare sau de atac, împotriva suedezilor și a altor dușmani, până când Cnezatul Novgorodean și-a pierdut independența, în anul 1478 (Попов 1981, 85), mai apoi Karelia (la vest de lacul Ladoga) a fost cucerită de suedezi în 1611 și s-a aflat în cadrul regatului Suediei până la Războiul Nordic (1721).

Altă caracteristică venită din sud o semnalăm în termenul sud-slav *лавица*, cu sensul de *лавка* (scaun, bancă), care îl atestăm din timpurile cele mai vechi în orașul Pskov, ce s-a numit la început Пльсковъ, Плесковъ (Pleskov), denumind astfel mai multe toponime locale în oraș: *Буркова лавица*, *Боловина лавица*, *Куклина лавица*, *Жабья лавица*, *Острая лавица*. Nu se știe despre alte înțelesuri ale acestui cuvânt (de pildă, cu sensul de pat, ca în română), ce se întrevăd, totuși, după unele exemple citate din letopisețul pskovitan (PL 1955, 360). Acesta l-am găsit, singular totuși, în literatura religioasă rusă (Sreznevski 1989, 2, лавица). Aceeași primă semnificație, derivată, o semnalăm în Pskov și în expunerea când se cerea venirea la Laviță, având sensul la *scaunul de judecată*, sau al administrației (SRIa 8, 1981). În cazul în care am putea afirma definitiv, pentru sufixele *-ița*, *-uța*, să fie românești (Vinereanu 2009, laviță), am avea argumentul și pentru acest termen să fie adus de români. De asemenea, și denumirea inițială a orașului – *Плесков* (Pleskov), etimologia căruia în limba rusă se consideră problematică (Попов 1981, 69-70). Rădăcina românească ar fi de la *pleasc*, *pleosc* sau *a plescăi*, avută pentru apă, așa cum s-au denumit și câteva râușoare ce au evoluat, ca și

orașul, în *Pskova* (Попов 1981, 70). În acest oraș am atestat români, ce puteau participa și la fondarea lui. Pentru cazul în care am susține denumirea orașului, mai bine zis, inițial, a apei, din limba română, includem aici și numele proprii românești din Pskov, împreună cu cele ce le-am atestat în documentele pe scoarță de mesteacăn (Ghimpu 2010b, 61, 62; Labutina, Kostiuciuk 1981, 66-78).

De asemenea, vom găsi urme de colonizare comună (română și de limbă sud slavă) ceva mai la sud, în fostul cnezat de udel Toropeț, în regiunea lacului Жижица (Jijița), lacurile Кодосно (Codos+no), Едрица (Ed(e)rița), insula Кошута (Кошута), în rusă însemnând *косуля* (căprioară), inclusiv, cu localitățile Домнино (<Domna), Dankovo (<Dan) (Popov 1981, 156, 165); râul Едрица (Ed(e)rița) (Торопецкая кн.1540, 307-357), ce s-a păstrat cu numele și până astăzi în reg. Pskov, la orașelul, centru raional, Идрица (Iederița <iederă) (Ghimpu 2009, 91-92; RSFSR 1981, 335). Кошута, termen sud-slav, îl găsim larg răspândit în tot arealul Knezatului Novgorodean, selectat după Recensămintele agrare din secolele al XV-lea – al XVI-lea: nume de persoane, Кошута, VI, 555; Кошутка, VI, 425, 448; Кошутин Кузьма Кондратьев, пом., V, 427; două localități, Кошутино, д., VI, 419, 548; și în formă evoluată, semnând că era în uitare – Кашута, VI, 515; Кашутка, VI, 389; Кашутин Пантелей, II, 217 (НРК 1915).

În afară de relațiile româno-fino-karele despre care am menționat mai sus, românii, veniți în aceste plaiuri nordice, au interacționat intensiv și cu un alt popor finic, vepsii, așezați ceva mai la nord-est de Novgorod, între lacurile Ladoga și Onega. Vepsii, sau în trecut *весь* (vesi), constituie un popor finic vechi, atestat, inclusiv în cronică rusă *Povest' Vremennih Let* (PVL 1950, 21). Vorbind un dialect nord-finic, găsim în limba vepsă contemporană mai multe împrumuturi și influențe din limba română. Unele se explică mai ușor prin limba finlandeză, după dicționarul finlandez-român, elaborat de noi mai devreme*, altele, mai apropiate de română, redau sensuri mai clare, ce le completează pe primele, în total circa 147 de cuvinte și grupuri identice sau asemănătoare, așa cum le citim din Dicționarul vepso-rus (Zaițeva, Mulonen, 1969).

Într-o analiză preliminară ne vom referi la termenii ce redau anumite forme de interacțiune dintre vepsi și români, care s-ar datora și din asimilarea unor grupuri românești, cum credem noi. O parte de cuvinte se referă la industria casnică: *mellic* – moară, *mălicad* – a melița; *stavad* – stative; *sulauk-suvalk* – suveică, ce sunt apreciate la noi ca provenind din slava de sud; tot la războiul de țesut: *zeu* – zeu; *zevan* – zăvar (MDA IV), ultimul în română ar putea fi rămas rotacizant; *tain* – tain, la

noi este un termen general, în cazul vepsilor s-a prins un sens particular, din tors; ca și următorul, *torkita-torkutada* – torc, a toarce – rămas apropiat din română cu sensul *a toarce* – *a trage* (la prins pește). Dacă ne referim la împrumuturile sud slave, ele puteau fi preluate și din contactele cu slovenii novgorodeni, de origine sudică, așa cum se consideră în română, însă evaluările de până acum în lingvistică nu au putut ține cont de toată complexitatea contactelor româno-slave, care, după completările noastre, din izvoarele nordice, vor trebui reanalizate. Următorul grup de cuvinte se referă la creșterea animalelor: *čke-čke* – cică, cică!, chemarea oilor, onomatopeic (MDA I), unul din cele mai interesante împrumuturi, relevând o mare apropiere vepso-română; *haukuda** – a lătra (din *hau*); *hebo* (hepo*) – cal (sens deplasat *iapă*); *kotkotada** – a cotcodăci (*cotcodac*); *kana* – cu disimilare și sunet muiat, nordic, - *găină*; *kukoi, kukša* – cucuș-cucușel; *leg-legata* – a lega, legat (-ă), numai pentru animale; *oinaz* – berbec (sens deplasat *oaie*); *porzas* – porc; *potkou* – potcoavă?, îl notăm pentru litera „t”, în alt caz, ar putea fi din slavă; *riško* – rășcă (la noi, ciupercă roșie, putea fi și cal roșcat); *röhtä* – röh/groh, a grohăi (cu disimilare, dacă nu e influență din rusă – *хрюкать*); *stan* – stână; *udar* – uter, reminiscență latină. Originea românească ar putea fi susținută și din reprezentarea grafică *stan-stână* (fig.3) (Pimenov 1965), care indică, după noi, construcția strungăi (în asociere cu ceilalți termeni pe care îi avem din oierit), ca reminiscență, ce s-a păstrat intactă la vepsi, deoarece ea nu se justifică structiv, ca adăpost temporar, în special, atunci când își pregătesc lemne în pădure. Casele lor de altă formă, din timpuri mai vechi, demonstrează acest lucru (fig.4). Iată un exemplu cum se folosea strunga (*stan*), pentru a se apăra de vânt, punându-se cap la cap, cu locul deschis, iar între ele se aprindea focul (Pimenov 1965, 111). În loc să se închidă partea descoperită, ce se justifică la strungă numai ca să intre oile.

Alt grup de cuvinte indică ocupații agrare: *herneh* – mazăre, interesant cum la nord românii au adus cuvântul latin; *lin* – latinizant, (in, deplasat) cânepă; *linasemen* – latinizant, (sămânță de in, deplasat) sămânță de cânepă; *nagriž* – ridiche neagră, cu probabilitate; *ozr* – orz, metateză clară, românii au adus la nord cultivarea pământului (inclusiv, cf. Dicționarul finlandez-român, Ghimpu 2011, 124); *palo* (curătură) – (pală) pălălaie; *rosadnik* – (răsadniță) grădină, complementar, dacă nu e luat de la slavi; *semen* – latinizant, a semăna, sămânță; *zagard* – (gard) grădină, cuvânt derivat, care poate confirma aducerea lui *gard* la nord de către români (cf. Ghimpu 2010a; 2011; 2012). Noțiuni de creștinism: *karačun puha* – postul crăciunului; *kristate* – crestată, astăzi, colac mare cu mai multe împletituri și creștături în cruce, pentru înmormântări și sfeștanii (MDA I). Un indiciu că românii când au venit erau deja creștini, de asemenea putem crede să se fi numit la origine și în limba română *cristată* de la Crist, contaminat apoi cu *a cresta* (creastă, sau cu *кpecm* din slavă). *Käpišt* – capiște, templu păgân, învechit, dacă nu e luat de la slavi; *raštvad* – crăciun, atunci când vine primul oaspete în casă un moș cu barbă (asemeni la noi cu ziua lui Moș Crăciun?), anul va fi bun; *stroicanpäi* – Sf. Treime, la această

sărbătoare sub ferestre se puneau ramuri de mesteacăn (la noi, tei, nuc). Câteva elemente din prinderea peștelui: *molaine* – molan, pește mic din apele de munte; *pado** – pat, podeț pe care se stă la prins pește; *sak* – sac de prins pește; *vada* – (vad, sens deplasat), năvod tras de doi oameni aflați pe două lunturi (un fel de pod plutitor imaginar). Și exemple etnografice – (la) *emus* – femeile primeau la nuntă stanuri, iar bărbații șervete, ca și obiceiul legării cu șervete la nunțile noastre; *kušak* – brâu (în „Repertoriul de cuvinte vepse”: *mai demult bărbații se legau la mijloc cu brâu roșu*) – cf. brăul roșu în costumul popular românesc. Relațiile sociale le disprindem din cuvântul *bairak* – boieroacă, comprimat destul de puternic, asemănător, totuși, ca în limba română, ar putea confirma mai multe ipoteze ale lingviștilor privind originea românească a termenului *boier* (cf. Paliga, Teodor, 208-209; Vinereanu 2009) și nu din alte limbi, cum se afirmă mai des; *kalik* – calic, și cu sens de om sărac, cum este în limba română.

Alți termeni în expresii i-am selectat din limbajul mai multor povestiri și povești vepse, publicate în ediție bilingvă – vepsă și rusă (Zaițeva, Mulonen 1969). *Mužik semenzi herneht* – un țăran semănă mazăre (p.23); *nimida ii tariž* – nimica nu trebuie (p. 25); *pane kivid* – pune pietre (a pune, se explică și prin etimologie) (p. 29); *kuna panid* – unde ai pus? (p.34), kevădel sabustelimei *brotkal kalad* – primăvara noi prindeam pește cu *vada* (vadul) (p.39-40), termenul *brotkal* (брод, declinat) explică utilizarea paralelă a cuvântului tradus *vada*, ce a fost prezentat mai sus. *Semendeliba kagran, ozran* – semănam ovăs, orz (p.62-63); *oli goll vell* – era un frate sărac (p.94); - explicație pentru cuvântul *gol*, cu sens de sărac; *tat da mam sanutas* – tatăl (tata) și mama îmi spun; *en varainu nimida* – nu mă temeam de nimica (p.117-118); *Onik-dād* – unchiul, nenea Onică (p.122); *panom haugoid kiiutkaha* – punem lemne în cuptor (p.146-147); *kuna panid* – unde ai pus; *rogožänni šlāp* – pălărie de rogojină (p.170); *semenzima mö tatami rughen* – semănam cu tatăl secară (nr. 105); *babukad kazvaba* – ciupercile cresc (nr. 119).

Vepsii au conviețuit și au asimilat populație românească, printre așezările lor găsim și denumiri românești, una din ele, *Кукьева Гора* – Dealul Cucui (fig.2). Alte grupuri de români au fost asimilate de populația rusească. Un caz foarte elocvent îl constituie istoria orașului *Лодейное Поле* (Lodeinoe Pole) de pe râul *Свирь* (Sviri), ce a existat ca sat până în anul 1703 și se numea *Мокришвицы* (adică, Măcrișvițe). Deoarece împrejur se aflau păduri mari cu copaci buni pentru construcția corăbiilor, în acel an Petru I hotărăște să ridice aici un șantier naval, care s-a dezvoltat apoi într-o localitate urbană, cu statut de oraș, începând din anul 1785, și s-a afirmat în

Rusia, o vreme, ca bază principală de construcție a Flotei Baltice (Darinski 1970, 263).

Concluzii. În rezultatul studierii unor noi izvoare documentare din arealul Cnezatului Novgorodean, am putut depista elemente paralele de colonizare românească și sud-slavă, venite de la Dunărea de Jos. Cu o probabilitate aproape sigură, noi credem să fie menționați românii de la Nistru și Mare, ce se mai numeau *tiverti*, după numele extern, împreună cu slovenii novgorodeni, reprezentanți ai acelor *sklavanoi*, atestați în analele bizantine. Posibil, românii au interacționat etnic cu aceștia la Marea Neagră, inclusiv, în nord, cu slovenii și cu alți slavi, sau finici, la fondarea orașului Izborsk, Pskov, localități Morevo, cu sensul de Mare, în paralel cu toponime și nume proprii ale slovenilor sudici: Velia, Velie, Velilia, Koșuta; și a altor orașe și localități rusești. Activitatea românilor pe meleagurile nordice am putut-o întrevedea și într-o manifestare politică mai individuală în mediul carel și în orașul Tiversk, împreună cu o componentă fino-carelă.

Aflați în ținutul novgorodean, românii au coabitat pe larg și cu un alt popor finic de nord – vepsii; exemple multiple pe care le găsim în faptele de limbă. Domeniile în care au convețuit vepsii și românii sunt diverse: creșterea animalelor, industria casnică, agicultura, prinderea peștelui; de asemenea au avut unele forme comune de spiritualitate creștină, anumite relații sociale; regăsindu-se și în unele practici etnografice. Creșterea animalelor este redată în termeni din oierit, cu exemple de organizare a stâniei românești, urmați de cei din industria casnică, prin relevarea unor activități gospodărești de familie, inclusiv din agricultură, cunoscute la creșterea unor culturi ca orzul, inul, cânepa, și unii din prinderea peștelui, drept urmare a condițiilor locale cu bogate resurse piscicole. Aceste exemple confirmă datele din monumentele arheologice de la nordul Dunării (discutabile, totuși, în mediile științifice externe), care îi prezintă pe români ca agricultori și crescători de animale, spre deosebire de vlahii sud-dunăreni ce erau atestați numai ca păstori de vite.

Bibliografie

- AO 1971=*Археологические открытия 1971 года*, Moscova, 1972
 AO 1972=*Археологические открытия 1972 года*, Moscova, 1973
 Darinski 1970= A.V. Darinski, *Ленинградская область*, Leningrad, 1970
 DERDSR 1981= *Dicționarul elementelor românești din documentele slavo-române, 1374-1600*, București, 1981
 DLR 2010= *Dicționarul limbii române*, t. 18, V – *Vizurină*, București, 2010
 Eliade 1992=M. Eliade, *Meșterul Manole*, Iași, 1992
Финско-русский словарь, сост. И. Вахрос, А. Щербаков, Moscova, 1977
 Ghimpu 2008 = V. Ghimpu, *Românii participanți la războaiele bizantine din anii 911 și 944*, în

- „Destin românesc”, An III (XIV), nr. 4 (56), Chişinău, 2008
 Ghimpu 2009=V. Ghimpu, *Unele considerații privind românii și onomastica românească în Rusia de Vest*, în „Destin Românesc”, An IV (XV), 3 (61), Chişinău, 2009
 Ghimpu 2010a=V. Ghimpu, *Prezența românilor și a limbii române în Cnezatul Novgorodean*, în „Destin Românesc”, An V(XVI), 2 (66), Chişinău, 2010
 Ghimpu 2010b=V. Ghimpu, *Atestări românești din Rusia de Nord-Vest în secolele XI-XVI (considerații preliminare)*, în „Tyragetia” s.n., vol. IV [XIX], 2, Chişinău, 2010
 Ghimpu 2011=V.D. Ghimpu, *Izvoare medievale românești din Rusia în Finlanda*, Chişinău, 2011
 Ghimpu 2012=V. Ghimpu, *Mențiuni ale habitatului românesc în Cnezatul Novgorodean*, în „Romanoslavica”, vol. XLVIII, 2, București, 2012
 Iordan 1983= I. Iordan, *Dicționar al numelor de familie românești*, București, 1983
 Kirpicinikov, Petrenko 1974= A.N. Kirpicinikov, BV.P. Petrenko, *Тверский городок (К вопросу изучения Русской Карелии)*, în „КСИА”, 139, Moscova, 1974
 Labutina, Kostiuiciuk 1981= I.K. Labutina, L.Ia. Kostiuiciuk, *Псковские берестяные грамоты №3 и 4*, în „Советская археология”, Moscova, 1981
 Mańczak 1997= W. Mańczak, *De ce Dacia, spre deosebire de alte provincii dunărene, nu a fost slavizată*, în „Limba Română”, 1-2, Chişinău, 1997
 MDA I=*Micul Dicționar Academic*, vol. I, București, 2001
 MDA II=*Micul Dicționar Academic*, vol. II, București, 2002
 MDA III=*Micul Dicționar Academic*, vol. III, București, 2003
 MDA IV=*Micul Dicționar Academic*, vol. IV, București, 2003
 NPK 1915 = *Новгородские писцовые книги. Указатель к первым шести томам (I-VI)*, Петроград, 1915
 NPL 1950 = *Новгородская первая летопись старшего и младшего изводов*, Moscova – Leningrad, 1950
 Nasonov 1951= A.N. Nasonov, *Русская земля и образование территории древнерусского государства. Историко-географическое исследование*, Moscova, 1951
 PL 1955=*Псковские летописи*, географический указатель, вып. 2, Moscova, 1955
 PVL 1950=*Повесть временных лет*, 1, текст и перевод, Moscova – Leningrad, 1950
 Paliga, Teodor 2009=S.Paliga, E. S. Teodor, *Lingvistica și arheologia slavilor timpurii. O altă vedere de la Dunărea de Jos*, Târgoviște, 2009
 Pimenov 1965= V.V. Pimenov, *Вепсы. Очерк этнической истории и генезиса культуры*, Moscova – Leningrad, 1965
 Роров 1981= A.I. Роров, *Следы времен минувших. Из истории географических названий Ленинградской, Псковской и Новгородской областей*, Leningrad, 1981
 Rabinovici 2000= R.A. Rabinovici, *Искушение „волошским орехом”, или Балканские волохи и русские волхвы*, în „Stratum plus”, 5, Sankt-Petersburg, Chişinău, Odesa, București, 2000
 RSFSR 1981= *РСФСР, административно – территориальное деление на 1 января 1981 года*, Moscova, 1981
 SDE 1978=*Scurt dicționar etimologic al limbii moldovenesti*, Chişinău, 1978
 SRIa 8 1981=*Словарь русского языка XI – XVII вв.*, выпуск 8, Moscova, 1981.
 Sedov 2000a= V.V. Sedov, *Ранний этап славянского расселения в лесной зоне Восточной Европы*, în „Археология и история Пскова и Псковской земли. Материалы научного семинара,

1996-1999", Pskov, 2000

Sedov 2000b= V.V. Sedov, *Миграция дунайских славян в Восточную Европу*, în „Археология и история Пскова и Псковской земли. Материалы научного семинара, 1996-1999”, Pskov, 2000

Sreznevski 1989= I.I. Sreznevski, *Словарь древнерусского языка*, репринтное издание, т. 2, ч.1, Л-О, Moscova, 1989

Торопецкая книга 1540 г., în „Археографический ежегодник” за 1963 год, Moscova, 1964

Vinereanu 2009=M. Vinereanu, *Dicționar etimologic al limbii române pe baza cercetărilor de indo-europenistică*, București, 2009

Zaițeva, Mulonen 1969= M.I. Zaițeva, M.I. Mulonen, *Образцы венской речи*, Leningrad, 1969

Zaițeva, Mulonen 1972= M.I. Zaițeva, M.I. Mulonen, *Словарь венского языка*, Leningrad, 1972

Fig. 1. Harta Cnezatului Novgorodean (apud Nasonov).

Fig. 2. Harta monumentelor arheologice ale vepsilor de la sfârșitul secolului al IX-lea – începutul secolului al XII-lea (apud Pimenov).

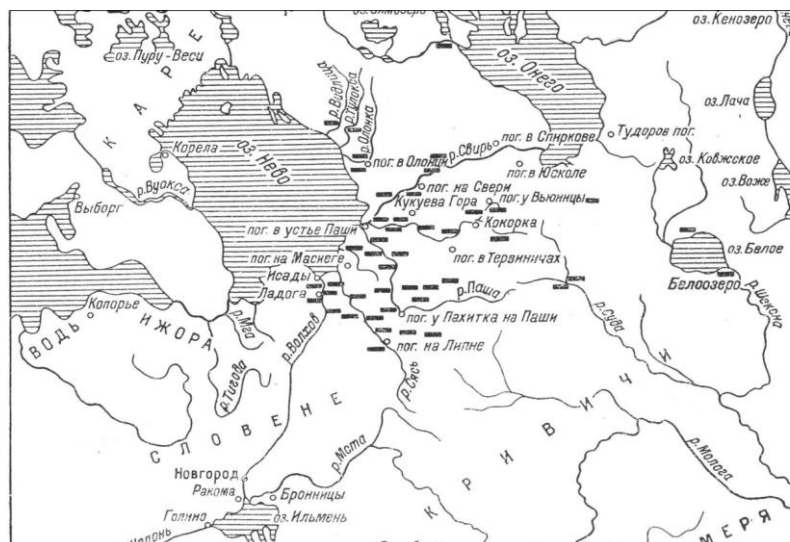

Fig 3. Imagine și plan pentru stan (stână) al vepsilor (apud Pimenov).

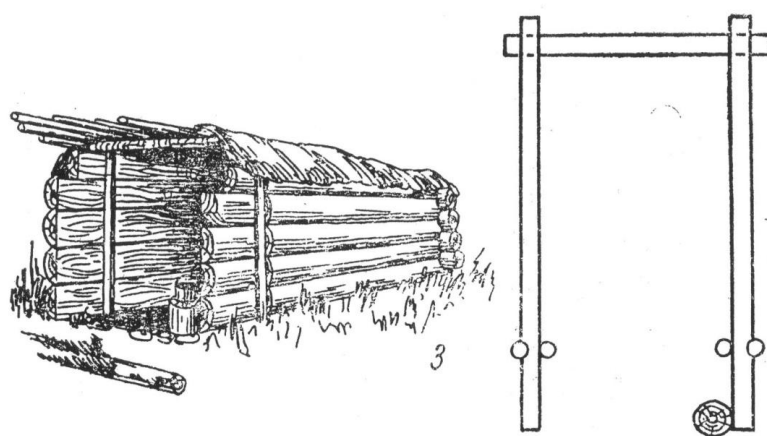
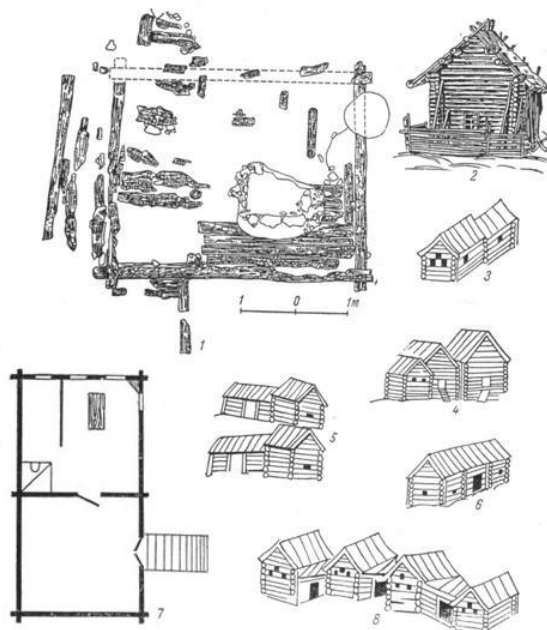

Fig 4. Reprezentări arheologice și grafice ale locuințelor vepse (apud Pimenov).

Repertoriu de cuvinte vepse

limba vepsă	limba rusă	limba română	etimologie
1. babdă	повивать	1.calc după românescul a moși , de la moașă	din <i>moașă</i>
2. babuk	1.гриб (не пластинчатый)	2. Babuc , nume de familie, poreclă babă , 25. ciupercă roșie comestibilă, care crește pe crengi uscate și putrede, cf. babiță MDA I babiță , ciupercă... din care se prepară iască	din <i>babă</i> , diminutiv, <i>băbucă</i> (I.Iordan)
3. bairak	см. bajarinaine , барыня, госпожа	3. boieroaică ?	din <i>boier</i>
4. bapshaine	оса	4. viespe	lat. <i>vespa</i>
5. batog suksbatog	палка лыжная палка	5. băț (a bate cu bățul)	lat. <i>battere</i>
6. bulbak	желвак	6. bulbuc , 1-3 băsică de apă..., 4.corp sferic a bulbucă , 3. a ieși în relief formând o umflătură	onomatopeic MDA
7. bölbötada , см. böläita	болтать, молотъ вздор	7. a se bălbăi , 3-4. a-și pierde șirul vorbelor..., a trăncăni	onomatopeic
8. čke- čke	слово, которым подзывают овец	8. cică, ci-că ⁴ , (accent pe ultima silabă), MDA I, cuvânt cu care se strigă oile	onomatopeic
9. emus, 2.akeile anttihe emused, a mužiküle - kăzipakad.	2. женщинам дарили станы к сорочкам, а мужикам - полотенца (на свадьбе)	9. obicei popular de a lega nuntașii cu șervete brodate sau împletite pe margini	
10. gol golas golduda	бедный (неимуций) бедно беднеть, разоряться	10. gol , care are haine puține, sărac... golaș , (despre oameni) gol golan , 2. om sărac a se goli , a rămâne gol	sl. <i>golŭ</i>

11. gonda gonăda	(în frază) гнать гонял	11. a goni , a fugi după cineva...	din sl. <i>goniti</i>
12. habutuk	куча хвои	12. butuk , buștean, tulpina cea groasă a viței-de-vie	?lat. <i>botum</i> SDE
13. haz hazda	щеголь щеголять	13. haz , 3. calitate a cuiva de a plăcea (prin veselie, farmec, grație etc.)... a avea haz , a fi cu haz ; a face haz ; cu haz , nostim	ngr., tc. <i>haz</i>
14. haukuda*	лаять, гавкать, тявкать	14. hau , imită lătratul câinelui	onomatopeic
15. hebo	лошадь	15. iapă , cal	lat. <i>equa</i> SDE
16. herneh	горох	16. - mazăre	lat. <i>hernia</i> alb. <i>modhullë</i>
17. huiged huigăita huikti	1.стыд пристыдить, осрамить бессовестно, бесстыдно	17. huiduială , 2. batjocorire violentă cu ocări și cu fluierături a huidui , 2. a batjocori pe cineva cu ocări și cu fluierături huido , huidea , 2. strigăt de ocară la adresa cuiva	din <i>hideo</i> , bg., scr. <i>ujdo</i>
18. humau	хмель (состояние опьянения), 2. хмель (растение)	18. hamei , plantă erbacee...	sl. <i>chumeli</i>
19. hura	ура	19. (pop.) hura , ура, a da hura , a ridica în sus pe cineva la anumite sărbători; a striga ура de bucurie: <i>ura!</i>	lat. <i>orare</i>
20. kacauta* kacta kactakse	(în frază) заглянуть 1.смотреть, глядеть, заглядывать, 2.присматривать, ухаживать, нянчить смотреться, kactakse zerkloho, смотреться в зеркало	20. a căuta , (pop. a căta), a se uita, a privi a se căuta (căta) în oglinďă	lat.* <i>cautare</i>
21. kačatada	стрекотать (о сороке)	21. a cățai , 1. (d. coțofană) a țipa scoțind un sunet specific	din <i>cață+ăi</i>
22. kalik	странник, нищий	22. calic , (om foarte) sărac	ucr. <i>kalika</i>
23. kana	курица	23. găină , femela cucoșului	lat. <i>gallina</i>

24. kapos	стройный, статный человек	24. căpos, -oasă , 1. cu capul mare, 2. deștept	din <i>cap</i>
25. karačun, - pühä	рожденственски й пост; karačunan pühä edo raštvađ: рождественский пост – перед рождеством; ср. raštvan pihä	25. postul Crăciunului	din <i>Crăciun</i> <lat. <i>creatio</i>
26. karkatada	(în frază) кудахтать	26. a cărâi (după unele păsări), a scoate sunete caracteristice...	din <i>câr+âi</i>
27. kaste	роса	27. cast , 1. pur, 2. virtuos	lat. <i>castus</i>
28. kazonk	казенка, винная лавка	28. cazon, cazonă , 1. al statului...	rus. <i>kazionnîi</i>
29. kauh, kouh*	ковш	29. căuș , vas în formă de cupă sau de lingură mare...	lat. <i>cau</i>
30. ken	кто	30. cine	lat. <i>quene</i>
31. kik	кика (головной убор замужней женщины)	31. chică , părul capului în întregime...	din sl. <i>kyka</i>
32. kobaita	копошиться	32. cobăit² , a cobăi, 2. care zăbovește	din <i>cobăi</i>
33. kokušk	волосы собранные в пучок	33. coc² , pieptănătură femeiască cu părul strâns la ceafă sau în creștetul capului; cocușor , diminutiv	fr. <i>coque</i>
34. korb*	глухой лес	34. la corbi , în pădurea deasă, în povești, sau în vorbirea populară	lat. <i>corvus</i>
35. kotkotada* kotkotus	1.кудахтать кудаханье	35. a cotcodăci , (de la găini) a emite sunetul cotcodac cotcodăceală	din <i>cotcodac</i> din <i>cotcodac+eală</i>

36. kristate	(în frază) крест-накрест	36. crestată , pl. crestate , - ți , 20. colac mare, din făină de grâu, cu mai multe împletituri și crestături în cruce, pentru înmormântări și sfeștanii MDA	din <i>cresta</i> , ? <i>Christ(os)</i> ?sl. <i>krest</i>
37. kristitat kristimam	крестный отец крестная мать, ср. boža	37. nan și tată nană	
38. kronkta	каркать (ворон каркает)	38. a croncăni , 1-3. a scoate strigătul caracteristic corbului, ciorii sau vulturului	din <i>croncan</i>
39. II ku	1. как, как будто	39. cum	lat. <i>quomo(do)</i>
40. kubu	зоб	40. coabă, cobe , 9. țâfnă, răgușeală	sl. <i>kobi</i>
41. kucta* kuctakse	1.звать называться	41. cuțu , se cheamă câinii (mici) cuțu , se numește câinele adeseori	it. <i>cuccio</i> , alb. <i>kuč</i> , ngr. <i>kutsi</i> , bg. <i>kuče</i>
42. kukoi* kukša	петух <i>ласк</i> петушок	42. cucoș (reg.), cocoș cucoșel , diminutiv	sl. <i>kokoši</i>
43. kuluda kuludakse	слышаться, доноситься слышаться, послышаться	43. a asculta , a auzi	lat. <i>ascultare</i>
44. kušak	ex.: раньше мужики красными кушаками подвязывались	44. brâu roșu , în costumul popular românesc	
45. kăpišt	название старого места захоронения	45. capişte , 1. templu sau altar dedicat zeităților antice (păgâne), 2. biserică de rit neortodox	sl. <i>kapište</i>
46. köhkitada* köhköi	кашлять кашлюн	46. a cohăi , a tuși înăbușit cohăilă , (pop.) cel care tușește mult	din <i>a cohi</i> (interj., care imită tusea)
47. laks	ложбина, овраг, низина	47. lac , întindere mai mare de apă stătătoare, lac artificial, iaz	lat. <i>lacus</i>

48. laske* lasketada laskta, см. lasketada lasktakse laskän, lassam, lašaim,	пускай 1.спустить, опустить ниже, опустить сверху вниз, 3.разгружать 2. опускать, 3.разрешать, 4.выпускать опускаться тоня	48. lasă a lăsa a lăsa a se lăsa	din <i>a lăsa</i> lat. <i>laxare</i>
49. lauč*	лавка, скамья	49. laiță , pat de scânduri, scaun lung...	bg. <i>lavica</i>
50. лаунда, лалда*	кукарекать, петь (о петухе)	50. (cucosuș cântă) la-la, a lălăi , a cânta	lat. <i>lallum</i>
51. leg legata	1.привязь (для пасущего животного) ставить на привязь	51. a lega legat, -ă	lat. <i>ligare</i>
52. leik	воронка для переливания жидкостей	52. leucă , leică	bg. <i>levka</i>
53. lin* linasemen	конопля конопляное семя	53. (in) cânepă sămânță de in	lat. <i>linum</i>
54. lölitada*	напевать без слов плясовую мелодию	54. a lălăi , a cânta (monoton, la nesfârșit) o melodie	onomatopeic
55. mamm	мать	55. mamă	lat. <i>mamma</i>
56. matk*	путь, расстояние	56. matcă , albie a unei ape curgătoare, pat, fâgaș, vad...	bg., scr. <i>matka</i>
57. matori	1.большой, взрослый	57. matur,-ă , ajuns la deplină dezvoltare (fizică și intelectuală)...	lat. <i>maturus</i>
58. mellic*	мельница	58. meliță , moară	bg. <i>melica</i>
59. meri	море	59. Mare	lat. <i>mare, -is</i>
60. mina, mină	я	60. mine , eu	din <i>eu</i> la acuz. - <i>mine</i>
61. molaine	малек, маленькая рыбка	61. molan , pește mic din apele de munte	din <i>moale+an</i>

62. murašk	морошка	62. mură , fructul comestibil, negru și lucios, al murului	lat. <i>mora</i>
63. murmutad a* mormötada	бормотать	63. a murmura , a mormăi	lat. <i>murmur</i>
64. mălicad*	мялка для изготовления льняного или конопляного масла	64. meliță	bg. <i>melica</i>
65. mărmätada*	(în frază) ревет, как медведь	65. (despre urși) a mormăi	din <i>mor-mor</i>
66. möraita*	негромко мычать	66. a mârâi , 1. (d. câini) a scoate sunete guturale, aspre, hârâite...	din <i>mâr</i>
67. mörm* mormötada	бука (об угрюмом, малоразговорчивом человеке) бормотать, говорить невнятно	67. mormăilă (mormăială) a mormăi	din <i>mor-mor</i>
68. mörosiine*	мрачный, угрюмый	68. morocănos	din <i>a morocăni</i>
69. nagriž	репа	69. ridiche neagră?	lat. <i>nigher</i> , <i>-gra</i> , <i>-grum</i>
70. nevoda*	1. ... наказывать, поучать	70. a nevoi , 4. a obliga prin constrângere, 10-11. a avea grijă de ceva sau cineva MDA	din <i>nevoie</i> , sl. <i>nevolja</i>
71. nimi*	имя	71. nume	lat. <i>nomen</i>
72. nimi nimida nimihe nimitte nimittušt	ничто ничего букв. никуда никакой несколько	72. nimic , I.1. (pron. negativ) nici un lucru... nimic nicăieri (nimic) nimic nimic	lat. <i>ne mica</i> DEX sau <i>nec mica</i> SDE
73. oinaz* , barak	1. баран	73. (oaie ,) berbec	lat. <i>ovis</i> (<i>berbex</i>)
74. opak	страшный, жуткий	74. opac , 2. (fig.) cu orizont mărginit, îngust la minte, obtuz	fr. <i>opaque</i> , lat. <i>opacus</i>
75. ozr ozraine ozraznik ozrgüvä orzpä	ячмень ячневый ячменный хлебец ячменное зерно ячменный колос	75. orz de orz bob de orz spic de orz	lat. <i>hordeum</i>

76. pado*	закол для ловли рыбы в пруду, запруда	76. pat , mobilă..., strat de material... (pat de cale ferată etc.) Pat , MDA: 35 (Reg.) Podeț pe care stă cel ce prinde pește; zăgaz	lat. <i>pactum</i> , gr. <i>patos</i>
77. paju* pajutuk	ивовое корье связка ивового корья	77. pai , tip de tulpină simplă de la cereale: grâu, orz, orez ș.a.	lat. <i>palea</i>
78. pala* paleine	кусок кусок	78. pală , strat, pătură din ceva, fâșie, suviță	alb. <i>palë</i>
79. palada* palahtuda palo palokask	1.гореть 1.подгореть огнище, сожженная подсека сожженная подсека	79. a pälălăi , 3. a arde cu flacără mare... pälălaie , flacără mare, vâlvătaie	din <i>pală</i> , alb. <i>palë</i>
80. panda* panetada panetuda	1.ставить, класть, прикладывать... укладывать спать лечь спать	80. a pune , a așeza a pune să doarmă a se pune pe dormit	lat. <i>ponere</i>
81. papuș	цветок клевера	81. păpușă... ; Epitet dat unei fetețe (sau unei femei) frumoase	lat. <i>pupa</i>
82. parang	1. лабаз (помост на деревьях для охоты на медведя); 2.вешала для сушики рыболовных снастей	82. părâng , vârful muntelui, prăjină, bară cu care se transportă o greutate de către 2 persoane (pe umeri) DERDSR	lat. <i>palanga</i>
83. pičiuine* pičukaine	маленький см. pičiuine	83. pici , copil de sex masculin, puști	tc. <i>piç</i>
84. pipk	цигарка	84. pipă , 1. obiect format dintr-o parte mai groasă și scobită, în care se pune tutunul...	magh. <i>pipa</i>

85. pläsk pläskaita pläskita pläskitakse	шлепок 1.окатать водой, плеснуть, 2.шлепнуть плескать, расплескать плескаться, расплекиваться	85. pleasc a plescăi, a plesni a plescăi	onomatopeic cf. și sl. <i>pleskŭ</i>
86. pläzähtada pläzähtoitta	(în frază) плеснуло плеснуть, выплеснуть	86. a plesni , a crăpa, a se sparge...	sl. <i>plesnonti</i>
87. I poimetez II poimetez	обобранное ягодное или грибное место см. rupetes – сборка в ткани	87. a rupe, rupt rupt	lat. <i>rumpere</i>
88. porzas*	поросенок	88. porc	lat. <i>porcus</i>
89. potkou potkovoita	подкова (în frază) подковать	89. potcoavă a potcovi	bg. <i>podkova</i> scr. <i>potkova</i>
90. prapadida	подыхать	90. a se prăpădi , a se pierde, a muri, a pieri	bg. <i>propadam</i>
91. praznuida	праздновать	91. (pop.) a prăznui , se referă mai ales la sărbători religioase	din <i>praznic</i>
92. prost	недалекий по уму, глуповатый	92. prost , om prost	sl. <i>prostŭ</i>
93. punk , см. punkuine	1.малютка, крошка (ласк. слово)	93. prunc , copil în primele luni de viață	sl. <i>prutce</i> SDE
94. pörö*	завихрение волос на макушке головы	94. păros , acoperit cu mult păr	din <i>păr+os</i>
95. ravak , см. rohk	незрелый, неспелый (о ягодах)	95. răvac , primul vin proaspăt scurs	tc. <i>ravak</i>
96. raštvad raštvampihä	рождество, ех. ...примета, в рождество первым в избу нужно впустить бородатого старика, тогда будет хороший год рождественский пост; ср. Karačun	96. la Crăciun , noaptea, vine Moș Crăciun cu cadouri pentru copiii cuminți postul Crăciunului	
97. riško	рыжая лошадь	97. rășcov , ciupercă roșie	ucr. <i>ryžok, ryžka</i>

98. rosadnik	огород, ср. zagard	98. răsadniță , construcție acoperită cu geamuri...; dar și orice loc unde se crește răsad în grădină	bg., scr. <i>rasadnik</i>
99. rozme rozmegišt rozmekaz rozmealuine rozmevezi	1.ржавчина (на воде) ржавое болото ржавый покрытый ржавчиной ржавая вода	99. rugină , roz, roșu foarte deschis; trandafiriu, ruginiu ruginit apă ruginie	lat. <i>roza</i> , fr. <i>roze</i>
100. rouč	костер	100. rug , foc din vreascuri în pădure...	lat. <i>rogus</i>
101. rupitada, rupetada*	см. roimetada – делать сборки (в одежде), ср. roimda – 1. собирать (ягоды, грибы)	101. a rupe a rupe , a strânge	lat. <i>rumpere</i>
102. rusked* ruskedvouvas ruskota ruskotada ruskuz	1.красный розовый стать красным, румяным, покраснеть, разрумяниться быть красным, краснеть, алеть краснота	102. roșu roz a se înroși roșu, a se înroși roșeață (pop.), pe față..., roșățea, plantă erbacee...	lat. <i>russus, roseus</i>
103. ruza , см. ruzaver ruzama , см. ruzaver ruzaver	(în frază) красноватый красноватый	103. rujă , 1. măceș, trandafir, 2.roșeață, rumeneală din obraz ruj , roșu (pop.) vacă rujană	bg., scr. <i>ruža</i>
104. răpătada	трещать (болтать без умолку)	104. a repeta	lat. <i>repetere</i> , fr. <i>répéter</i> , it. <i>ripetere</i>
105. röhktä	хрюкать	105. a grohăi	din <i>groh</i>
106. röhkäizoita	(în frază) отрыгаться	106. a rāgâi	onomatopeic

107. sahk* sak sakutada	sak сак (рыболовная снасть) ловить рыбу саком	107. sac sac de prins pește	lat. <i>sacus</i>
108. semen semend semenduz semendai semeta	1.семя см. semenduz сев сеяльщик сеять	108. sămânță semănat semănător a semăna	lat. pop. <i>sementia</i> , (cl. <i>sementis</i>)
109. sina, sină	ты	109. sinea ta, sine, pronume reflexiv	lat. <i>se+ne</i> SDE
110. stan	1.стан в лесу, ех. ...раньше когда мы заготавливали бревна, то жили в станах 2. стоило (в хлеву), ех. ...для лошади отгораживают стоило, ставят туда корыто	110. stână, așezare păștorescă de vară...	lat. dunăr. <i>*stana</i> , ?sl. <i>stan</i> SDE
111. stavad	ткацкий станок, кросна	111. stative, 1. război de țesut manual	scr. <i>stative</i>
112. stroicanpăi	религ. Троица, ех. ...на Троицу украшали двор (под окном) березами	112. sărbătoarea Sfintei Treimi (Duminica Mare), se pun ramuri de tei (sau de nuc în jurul Chișinăului) la fațada caselor: la ferestre, stâlpi...	
113. sukitada	хныкать, плакать втихомолку	113. a scânci, a sughița de plâns, a plânge înăbușit, slab și întretăiat	sl. <i>skyčati</i>
114. sulauk, suvalk	навой (в ткацком стане)	114. suveică, 1. piesă de lemn la războiul de țesut, de formă lunguiată, care servește la introducerea firului de bătătură în rostul urzelii; suvelniță	bg. <i>sovalka, sovelka</i> DEX, SDE
115. südu südăita	2. ругань, шум ругаться (шуметь)	115. sudalmă, înjurătură, ocară a sudui, a spune ocări la adresa cuiva, a înjura	mg. <i>szidalom</i> mg. <i>szidni</i>
116. sül, otta -	взять в обхват	116. sul, a face sau (a strânge) sul = a înfășura în formă de cilindru...	lat. pop. <i>sub(u)lum</i> (cl. <i>insubulum</i>)

117. särbin, särbim särbinevod särbmine särbäta särbandлuzik särptas särpta, särptä	похлебка, см. särbin см. särbin хлебнуть столовая ложка все что ложкой хлебают, это и есть похлебка хлебать	117. sorbitură , 2. mâncare lichidă... a sorbi , a bea ceva trăgând în gură..., a înghiți... lingură a sorbi	din <i>a sorbi</i> lat. * <i>sorbire</i> (=sorbere)
118. štöläita	плескаться	118. știoalnă , bulboană, (pop.) apă murdară de la ploaie sau din băltoacă	mg. <i>stolna</i> (germ. Stollen), ucr. štol'na SDE DEX
119. zagard	огород	119. gard , (și 23. grădină) MDA	alb. <i>gardh</i>
120. zavor	1. см. rüust – 1. прясло (звено изгороди между кольями, столбами) 2. см. kuugač - большие ворота (на проезжей дороге)	120. zăvor , 1. încuietoare la uși, ferestre, porți.	sl. <i>zavor</i>
121. zeu, zevan	зев, основы (в ткацком станке)	121. zeu , (înv) bolovan (1) MDA zăvar , 2. Parte a războiului de țesut nedefinită mai îndeaproape a zeverdi , (reg.) (ref. la obiecte făcute din lemn) – a întări	lat. <i>deus</i> mg. <i>zavàr</i>
122. zora zoratada	заря загорелась заря	122. zori , 1. lumină care se arată pe cer înainte de a răsări soarele zorire, zorit , aprinsul zorilor	sl. <i>zorja</i>
123. žabastada	2. сожрать, ех. ...koir seihe eitha i žabast keik sijad – собака забралась в кладовку и все сожрала	123. jab , (pop.) se zice la câine	din <i>javră, jabră</i> , cf. ucr. <i>žabriti</i> , rus. <i>žabrun</i> (lacom) SDE

124. žig , см. žigutez	нагоняй	124. jig , ardere, danga; (pop.) a scoate jigul din om...	sudsl.: sloven., scr., bg. - <i>žig</i> SDE
125. žoga	жох (ловкач), žoga mez – ловкий человек	125. joc , 1. acțiunea de a se juca... jucător , dansator, jucăuș, zglobiu, abil	lat. <i>jocus</i>
126. žortk	тонкая жердь	126. jordie , joardă , nuia lungă și subțire	magh. <i>zsorda</i>
127. tain	веретено полное пряжи	127. tain , 1. porție de alimente sau de băutură...; rație de alimente, sumă de bani, 2. porție de nutreț care se dă animalelor..., 3. parte care revine cuiva în urma unei repartizări	tc. <i>tayin</i>
128. tat tatindam	отец отчим	128. tată tată vitreg	lat. <i>tata</i>
129. taut , tout , talt* tautata	долото долбить долотом	129. daltă a dăltui	alb. <i>daltë</i> din <i>daltă</i>
130. tipitada	семенить, ийти мелким шагом	130. tiptil , 1. fără zgomot; merge tiptil – pe furis, pe nesimțite, pe ascuns...	tc. <i>tebdil</i>
131. torkita , torkutada	дергать, клевать (о рыбе)	131. a toarce , eu torc... , a trage fire dintr-un caier...	lat. <i>torquere</i>
132. turkanpöro	прозвище упрямого, непослушного человека	132. turc , <i>ce ești turc, nu- nțelegi!</i> Se pare că-i mai devreme decât turcii otomani	
133. tüp*	затычка, пробка	133. dop , bucată de plută, de cauciuc...	germ.sas. <i>Dop</i>
134. töpötada	наследить, натоптать; ляпать	134. a tăpălăi , a merge lovind greoi pământul cu talpa	din <i>talpă</i>
135. udar	вымя	135. uter , organ cavitat musculos care face parte din aparatul genital feminin	lat. <i>uterus</i> , fr. <i>utérus</i>
136. uk , ukk* ukkuline	старик старикашка	136. unchi , unchiaș , moș uncheș	lat. <i>avunculus</i>
137. uraita , üraita , ureita , urata	рычать, урчать, ех. ...собака рычит	137. a urla , a hârâi	lat. <i>ululare</i>
138. uuvata , см. улаита , улеита ,	выть, завывать, ех. ...ГОЛОДНЫЙ ВОЛК ВОЕТ	138. a urla	lat. <i>ululare</i>

139. vada* vadoita	небольшой невод, который тянут, сидя в 2-х лодках ловить рыбу маленьким неводом	139. vad , loc situat pe cursul unui râu, unde malul e jos și apa puțin adâncă; (fig.) loc de trecere, drum, cale, 2. țârm, mal, liman	lat. <i>vadum</i>
140. val valada	вал (высокая волна) 1. лить, наливать, поливать, заливать	140. val , 1. masă de apă...	sl. <i>valū</i>
141. van	овраг	141. van , zadarnic, inutil	lat. <i>vanus</i> , it. <i>vano</i>
142. vaud voida	1. воля, 2. позволение, разрешение, 2. мочь (иметь позволение)	142. voie , 1. voință, vrere, intenție... 2. dorință, plăcere... (a avea voie)	sl. <i>volja</i>
143. vic* vicasiine vicata vicoida	прут сделанный из прутьев см. <i>vicoida</i> связывать прутьями	143. viță , viță de vie, mai multe plante cu mlădițe din (de) viță a lega cu viță , cu mlădițe, cu loază din (de) viță	lat. <i>vitea</i> (=vitis)
144. vin	вино, водка	144. vin , băutură alcoolică	lat. <i>vinum</i>
145. voikta* voiktakse	плакать плакать	145. a se văicări , a se văcări , a se tângui, a se văita	din <i>vai+câr(i)</i>
146. voivotada*	ойкать, охать	146. a se văita , a plânge, a a compătimi pe cineva	din <i>vai</i>
147. vădr	ведро	147. vădră , 2. vas de lemn sau de metal...	sl. <i>vědro</i>

Abrevieri: alb.=limba albaneză, bg.=limba bulgară, fr.=limba franceză, germ.=limba germană, germ. sas.= germana săsească din Transilvania, gr.=limba greacă, it.=limba italiană, lat.=limba latină (dunăreană), mg.=limba magheară, ngr.=limba neogreacă, port.=limba portugheză, scr.=limba sârbocroată, sl.=limba slavă (protoslavă), slov.=limba slovenă, sp.=limba spaniolă, tc.=limba turcă, ucr.=limba ucraineană.

*Aceste cuvinte se explică sau se completează prin limba finlandeză, cf. *Interferențe etnice româno-finlandeze în evul mediu timpuriu (pledoarie pentru un dicționar finlandez-român*, în „Izvoare medievale românești din Rusia în Finlanda”, Chișinău, 2011, pp.116-151.

IMAGINEA GERMANIEI ȘI A GERMANILOR ÎN LITERATURA ȘI JURNALELE DE CĂLĂTORIE ROMÂNEȘTI PUBLICATE ÎNTRE 1900 ȘI 1940

Armand GUȚĂ

In this ethno-historic study we deal with another category of documents contains German contemporary history having unpublished information about the hard socio-economic situation of German people within interwar period because of the intransigent Paris Peace Treaty System decisions after the First World War. It is clear, therefore, that there are significant differences between German official documents and the Romanian tourist or journalist point of view. The benefits of interpretation from such a very different range of information presented in this type of documents must be linked by the researching method itself. There are several and interesting differences in the manner that the travelers or journalist had understood historic events and how they were really interpret or misinterpret it. Each author has a different approach about this very interesting domain concerning the image of the others. In this essay, each person had refined and reinterpreted the information because of its various structures, but before deciding how to draw right conclusions, we need to examine the differences between the two types of documents. All official and some private document interpretation were under the overwhelming influence of Nazi ideology. So, that we have to tackle with prudence these kind of information. The range of subjects concerning within these documents in a broad sense of 20th century nazi ideology is enormous. We hope that we had succeeded in our attempt concerning the extraction and analyzing main essential ethnologic and historic information from these books.

Keywords: travel journals, Germany, German as Other, interbelic period

În pofida numeroaselor și binecunoscutelor volume istorice din seria *Călătorii străini în Țările Române* în care se prezintă nemumărate puncte de vedere și observațiile călătorilor germani despre români și România, nu există încă publicate studii românești cu privire la imaginea germanilor și a Germaniei, în special când vorbim de perioada interbelică. De aceea am considerat oportun întreprinderea un asemenea tip de studiu. Astfel, prin intermediul acestei analize

asupra imaginii germanilor și a Germaniei în perioada 1920 și 1942 în viziunea călătorilor români, putem observa o varietate neobișnuită de puncte de vedere, note, observații, păreri și prejudecăți aflate în jurnalele de călătorie ale numeroaselor persoane particulare și de asemenea în cele ale trimișilor extraordinari români. Toate aceste mențiuni subliniază și întăresc opiniile noastre potrivit cărora imaginea germanilor în jurnalele și literatura de călătorie, alături de cea din rapoarte diplomatice române de-a lungul ultimului secol de relații româno-germane au avut și au încă o deosebită importanță în relațiile dintre două popoare și culturi vecine. Încă de la început trebuie făcută precizarea că, în procesul analizei mentalităților prezentate din perspectiva stereotipurilor, prejudecăților, există de cele mai multe ori o diferență netă între imaginea poporului ca entitate etnoculturală și imaginea statului ca entitate politică și juridică. Dacă în primul caz putem spune că un popor este analizat, judecat și clasificat, fiindu-i atribuită o etichetă psihoetnică din perspectiva tarelor comportamentale aflate în urma observării directe sau mediate a unor comunități, a unei clase sociale sau doar a unor persoane necunoscute. În cel de al doilea caz, imaginea unui stat ca entitate politică, oscilează între admirație, compasiune, invidie, resentimente și interes economic regional sau continental deoarece această percepție a fost și este influențată de poziționarea geopolitică, puterea militară și economică a aceluia stat de-a lungul istoriei. Aceste jurnale personale și politico-diplomatice reprezintă opinii, păreri și prejudecăți ce subliniază imaginea germanilor ca popor în mentalitatea reprezentanților presei, persoanelor particulare sau diplomaților români ce au vizitat Germania în această perioadă.

Prima carte despre germani și Germania deceniului trei este scrisă de Fulmen, un pseudonim al jurnalistei Elena Raicoviceanu ce a vizitat Berlinul în 1929. Cartea este alcătuită din 43 mici capitole și reprezintă de fapt un jurnal personal al autoarei ce a vizitat Germania. În capitolul *Berlinul în noapte* autoarea face o mică comparație între curățenia orașelor și gărilor germane și cele românești:

De altfel de cum intri în Berlin, ca în toate orașele prin ale căror gări trecem, ai impresia că aici ploaia este amestecată cu săpun, într-atât de mult, case, trotuare, pomii sunt lipsiți de aspectul trist și murdar ce are de regulă Bucureștiul la fiecare burzuială a cerului. Berlinul în care intru prin gara Anhalt, e o adevărată oglindă cu mii de reflexe... nenumăratele lumini ce înconjoară în ghirlande de diferite forme, toate cafenelele și magazinele de-a lungul cărora trece mașina noastră. E un zece mai de al nostru perpetuu, unul din acele 10 maiuri de odinioară când fiecare mahalagiu nu economisea găoacele de nucă cu feștilă luminoasă de-a lungul ferestrelor¹.

În capitolul *O premieră la Ufa-Palast*, d-na Raicoviceanu descrie cu lux de amănunte clădirea filmului german un fel de mall al epocii:

¹ Fulmen (Raicoviceanu Ecaterina), *În Germania de astăzi*, „Atelierele Adeverul” S.A.- București, p.3, 4.

Atrasă într-o falenă de lumină, nimeresc seara într-unul dintre cele trei portaluri ale palatului marii uzine de filme Ufa. Imensa construcție cu străduțe în formă circulară ce o înconjoară pe dinăuntru și unde numeroase vitrine strălucitoare de lumini sunt încărcate cu perle Tecla, parfumerie, flori naturale, mănuși și dantele. Palatul cuprinde în zidurile sale de toate. Chioșcuri cu ziare, restaurante cu prețuri de toată mână, mici salonașe intime pentru flirturi, cabinete de toaletă. Totul tapizat pe jos, pe pereți, cu postav roșu închis. La numeroasele intrări, ușierii îmbrăcați ca niște amirali de dinainte de războiu te îndreaptă și după locul numerotat de ei, cu toate că sala are 2000 de locuri. Aici toți se gândesc și la vecini, sunt politicoși, respectă orânduiala, ceea ce bine înțeles aduce o stare bună generală. În tramvai, ca și pe străzi, în autobuze, pretutindeni, nimeni nu înghiontește și veșnic cunoscutul nostru pardon care nu drege nimic, nu se aude nicăieri, căci nimeni nu deranjează pe altul și deci scuza nu e aproape deloc încetățenită¹.

Dornică să vadă cât mai multe din istoria Germaniei, d-na Raicoviceanu vizitează cele mai reprezentative muzee episod înfățișat în capitolul *Un vis al lui Frederic cel Mare* unde călătoria româncă descrie arhitectura germană a palatului San-Souci și scrie despre atitudinea germanilor față de cultura franceză:

Pentru cei care își închipuie că Germania de astăzi și cea de dinainte de război poartă în sufletul ei șovinist fobia a tot ce este francez, e o surpriză plăcută numirile lăsate intacte atâtor instituții, monumente, străzi și piețe. Vizitând camera lui Voltaire, din palat, cel mai bun prieten al regelui Frederic cel Mare al Prusiei, turista română citește testamentul marelui împărat prusac, scris în întregime în limba franceză: „Dacă mor în timp de război, rog pe moștenitorii mei să nu-și pretindă partea decât la pace, nevoind a aduce nici un soi de greutate financiară țării mele. Recomand moștenitorilor mei să respecte în unchii și mătușile lor, sângele lor propriu”².

În capitolul *Un oraș al artei mute* autoarea descrie obiceiurile cotidiene ale berlinezilor subliniind preferința germanilor pentru filme, descriindu-ne și asemănarea până la identitate a Berlinului cu Los Angeles și a orașelor satelit Staaken și Neubabelsberg cu Hollywood:

Sentimentali și practici totodată din fire, blonzii fii ai Germaniei au două mari pasiuni fără de care nu pot trăi: cafeau de la patru și cinematograful. Acest lucru explică marea număr de cafenele de al căror lux nu se lasă intimidată cea mai umilă burgheză ce cu un deliciu își întinde târguielile pe banchete aurite în așteptarea nectarului dătător de noi forțe. Rivalizând în fast, casele cinematografice inaugurează la rândul lor în fiecare an, palate din ce în ce mai aurite pe dinăuntru, mai rafinate ca muzică și perfecțiunea proiecțiilor. Ca și în America, orașele întregi trăiesc în Germania de pe urma

¹ *Ibidem*, p. 6, 8.

² *Ibidem*, p. 8, 9, 12.

cinematografului și în apropiere de Berlin, se află Staaken și Neubabelsberg două frumoase localități ascunse în verdeață¹.

În capitolul intitulat *În așteptarea începerii operei Meister Singer* jurnalista vorbește despre contrastul dintre luxul cafenelor, berăriilor, cofetăriilor și îmbrăcămintea simplă a berlinezelor, realitate ce nu produce vreun efect asupra consumatoarelor:

Pe când la noi, bucureșteanca, ce pare scoborâtă mereu din vitrina unei mari case de modă, evoluează senină în localuri unde praful, noroiul, au cimentat un al doilea strat de pardoseală, la Berlin foarte rar vezi o femeie în mățăsuri, crêpe de chine, voile georgette și mii de zorzoane. Berlineza vine la cafenea pentru muzică și cafea în sine și câtuși de puțin pentru a umili pe alta cu gustul și luxul toaletei ei. De pildă la Kroll, una dintre cele mai elegante cafenele savuram în plin aer și în mijlocul florilor rare naturale, admirabila muzică pentru care plătisem 20 de pfenigi la intrare².

La ieșirea de la opera „Maestrii cântăreți” de Wagner, ziarista română a remarcat că în pofida ploii, pavajul ca o oglindă, nu ascundea nici o baltă perfidă iar metrouurile și autobuzele circulau în toate direcțiile: „M-am înapoiat de-a lungul panglicilor luminoase ale aleilor și străzilor unde măturătorii de seară își făcuseră cu scrupulozitate datoria. Vagonașe închise ermetic așteptau să fie ridicate în zori cu puținul din ele, căci disciplinat din fire, germanul împătorește și strânge în buzunar orice hârtiuță și dacă fumează, e un mister ce face cu mucerile”³.

În capitolul *Egalitate și libertate la ambele sexe*, jurnalista română relatează discuția avută cu deputata Partidului Poporului, d-na dr. Matz despre noua lege ce va intra în vigoare de la toamnă, lege ce desființa poliția de moravuri, dispensarele legale și casele etichetate ca fiind cele unde femeia era exploatată ca o marfă: „Idealul nemuritoarei, al generoasei, sublimei Elisabeth Boetmeer, era atins în fine, și în Germania, unde doctorii, igienisti, sociologii, s-au convins că examenul corporal al vânzătoarelor de plăceri nu constituie nici o pavăză reală pentru nici un fel de maladie”⁴.

Vizitând sediul poliției Berlinului, jurnalista noastră obține un *laisser-passer* și discută cu dr. Guth despre noua lege a abolirii prostituției adoptată de parlament: „Trebuie să procedăm cu multă tactică, îmi spuse dr. Guth. Orice lege nouă, ca oricare măsură a progresului nemulțumește adesea chiar pe cei care își propun să-i salveze. Iar fiindcă intrarea în vigoare a legii pentru abolirea prostituției nu are loc

¹ *Ibidem*, p.15.

² *Ibidem*, p.19.

³ *Ibidem*, p.20, 23.

⁴ *Ibidem*, p. 24, 25.

decât în luna octombrie, ne silim ca până atunci să îndulcim mult de tot ce era cu asprime și rigoare în procedurile de pâănă ieri”¹.

Constatând că berlinezii au o fascinație deosebită pentru grădinile zoologice, autoarea jurnalului prin intermediul capitolul *Leii și tigrii în libertate*, oferă cititorului român informații inedite despre abundența expozițională a acestui tip de grădină. Apoi Fulmen descrie celebrul parc zoologic Hagenbeck o adevărată junglă unde leii, tigrii, urșii, căprioarele și focile zburdă liberi prin natură”². Povestind despre spațiile verzi ale capitalei germane, d-na Raicoviceanu remarcă: „Pajiștile admirabil întreținute și câte un mic lăculeț unde cei mari vâslesc, iar copiii își îmbarcă vaporășele de tinichea. Cel mai mare parc Thiergarten-ul aflat în inima Berlinului în mijlocul a milioane de oameni își întinde neprofanat seculara lui mare de pomi, canaluri, alei și partere înverzite pe zeci de kilometri pătrați”³.

Vorbind despre gastronomia germană de tonetă prezentă pe străzile Berlinului în capitolul *Vânzătorul de wurști*, autoarea scrie despre „mâncarea cu predilecție națională a germanilor, cârnații fierți, ce se vând pretutindeni:

În bodegele modeste, în restaurantele populare, mereu proaspeți, din carne curată, ei sunt felul adesea unic al muncitorului la 12 și îndeosebi al lucrătorului grăbit de ora ce-l aleargă din urmă. De aceea vânzătorii ambulanți de cârnați, fac afaceri minunate. Înainte de a intra în fabrică o porție de cârnați cu o *brotchen* (pâinișoară) satură un apetit robust. Wurștenul se mănâncă aici în două împrejurări, când germanul bea bere și când nu bea. La teatrele populare, între pauze, tablaua (taraba) cu cârnați calzi, sau reci, e într-o secundă golită și odată stomacul satisfăcut, creierul omului civilizată își recapătă drepturile și în sala de opera sau teatru⁴.

În capitolul *La 138 de metri deasupra orașului*, autoarea descrie vizita făcută prin interiorul turnului de radio Funkturm (Scânteia), de unde descrie panorama Berlinului precum și de cina luată la înălțime și bineînțelele senzațiile încercate cu această ocazie. În capitolul următor, intitulat *Un concert rar*, jurnalista română relatează despre evenimentul cultural preferat al berlinezilor prin intermediul seriei de concerte anuale susținute de către Filarmonica din Viena în capitala Germaniei performate în aer liber la Sport-Palast, iar în capitolul *Sub domul bisericii eterne* ne descrie cu lux de amănunte tipul arhitectonic, istoria și modul cum se desfășoară serviciul religios în renumita *Ewige Kirche*. Apoi, prin intermediul capitolului *În saloanele imperiale*, d-na Raicoviceanu descrie luxul imperial ce copleșește

¹ *Ibidem*, p. 26.

² *Ibidem*, pp. 97-101.

³ *Ibidem*, p. 34.

⁴ *Ibidem*, p.35, 36.

vizitatorii care trec pragul Schlossul-lui Kaizerului Wilhelm, fiind impresionată și de prezența unui tablou în mărime naturală al împărătesei Ecaterina a II-a a Rusiei”¹.

În capitolul *Cum se circulă într-o metropolă*, călătorea româncă este impresionată de traficul aglomerat, dar foarte bine dirijat de agenții de poliție și de numeroasele semafoare prezente în toate intersecțiile din capitala Germaniei interbelice: „Cât despre politețea și a tot știința lor, ele sunt neîntrecute și nu odată în urma unui frumos *Bitte schön* cu care aici se începe fiecare frază, am reușit să obțin de la sergenții Berlinului orice indicații așa de necesare unui străin. Toate străzile, ei le cunosc pe dinafară și în toate direcțiile știu să-ți spună ce tramvai, ce autobuz, sau ce tren de pe deasupra sau din găurile pământului poți lua”².

În capitolul *Respectul bătrâneței*, autoarea este impresionată de respectul aproape milităresc al tinerilor berlinezi față de persoanele în vârstă. Acest gen de educație este întărit și de numeroasele afișe propagandistice aflate în toate mijloacele de transport în comun:

În tramvaiul ce ducea ieri spre castelul fostului împărat, renumitul Schloss al capitalei, ticseala era mare. Căpătasem un colțișor și eram foarte mândră că învățasem să trec cu același bilet din tramvai în tramvai, fără a mai plăti altul nou cum făceam în primele zile. Căci aici cu 20 de pfenigi (8 lei) ai dreptul să te plimbi o oră și jumătate pe ce străzi vrei și cu ce tramvai poțtești. La o stație, unde lumea se urca de zor, văd în jurul meu sculându-se ca săltate de un resort, mai multe persoane: două tinere domnișoare și trei bărbați. – *Bitte schön, bitte schön* răsună gurile celor ce făceau pe neașteptate un drept milităresc. Mă uit curioasă să văd cui se îndreaptă acest omagiu al mulțimii și zăresc înaintând cu modestie dar și oarecare maiestate un bătrânel cu părul de argint și umerii încovoiți. Era să cred că e vreun mareșal în retragere sau vreun om celebru cunoscut de public. Dar peste câteva minute scena se repetă în fața unei doamne bătrâne căreia alta, ceva mai tânără, îi dete locul. De-a lungul pereților omnibuzelor și tramvaielor germane, diferite vignete învață pe copii de mici, respectul bătrâneței³.

Admirând din mersul tramvaiului vitrinele celebrelor magazine de flori Blumen-Haus, Konditorei și Cafe Haus, jurnalista noastră ne descrie dragostea germanilor față de flori considerate de berlinezi ca fiind indispensabile în stabilirea și menținerea relațiilor interumane:

Dragostea berlinezilor față de flori ce le dăruiesc cunoscuților; este uimitor cât de multă consumație face germanul de flori. Cel mai mic act din viața berlinezului are ca punct, sau ca introducere, un mănunchi de flori. Nimeni nu intră într-o casă străină la o vizită, la o masă fără 2-3 roze, margarete, sau orhidee după puterea pungii. Nimeni nu se face că a uitat un *Geburstag* (zi de naștere) a vreunui prieten sau prietene care e notată cu sfințenie în carnețelul fiecăruia. De altfel, cum berlinezul nu poate trăi fără flori, tot așa

¹ *Ibidem*, pp. 38-48.

² *Ibidem*, p.50.

³ *Ibidem*, p.50, 51, 52.

cafeaua de la cinci și Kino cum i se zice aici cinematografului, sunt indispensabile existenței sale¹.

În capitolul *O oră cu Harry Liedtke*, jurnalista română descrie întâlnirea sa cu starul de film german, un adevărat june prim al ecranului german și european, ce îi dăruiește o carte de poezii scrise de el și o fotografie cu autograful său pentru tinerele admiratoare. Vorbind despre statutul unui star de cinema în Germania, d-na Raicoviceanu trece în revistă programul de filmări al lui Liedtke, program care durează de la ora 9 la ora 21 de luni până vineri, dar și faptul că este plătit cu 30.000 de lei pe zi. Vorbind despre pasiunea berlinezilor pentru cinema și starurile marelui ecran, turista româncă ne povestește și reacțiile admiratoarelor fanatice ale lui Harry Liedtke de acum trei luni:

Despre o întâmplare de acum trei luni când magazinul Wertheim din Postdamer Platz a oferit pentru o zi, produsul vânzării sale Casei Artiștilor, unde la toate casele vindeau, numai artiști, stele de cinema sau teatru. Ei bine la raionul la care vindea Liedtke, mătăsuri sau mânuși, nu știu exact ce, fu atâta îmbulzeală, încât improvizatul vânzător a fost scos afară pe furiș, pe din dos, căci era cât pe aci să-l înăbușe mulțimea admiratoarelor care dădeau buzna să-și vadă idolul în care și oase².

În capitolul intitulat *Scumpătate și efinătate*, turista noastră trece în revistă oferta nelimitată, calitatea deosebită și prețurile serviciilor oferite turiștilor și cetățenilor din Berlin:

Pentru străinul care fără nici o indicație, nici o călăuză și nici un alt prieten în Berlin decât un protofel încărcat bine cu Retenmark, viața poate fi gustată după plac ori unde îl duc pași și dorința momentului. Cafenele luxoase, bodegi scumpe, restaurante de prim rang ca somptuoasa Vila d'Este, își au totdeauna porțile deschise cu chelnerii în frac impecabil, pentru vizitatorul cu valuta forte. Ca în orice centru unde mijloacele restrânse nu exclud rafinamentul educației, produs al unei civilizații mereu cu tendințe spre mai bine, Berlinul oferă alimentele lui sănătoase, procurate prin transporturi zilnice, curățenia și igiena localurilor sale, oricărei clase sociale, oricărui vizitator și oricărui călător. Iar după cum la noi cu mediocra sumă de 60-70 de lei se poate lua un dejun cu meniul zilei la orice restaurant la mâna a doua, tot așa la Berlin poți mânca un *Gedek* (meniu complet) cu o marcă cincizeci (60 de lei) și cel mult două mărci, pe săturate și cu garanția de a nu pleca intoxicat. Spre deosebire de noi e că mesele ce poți avea aici, se servesc pe marmură curată cu flori pe masă, și de chelnerițe în costume negre ireproșabile, cu șorțulețe și bonețele ca zăpada. Faimosul restaurant de pește viu din Joachimstalstrasse, aici în dreptul vitrinei se zbat guvizi și șalăi vii într-un acvariu cu apa

¹ *Ibidem*, p.52

² *Ibidem*, pp.53-55.

reînnoită, e mai totdeauna îmbulzeală de public care cască gura la cei patru bucătari în halate de doctori, cu scufii imaculate în cap. Ei prăjesc și fierb foarte gravi porțiile ce par destinate unor guri de căpcăuni, atât sunt de generoase. Variația pregătirii racilor și a peștilor e infinită, și când sunt însoțiți de renumita bere muncheneză, se explică ușor de ce faimosul restaurant unde *gedekul* de la 1-4 mărci din zi, costă 1 marcă și 25 pfenigi, e întodeauna înțesat de lume¹.

Scriind despre viața de noapte a Berlinului, d-na Raicoviceanu descrie „dancingul de noapte amenajat pe acoperișul Palast an Zoo, unde sub cerul liber, printre palmieri și portocali se charlestonează până noaptea târziu”².

În capitolul *Magazinele pe patru străzi* turista noastră descrie cu lux de amănunte atmosfera febrilă a cumpărăturilor din Berlinul interbelic, dar și disponibilitatea și profesionalismul dus la extrem a comercianților berlinezi pentru a satisface absolut toate pretențiile clienților:

Iar fiindcă vorbi de târguieli, trebuie să menționez că cele patru, cinci magazine renumite, mari ca niște muzee, care cuprind tot ce mintea omenească poate să-și închipuie, constituie și ele punctele importante în care te poți plimba ore întregi, fără ca nimeni să te întrebe ce vrei și să te îndeme cu un *poftiți vă rog*. Unul dintre aceste magazine Wertheim din Leipzigerstrasse are restaurantul, coaforul, poșta, telefoanele și radio-ul său propriu. De asemenea florării, cofetării, de la acul de gămălie, până la elefantul viu, cerut de un englez mucalit directorului magazinului. După 24 de ore de la pretenția emisă, un elefant viu, cu tot harnașamentul lui se afla la poarta hotelului englezului³.

În capitolul *Cum se face cultura unui popor*, autoarea trece în revistă toate muzeele și monumentele Berlinului ca fiind principalele instrumente de culturalizare a maselor, iar în capitolele *Cu aeroplanul la Hamburg*, d-na Raicoviceanu descrie zborul său cu avionul pe liniile interne de la Berlin la Hamburg catalogat de ea ca fiind un „imens centru de afaceri și cel mai mare port comercial al Germaniei”. Prin intermediul capitolului *Un tunel sub Elba*, turista româncă descrie trecerea sa „prin tunelul de beton lung de 500 de metri ce traversează la o adâncime de 24 de metri albia Elbei ce face legătura cu portul Hamburg” o adevărată minune tehnologică germană. Apoi, prin intermediul *Cascade de pene, râuri de perle*, ea descrie viața de noapte a orașului după ce intră la Haller-Revue unde asistă la un spectacol de revistă cu „tentă erotică cu Jana în rolul principal și celebrele dansatoare Tiller-girls, colegele celor de la Moulin Rouge”⁴ ce dansează în acest cabaret din Hamburg: „Alcătuie după modelul celor din Paris și numerele spectacolului în care performau dansatori acrobați, erau la fel de incitante, unde doi cântăreți comici, iar apoi o superbă creatură goală, ce se frânse ca un piton grațios și

¹ *Ibidem*, pp.67-68.

² *Ibidem*, p.69.

³ *Ibidem*, p.69, 70.

⁴ *Ibidem*, pp.80-96.

impecabilele girls cu chipurile de păpuși și picioare cu resorturi. Toate acestea alternează cu charlestonul spectatorilor și atmosfera fierbinte a clubului”¹.

În capitolul *O ultimă plimbare*, d-na Raicoviceanu, descrie plimbarea sa pe aleea Kurfusterdam (Aleea prinților) din centrul Berlinului spre parcul Charlottenburg:

Acolo unde magazinele elegante și chioșcurile de flori, alternează cu cafenelele renumite și Conditorei-urile strălucitoare de curățenie. O scenă mă amuză. Un cățeluș cât un pumn, cu botniță reglementară la gură (în Berlin nu există câine fără botniță), încerca să riposteze cu înăbușite lătrături, la interpelarea zgomotoasă a unui câine, care fericit, de la etajul unei luxoase vile lătra. Charlottenburg, lacul, cascadele! Mă urcai repede și peste un sfert de oră, în liniștea parcului respirai răcoarea unui lac-oglindă².

În ultimul capitol intitulat *Granițe civilizate*, ziarista noastră descrie călătoria sa de întoarcere cu trenul spre țară apreciind profesionalismul personalului trenului și al poliției de frontieră germană:

Urcându-mă în tren în sleepingul ce mă duce la Praga îl întreb pe conductor la ce oră ajunge trenul la graniță. - La ora trei doamnă! Mă înfior. Perspectiva sculării, a răscolirei prin gemantane îmi apare dinainte cu groază. Conductorul îmi ghicește gândul, îmi cere pașaportul, citește în el calitatea mea de ziarist și zâmbind îmi spune să dorm fără grijă. Îl ascult și mă trezesc dimineața în apropiere de Praga. - Fă Doamne, să-mi fie tot așa de moale printre ai mei, ca și printre străini, îmi zic eu în gând, urcând treptele vagonului spre Halmei, spre patrie și deci spre prieteni³.

În continuarea capitolului *La granița Românească*, autoarea se plânge de tratamentul dur al vameșilor români, dar și de lipsa de respect a personalului Căilor Ferate Române povestindu-ne condițiile precare de igienă din hanul stației Hamleu:

Deschide geamantanele: apoi rând pe rând șorțul de satin înflorat al Ilenei servitoarea, păpușica nepoțichii și paharele souvenir de Boemia, fură frământate, etalate pe degete prea puțin binevoitoare dar în schimb românești sadea. După ce dădai toate explicațiile cerute și luxoasele mele cadouri obținură grația unei scutiri de vama derizorie, o sbughii să caut puțină odihnă în hotelul unic din gara Halmeului. În fața hanului era un lac înverzit, iar deasupra apei plutea o lințiță de o plamă și pe malul ei un câine mort, un morman de gunoaie și resturile nedigerate ale mâncării personalului gării, mă făcură să văd cu o neplăcută surpriză că nasul meu ce se deprinsese cu aerul curat și cu prea puține alte mirosuri, începu să se revolte reluându-și vechile funcțiuni din țară [...].

- Vai miroase urât aici la dumneavoastră, zic servitoarei care mă duse la odaia cu

¹ *Ibidem*, pp.110-111.

² *Ibidem*, pp.114-116.

³ *Ibidem*, p.115.

somiera desfundată, lavoarul cu cana spartă și scândurile nespălate de la trecutul Crăciun.

– Miroase? La mine nu simte cuconițe draghe, nasul meu n-vățat, îmi răspunse madama de origine ungară care, indignată de observația mea, mă privea ca pe un locuitor din lună. Resemnată deci, mă cufundai în lumea viselor din care nu mă trezi decât bătaia în ușă a hamalului doritor de bacșiș.

– Fuga coană, că a venit expresul. Ca un fulger mă văzui în vagon. Năvalnică, dragostea pentru țară, pentru ai mei, puse stăpânire pe sufletul meu și împăcată mă pomeni șoptind: - Oricum, e dulce să te întorci!..¹.

În cea de al doilea jurnal de călătorie scris de V.P. Rogoz și intitulat *Berlinul în scrisori*, autorul adună toate scrisorile sale către bunul său prieten Nellu. În aceste scrisori scrise și datate între 1.X. 1934 și 20. I. 1935, autorul face observații detaliate asupra atmosferei capitalei Reich-lui analizând din punct de vedere socio-economic și politico-militar regimul național-socialist instaurat în 1933. Ajungând cu trenul în gara din Berlin, autorul intră în vorbă cu d-l R. F. consul onorific general al României la Hamburg care îi recomandă un anumit hotel la care trăgea el când sosea în capitala Germaniei. Locuind în același hotel și totodată petrecând mult timp împreună consulul îl pune la curent cu situația socio-economică și politică din Berlin în particular și din Germania în general. Apoi călătorul român ne povestește despre dotările hotelului în care a fost cazat:

Camerele în aparență modest mobilate, dar confortabile și cu instalații tehnice până la exagerare. Un birou, un dulap dublu și caloriferul sunt în pereți. Ele nu se observă la intrarea în cameră. O serie de butoane electrice, ce se observă de la intrare pe pereți, deserveșc după trebuință locatarul cu cele de lipsă, de la dulapul de haine, birou, până la picolul care n-are alt rost decât să-ți aducă scrisorile, sunt puse în mișcare prin curent electric. Un indicator numerotat ce este fixat pe ușă, înrămat în geam, alături de instrucțiunile cărora trebuie să te supui umil, indică ce anume deserveșc fiecare dintre butoanele electrice de pereți, de la o parte a mobilei, până la croitor, bărbier, manicurist ori pedicurist...².

În timpul plimbării autorului spre grădina zoologică situată pe celebrul bulevard *Unter der Linden* însoțit și de consulul F., el observă la un moment dat două doamne brunete, drăguțe și bine făcute. Observându-i interesul față de cele două doamne, consulul F., îi temperează entuziasmul avertizându-l:

Sunt aici streine stabilite în Berlin ori venite temporar sau sunt în trecere prin capitala Reichului, dar cu acestea trebuie să fi precaut, spre a nu da în vreo complicație. Acuzațiile pentru discuții împotriva regimului politic actual, sau vreo presupunere de spionaj în acest oraș unde se agață cu foarte multă ușurință de oricine și pentru orice presupunere mică, în asemenea cazuri, poate avea urmări neplăcute. Și apoi chiar dacă ai scăpa teafăr

¹ *Ibidem*, pp. 116-119.

² V.P. Rogoz, *Berlinul în scrisori*, Tipografia „Unirea” Brașov, 1936, pp.15-16.

după cercetări, tot te poartă două, trei zile pe la siguranță și în închisoare, până când se fac examinările punctelor de acuzare. De ele să te ferești, pentru că nu sunt plăcute deloc și cine știe cum se pot sfârși¹.

În scrisoarea-capitol intitulată *Portret berlinez*, turistul român îi scrie bunului său prieten din țară despre aglomerata și zgomotoasa metropolă germană:

Nellu, din zi în zi mă obișnuiesc mai mult aici cu atmosfera, cu lumea, cu această viață mecanizată a secolului XX. Trenurile, tramvaiurile, autobuzele, troleibuzele, mașinile de tot felul și de toate mărcile, terestre, subterane, apoi mașinile uzinelor și fabricilor de tot soiul, plus clacsoanele, sirenele, clopotele acestora și toată gălăgia acelei populații, angajată la un haide-du-te, toată ziua, produc o foarte curioasă nuanță de sonoritate ce te îngrozește și îți reamintește curbe de progres cu urmări fatale în istoricul milenar al unor popoare, orașe ori state².

Autorul continuă descrierea entuziastă din punct de vedere economico-geografică a Berlinului punând accent pe date ce țin de demografie, industrie și în special de cercetare universitară, anticipând viitorul război și caracterul psihologic al liderului Reich-ului:

Pe bulevardul teilor „Unter der Linden”, se află cele mai reprezentative universități berlineze: Friedrich Wilhelm, Politehnica din Charlotteburg, Academia Comercială și Agricolă, Facultatea de Medicină Veterinară – Academia și Conservatorul de Muzică Vocală și Instrumentală și multe altele. Laboratoarele universitare sunt niște uzine, în care savanții profesori, cu ajutoarele lor, lucrează adesea până la ameteală, uitând de familii. În aceste complicate laboratoare se pregătește distrugerea omenirii prin chimie și electricitate, într-o eventuală avalanșă războinică pornită de cine știe ce parvenit cu puteri dictatoriale³.

Comentând asupra eficacității și a competitivității industriei germane din anii '30, autorul descrie succint pregătirile de război ale Germaniei: „Închipuiește-ți că astăzi uzinele de război din Germania, pot fabrica pe lună cu sutele de avioane de toate tipurile. Tunuri, proiectile, tancuri, aruncătoare de bombe, împrăștiătoare de flăcări, arme de tot soiul electro-mecanice și munițiuni pentru ele, se pregătesc cu mai puțină greutate...”⁴.

Referindu-se la atmosfera și situația socio-politică internă tensionată și totodată strict controlată, turistul român încercă să o descrie în termeni cât mai

¹ *Ibidem*, p.17.

² *Ibidem*, p.21.

³ *Ibidem*, p.25.

⁴ *Ibidem*, p.26.

prudenți de teama cenzurii și a urmărilor nebănuite a unei atitudini civice anti-guvernamentale:

Vizitatorii nu sunt stingheriți de nimeni, afară doar dacă nu se nimerește câte o razie discretă, a siguranței secrete, în acel moment. Încolo, ești ca casă, liber. Important este să nu ai cazier negru la siguranță. Identitatea și activitatea străinilor este sever controlată. Dacă ajungi să fi suspectat pentru acte în legătură cu regimul politic și al ordinii național-socialiste, cu siguranța statului sau cu secrete de invențiuni de natură importantă, ajungi ușor la închisoare de unde, după câteva zile se prea poate întâmpla să-ți iasă comunicatul că te-ai spânzurat sau sinucis indiferent dacă te-ai gândit ori nu vreodată să părăsești în acest mod viața...!¹.

Scriindu-i prietenului său Nello și despre mentalitatea germană vis-a-vis de francezi, Rogoz a remarcat o atitudine antifranceză generalizată și fățișă:

Nemții privesc cu o oarecare ură pe francezi, pe cei ce vorbesc franțuzește aici și toate lucrurile de origine franceză. Germanii consideră pe francezi drept obstacol permanent în lupta lor de afirmare, pentru întâietatea pentru cultura dominantă pe continent și pentru cea visată din univers. Stavila permanentă a intențiilor și acțiunilor lor de cucerire și expansiune, este o problemă capitală a politicii germane actuale².

În capitolul-scrisoare intitulat *O privire asupra industriei* datată 10. XI. 1934, V.P. Rogoz, trece în revistă complicata, extrem de diversificata și eficienta industrie germană vizitând pe rând uzinele Siemens Schuckert Werkwe, AEG, fabrica de locomotive Hemigsdorf unde lucrau peste 380. 000 de oameni ce îi făcea impresia unei vizite în lumea ascunsă a insectelor:

Asemnea unui furnicar scormonit înaintea unei ploii de vară și unde peste tot auzai proverbul *Keine Rosen ohne Dornen* (Nu există trandafir fără spini), disciplina era de fier, ordine și o activitate ce promova numai perfecțiunea și prin ea distrugerea semenilor lor de orice rasă și clasă spre a cucerii teritorii, avuții și bogății. În Charlottenburg am vizitat marea fabrică de produse chimice astăzi, dar care în 24 de ore se poate transforma într-o uzină de produse otrăvitoare și gaze de tot soiul, necesare războiului aero-chimic de mâine³.

În timpul unei discuții avute cu consulul R.F. în timpul cinei servită în restaurantul hotelului unde locuiau, despre ceea ce văzuse prin uzinele și fabricile germane, și a întrebărilor sale privind imensele eforturi materiale, tehnologice și umane făcute de poporul și statul german în ultimii trei ani, interlocutorul lui Rogoz îi răspunde cu o frază standard ce avea un puternic iz național-socialist:

¹ *Ibidem*, p.27.

² *Ibidem*, p. 31.

³ *Ibidem*, pp.36-37.

Germania, nu poate rămâne într-o permanentă stare de umilință și inferioritate!

- Pentru orice eventualitate.

- Ce eventualitate? O amenință careva să-i calce hotarele sfinte?

M-am abținut de la orice comentariu din respect pentru interlocutorul meu. Dar, ce sunt șantierul naval și aeriene? După pulsul politicii interne și externe, acestea, uzinele Krupp, arsenalele de stat și celelalte uzine secundare a industriei de război, de stat și particular, sunt într-o și mai mare activitate. Pot produce 200 de avioane de luptă pe lună și au între 40-50.000 de piloți bine pregătiți astăzi. Pășările de oțel pot porni, la nevoie, de pe aerodromul Temfeldorf, cu sutele, spre a împrăștia și năpusti cu toată furia și viteza, în timp de două până la trei ore, asupra orașelor vizate, pentru că după câteva ore sau minute numai, să lase în urma lor ruine și cimitire! Șomerismul ce luase proporții și trecuse în Germania de patru milioane, în anii trecuți, s-a redus la cifre neînsemnate astăzi după o activitate guvernamentală Național-Socialistă numai de doi ani. Regimul actual s-a pus pe refacerea șoselelor, fortificațiilor și mai ales a pus în activitate toate industriile. Fabricile germane de motoare obțin perfecționări continue la vechile sisteme, fiind adaptate la folosirea unui combustibil mult mai ieftin decât benzina. Motorina e folosită cu mare succes pentru noile tipuri de camioane lucrate la uzinele MAN. Nemțul cu concepția sa teutonică, spune atât la nuntă cât și la război: *Mehr als das Leben lieb ich meine Freiheit* (Îmi place libertatea, mai mult decât viața). Vrednică de văzut e și uzina de apă cu uriașele și frumoasele ei pompe ce livrează apă potabilă celor 3,3 milioane de berlinezi. Ea poate servi de exemplu multor edili și tehnicieni de la noi. Deviza acestei națiuni, pentru afirmare și cucerire a locului de frunte în lume este munca, lupta și la nevoie, moartea. Dacă întâmplător vezi doi germani bătăndu-se, venindu-le în ajutor, riști să fi bătut de cei doi beligeranți, a căror simțuri naționale, de rasă și camaraderie nu sunt cu nimic diminuate de certuri interne și neînțelegereri personale. Nemții, sunt mai mult oameni practici decât teoreticieni¹.

Scriind despre cultul germanilor pentru muncă și onoare, V.P. Rogoz, explică diferențele de mentalitate dintre cetățenii germani ce încă de atunci foloseau sistemul celor trei R (reducere, recuperare, refolosire) și ceilalți europeni în special românii ce își risipesc resursele naturale, dar și despre insesizabilele diferențe sociale în societatea germană:

Nemții nu se pot deosebi cei mici de cei mari, bogații de săraci și savanții de învățăcei. Inginerul și lucrătorul, sunt deopotrivă ocupați, de obosiți, și murdari de uleiurile cu care lucrează. Profesorul și studentul lucrează împreună la analize, dozări, corectări în laborator. Pe proprietar nu-l deosebești de servitori și lucrători. Pe doamna casei o vezi la bucătărie, la grădină, la cumpărături, la curățenie sau brodat alături de servitoare. Din aceste motive, organizația lor de uzină, birou, casă și câmp are o triplă valoare: culturală, economică și socială pentru o mai rapidă prosperitate în aceste domenii. Conducătorii marilor industrii germane se adună lunar sau la două luni într-un congres general și

¹ *Ibidem*, p. 38, 39, 40, 41.

discută nevoile și doleanțele. Aceste congrese au oarecum deliberări secrete. Prin ele li s-a impus unor uzine protejarea și rezervarea metalelor cupru, nichel, cositor, crom. Li s-a impus să trimită câte o grupă de maiștri: turnători, strungari, electricieni, lăcătuși la cursuri periodice de specializare –la uzinele de război¹.

Încercând să descrie activitățile poliției secrete Gestapo ce supraveghea permanent atitudinea și patriotismul germanilor față de regimul politic, Führer și țară, autorul este șocat de eficacitatea și cruzimea acestui serviciu de siguranță internă:

Adevărul, cu mici scăpări, transpiră în mijlocul nației după anumite stări psihologice, după preocupările și atitudinile ei, deși chiar și acestea sunt controlate, interzise și pedepsite după caz. Spionajul, trădările și divulgările secretelor, faptelor în legătură cu interesele de stat sunt radical pedepsite chiar și în timpurile de astăzi – oarecum normale – cu moartea. Să poftescă să dezerteze în străinătate vreun tehnician sau altă persoană cu mari cunoștințe asupra unor secrete căci va fi căutat neîncetat, găsit și exterminat. Când e vorba de o persoană străină, pentru care se fac oarecări demersuri diplomatice de eliberare, grație se adoptă altă tactică. Într-o dimineață funcționarul de la închisoare va arăta printr-un raport foarte judicios că X sau Y, foarte deprimat pentru situația în care se găsea, s-a spânzurat azi-noapte în celula lui. Și câte și mai câte se pot întâmpla în actuale împrejurări nebulose și stări de spirit enervante în capitala Germaniei².

În opinia lui Rogoz, politica externă și internă dusă de Germania va conduce cu siguranță la izbucnirea unui nou război continental previziune confirmată de agresivitatea diplomatică a înalților reprezentanți ai statului național-socialist:

Ce poate face în toate aceste cazuri Societatea Națiunilor? Tratatul de pace de la Versailles și Trianon sunt făcute ferfeniță. Ele vor face în curând impresia unor convenții comerciale care suferă modificări din lună în lună sau din an în an, ajungând la un moment dat de neînțeles. Aici iau naștere conflictele diplomatice și în cele din urmă cele armate. Intervențiile și protestările pe cale de memorii și note diplomatice ale unor state, rămân adesea fără efect. Da irită, deoarece aici în inima Reichului se observă iritarea atât în conducere cât și în mase. Pentru nemți războiul înseamnă onoare și viața nu conțese în fața ei. La serbările naționale etc., discursurile sunt terminate cu revelații impresionate asupra realității cauzei germanice jignite, bineînțeles din impulsul regimului politic. Ei visează o Germanie de proporții mari, cu ieșire la marea Adriatică, cuprinzând toate teritoriile unde se află germani plus colonii. Războiul face parte din cultul lor principal. Pentru nemți este un semn de mare onoare cicatricea rămasă de pe urma unei tăieturi de sabie sau de urma unui glonț, pe fața sau corpul lor. Germaniei rasiste și revanșiste ar trebui să, i se aplice o corecție rapidă, fulgerătoare, față de atitudinea ce manifestă astăzi³.

¹ *Ibidem*, p.42.

² *Ibidem*, pp. 43-45.

³ *Ibidem*, p.46,47, 48.

Continuând cu evaluarea calităților etnopsihologice, a educației primite în familie și școală și eficacității germanilor în materie de organizare a lucrurilor dl. Rogoz subliniază: „Ordinea, disciplina și puterea de muncă a poporului german, este unică în felul ei; ea nu se discută. Aceasta a avut drept rezultat aceea formidabilă înaintare în știință și cultură, în tehnica și progresul ei. Sunt calități unice remarcabile de orice călător ori vizitator în cel de al treilea Reich și pentru cari calități, acest popor este de toată admirația și lauda”¹.

În scrisoarea-capitol intitulat *Viața economică*, redactată în 24-XII-1934, autorul trece în revistă criza economică pe care Germania tocmai a depășit-o cu ajutorul curbelor de sacrificiu și a răbdării populației ca apoi să ne informeze scrupulos despre rețeta boom-lui economic, descriindu-ne câteva măsuri sociale luate de guvernul Reich-lui și ne oferă în acealși timp și prețurile serviciilor către populație:

Cei drept, pulsul vieții economice s-a normalizat acum. Industria, comerțul și agricultura sunt active, chiar foarte active acum, bineînțeles datorită comenzilor pentru depozitele armatei, care se pregătește pe toate căile și cu toate puterile pentru reabilitarea onoarei – presupus – jignite. Standardul de viață, e ceva mai ridicat în Berlin la articolele de hrană și mult mai redus la articolele de îmbrăcăminte, în comparație cu articolele de primă necesitate de la noi. Localurile de distracție sunt ceva mai ieftine și pentru că sunt multe, cu concurență foarte mare între ele. Industria filmului fiind națională, e de mare importanță economică și culturală chiar, în viața socială. Artiștii sunt supraproducție. Pentru baruri și cafenele sunt prea mulți, astfel, își oferă serviciile pe taxe derizorii. Munca însă, pe orice cale cinstită, e stimată de mici și mari. Intelectualii sunt cu mult mai mulți, spre a-i putea asimila la instituțiile administrative și economice ale Reichului? Găsești fete ori femei titrate în serviciile de casă, ingineri nenumărați cari lucrează ca lucrători în secțiunile importante ale fabricilor și uzinelor. Agricultura deși este o ramură secundară a economiei lor naționale, totuși este foarte înaintată. Se lucrează absolut intensiv și rațional după toate metodele agricole moderne. Cooperația este extrem de avansată, în toate domeniile vieții agricole. De altfel ea face parte din deviza germanică, din acel strigăt al lui Schiller: fiți uniți. Uniți în suflet și simțiri, și mai ales în fapte, ca să înaintați spre a vă putea afirma cu toată tăria: „Deutschland uber alles, uber alles in der Welt”².

V.P. Rogoz a remarcat și faptul că absolut toate organizațiile socio-profesionale germane sunt subordonate și strict controlate de partidul unic național-socialist, dar în același timp laudă acțiunile acestor organizații profesionale cu iz socio-economic destinate populației defavorizate:

¹ *Ibidem*, p.48.

² *Ibidem*, p. 54, 55, 56.

Întrunirea cooperativelor de consum, de aprovizionare și desfacere, de ajutor mutual, apoi asociațiile profesionale, culturale, sportive, de binefacere și multe altele se fixează și se controlează în toate amănunțele de centrale. Într-adevăr, este o plăcere să auzi, și mai ales să vezi cum lucrătorii din fabrici și familiile lor își pot procura toate, absolut toate articolele necesare hranei și îmbrăcăminte prin cooperativele lor cu prețuri mult mai scăzute ca de la prăvălii sau negustori sporadici. Nu lipsește nici institutul de credit și ajutor propriu. Această activitate este foarte bine văzută atât de conducătorii uzinei cât și de guvernanți pentru că asigură disciplina, aportul de muncă și stabilitatea lucrătorilor, pentru prosperitatea uzine. Din aceste motive este și subvenționată fără nici o obligație, din ambele părți. Asemenea organizații cooperatiste muncitorești n-ar strica să se înjghebeze și în centrele noastre industriale. Posibilități, har Domnului, sunt. Ajutorul moral și într-o oarecare cel material lipsește doar. Mai ales cel moral, este anihilat¹.

Turistul român a remarcat și faptul că sistemul de creditare german era foarte flexibil, adaptat nevoilor și cerințelor pieții interne de capital. În același timp el observă și urmările embargoului economic european impus produselor germane, măsură ce a determinat o supraproducție și implicit ieftinirea acestui tip de mărfuri:

Organizațiile bancare și în general institutele de credit, sunt o falangă remarcabilă pentru acțiunea de prosperitate economică din toate domeniile vieții publice și particulare, pentru stat. Institutele bancare oscilează în minus de la plafonul procentelor oficial fixate acordând împrumuturi cu procente diferite într-o formă curioasă. Este, adevărat, o conduită generală și uniformă a băncilor rugate de conducere, pentru acest sprijin [...]. Din cauza taxelor foarte mari producătorii germani nu pot să exporte și din acest motiv, mărfurile lor sunt cu 40-50% mai ieftine față de marfa similară – spre exemplu, de la noi din țară. Comerțul și industria s-au dezvoltat în raport cu planurile imperialiste antebelice, spre a se extinde cu drept de prioritate peste tot universul. Visul spulberându-se complet, Germania suferă, astăzi, ca multe state de supraproducție².

În capitolul-scrisoare *Viața socială*, datată 1 ianuarie 1935, V.P. Rogoz, ne descrie atmosfera și atitudinea omului de rând ce își arăta îngrijorarea față de evoluția evenimentelor politice externe. Însă, rămas singur pentru două săptămâni, turistul român îi scrie prietenului său Nelli că „trebuie să fiu precaut în discuții și atitudini, spre a fi scutit de neplăceri și spre a nu fi cumva suspectat și confundat cu nu știu ce copoi al nucleelor de spionaj”³. În perioada sărbătorilor de iarnă, autorul s-a distrat ducându-se la operă, teatru sau la cazinoul *Residenz* din Blumenstrasse, ocazii în urma cărora intră în contact cu doamnele din Berlin și drept urmare el încearcă să facă un portret socio-moral cât mai fidel al reprezentantelor sexului frumos din Germania:

¹ *Ibidem*, p. 59, 60, 61.

² *Ibidem*, p.64, 65.

³ *Ibidem*, p. 66.

Între 10 și 12 seara, au programe artistice distractive bine asortate, pe urmă dans. Doamnele berlineze sunt foarte averse de distracție și dans. Berlinezele sunt în general mici, cam brunete față de vieneze ori tipurile nordice, în general blonde. În aparență, și la prima cunoștință, sunt reci, searbăde, chiar sfidătoare. Fără discuție, femeile din societatea bună sunt culte, inteligente, manierate și extrem de drăguțe. Dacă te sucește, învârtește și cântărește, la început într-o formă ce te surprinde neplăcut, apoi dacă ai căzut în grațiile ei, îți acordă totul. Bărbații nu pun mare preț pe micile aventuri anterioare căsătoriei. Totul se îngropă de la cununie și o viață nouă începe fără considerare la trecut. Obiceiul german, puțin curios dar plăcut în materie de distracții, mi-a plăcut. În general restaurantele sunt frecventate seara mai mult de bătrâni. Tinerii, în vara și primăvara pe sfârșite a vieților se distrează la cafenele cu prietenii lor fetele, nu simt nevoia a fi gardate. Ele se duc și se întorc singure, sau cu câte o prietenă numai la cafenele seara unde petrec cu prietenii. La unele cafenele, mesele au câte un aparat telefonic pentru comunicația cu mesele vecine numerotate. O fată care vrea să cunoască și să danseze cu orice tânăr, de la orice masă, face uz de aparatul telefonic. Refuzul la dans, nu se obișnuiește nici la fete nici la băieți¹.

Continuându-și descrierea din punct de vedere fizic și etnopsihologic a femeilor germane, autorul remarcă faptul că în pofida răcelii aparente, ele sunt abordabile și pot fi o companie agreabilă pentru bărbații negermani:

Prusienele, mai ales, sunt foarte vorbărețe când sunt bine dispuse. Că din cele spuse jumătate sunt numai minciuni asta nu importă. Drumul de la cafenea acasă îl faci de obicei cu mașina și în multe cazuri *per-pedes-apostolorum*. Ajunși acasă, la poarta casei vei primi fără întârziere acel (*Gutten nacht mein Herr*) Noapte bună domnul meu. Rămâi cam dezolat. Însă a doua zi de dimineață, ești chemat la telefon și cu o drăgălășenie care îți alungă toată supărarea ești întrebat printre altele ce faci după masă. Faci programul prin telefon și urmează zile frumoase, plimbările prin parcuri, sunt un farmec, în tovărășia unei dudu mondene chiar dacă nu are titlul de miss câștigat la vreun concurs de frumusețe internațional. Berlinezele nici nu se bat după acest titlu, pentru că acelea dintre ele care își pot dovedi originea etnică ariană cu certificat model Hitler, cu o vechime de cel puțin 300 de ani, în urmă cred că n-ar concura niciuna cu succes la vreun concurs de frumusețe prezidat de o comisiune americană. Cu mici excepții, ele compensează această lipsă de frumusețe tip, prin alte calități ce le au².

Analizând din punct vedere etnopsihologic atitudinea germanilor față de ceilalți europeni, pe care îi privesc de sus, chiar cu dispreț, autorul descoperă faptul că ei sunt foarte mândri și siguri pe ei, disprețuindu-și în același timp toți vecinii: „Încrezuți în educație, în știință și progres, ei par a crede că pe terenul educației, științei și artei sunt mai presus decât orice alt popor. Ori, ar fi o utopie să se creadă

¹ *Ibidem* p.70, 71, 72.

² *Ibidem*, p. 73.

că o carte de știință, din orice domeniu, este legată numai de arieni, de numele și cultura exclusiv germană. Nu există nimeni, cu desăvârșire original?”¹.

Continuându-și analiza etnopsihologică, V.P. Rogoz, remarcă faptul că acest gen de atitudine superioară afișată de germani față de celelalte popoare din Europa, nu își are originea în felul popular al germanilor de rând, ci în politica și ideologia național-socialistă: „Defectele trebuiesc căutate în Germania, mai mult în conducere, astăzi, și nu în popor. Poporul este disciplinat și ascultător, ascultător fără considerație, până la fanaticism, pentru care motiv pot fi conduși după voie, cu mare ușurință, în orice formațiuni politice, religioase, economice și sociale, după placul și mentalitatea conducătoare național-socialistă”².

Scriind despre comportamentul și tonul discursurilor oamenilor politici germani în cadrul marilor adunări politice, turistul român afirmă fără teamă că direcția politico-ideologică a guvernului național-socialist este una anormală. Comentând acid atitudinea anticreștină a câtorva dintre intelectualii germani, autorul subliniază orientarea ciudată a acestora spre vechile credințe germanice politeiste. Apoi ne atrage pentru a doua oară atenția, de această dată cu vădită indignare și teamă față de eficacitatea poliției secrete germane ce urmărește cu atenție orice manifestare a cetățenilor și a funcționarilor aparatului de stat. În opinia sa acest gen de supraveghere permanentă a cetățeanului și a funcționarilor administrativi are totuși și unele părți bune deoarece în acest mod se sancționează imediat și foarte sever orice deviație politică sau morală de la linia partidului-stat:

Germania rasistă trage mai curând, astăzi, spre păgânism decât spre o concepție purificatoare creștinească. Grupuri de oameni culți în toate facultățile mintale, preconizează o liturghie pentru Odin. În toate adunările sau manifestările publice se ovaționează Führer-ul salvator. Spiritul dictatorial hitlerist are mare influență peste tot în viața socială. Severitatea, unică în felul ei, este urmărită foarte aproape și cu mult interes de vizitatorii străini. O secțiune secretă de spionaj, pentru administrația internă a statului de pe lângă departamentul prezidențial al afacerilor interne ce are în subordine celelalte departamente federale, are misiunea de a face descinderi spre a tatona și culege informații din toate părțile, cu privire la felul cum văd unii slujbași noua conducere, cum se comportă și ce sentimente nutresc. Acei ce par a fi ajuns la cunoașterea prea multor secrete de stat, a căror fidelitate este pusă la îndoială, sau fac vreo critică acesteia, sunt notați și apoi curățați la timp, într-o formă ce nu prea se observă. O excursie în doi afară din oraș, într-o pădure, sau o petrecere ce pare foarte intimă, îi face botezul cu un glonte, un stilou sau câteva grame de arsenic într-o halbă cu bere sau vin, sunt de ajuns spre a face seama oricărui om ce pare a fi inutil regimului. Ei bine în acest mediu nouitatea, disciplina și serviabilitatea din administrații, pot fi date drept exemplu. Ordinea, tactica și serviciul prompt la orice serviciu, te surprinde foarte plăcut. Nu există aici vreun slujbaș să bată apropoul la vreun cetățean ce-i solicită pe drept serviciul, pentru un mic ajutor, un fel de spert, că este imediat concediat. În fiecare rău este și ceva bun. Cinstea scutește

¹ *Ibidem*, p.73, 74.

² *Ibidem* p. 75.

societatea de șicane și formalități greoaie și este cruțat bugetul statului de dijmuieli metodice, spre folosul masei¹.

Câteva zile mai târziu, intelectualul român este uimit de comportamentul atipic al muncitorilor germani și de lozincile scrise pe banerele pe care aceștia le purtau în timpul unei demonstrații libere: „Holbam ochii, și nu mă mai săturam privind la o coloană imensă de muncitori, în plină demonstrație, ce manifesta, spre a li se mări numărul orelor de lucru la zi – care la noi manifestează pentru reducerea lor – și care manevra într-o ordine și disciplină, de o adevărată trupă militară. A fost un simplu marș cu cântece în cadență. Ajutorul de somaj nu se primește decât condiționat de angajarea cât mai rapidă”².

În capitolul *Influența Național-Socialismului*, V.P. Rogoz face o radiografie pertinentă a regimului politic instaurat în 1933, fiind surprins în același timp că în pofida a tot ce a auzit și citit despre persecuțiile la care au fost supuși evreii în Germania, există totuși un număr important de evrei în acest stat:

În acest focar de doctrine hitleristo-rasiste, în această Germanie nouă după național-socialism; aici unde fâlfâie pe toate clădirile și la toate serbările mici sau mari, steagurile împestrătate de svastici, drept semn al antisemitismului înflăcărat, aveam impresia, la început, că nu există picior de rasă mozaică. Și ce crezi însă? M-am înșelat amar în părerea mea. Da, m-am înșelat, deoarece mai sunt jidani mulți în tot Berlinul și în toată țara. Ași putea spune că sunt foarte mulți față de vânătoarea inaugurată la început contra lor, de regimul actual. Întâmplător am dat peste mulți aici în Berlin, unde se ocupă cu comerțul, cu voiajul, cu chestiuni bancare, cu conduceri de bodegi, cu industria și cu negustorii diferite. Mă surprinde acest lucru și dintr-o curiozitate voluntară am stat de vorbă cu unii dintre ei asupra modului și felului lor de viață, după noua situație ce li s-a creat de regimul național-socialist. Ei spun că ziarele străine exagerează adesea în legătură cu anumite stări de lucruri. Adevărul este, că li s-au tăiat puțin privilegiile avute anterior și anume, acele privilegii la adăpostul cărora trecea limita și adesea drepturile rezervate majorității, de rasă, în conducerea unor servicii importante din organizația de stat. Sub forma și regimul actual nu pot aspira la posturi de conducere importante și mai ales politice. În profesiunile liberale nu-i conturbă nimeni atâta timp cât își văd liniștiți de treburi și nu se fac vinovați de fapte penale. Ori, norma de liniște în stat și de credință față de conducere și legi, este impusă fără deosebire de originea etnică și naționalitate, oricui. Viața lor socială, este încadrată obișnuit printre conaționali și patrioții orașelor în care trăiesc³.

În capitolul intitulat *Priviri asupra politicei interne*, scris în 17 I. 1935, la Berlin, autorul amintește frământările politice interne privind reintegrarea regiunii

¹ *Ibidem*, pp.78-81.

² *Ibidem*, p.83, 84.

³ *Ibidem*, p.86, 87.

Saar în teritoriul german, dar și faptul că această alipire a deschis apetitul guvernului nazist pentru înglobarea tuturor teritoriilor și regiunilor unde trăiesc etnici germani: „Însă ei se gândesc mai departe: ei vor Austria, coridorul polonez, Tirolul și poate o parte a Cehoslovaciei plus coloniile...”¹.

Concluziile exprimate față de impactul și influența socio-politică promovată de acest regim politic de extremă asupra mentalității germanilor și în special asupra politicii promovate de acest guvern naționalist, autorul condamnă cu tărie calea pierzaniei pe care Germania epocii sale a ales-o:

De aceea hitlerismul, am putea spune că este o rătăcire a timpurilor groaznice din perioada postbelică și o sălbăticie a cărei consecință ne îndreptățește a crede într-o revenire la epoca troglodită. El este mai degrabă o himeră bună spre a liniști, pentru moment, foamea și nervozitatea șomajului, din masa fără răspundere, dar care trage la răspundere pe cei ce o duc la ispită. Germanii fac mare caz din puritatea lor de rasă, deși o mare parte dintre ei sunt de origine slavă. Din acest motiv ei îi vânează pe minoritari, înlăturându-i cu desăvârșire din slujbele publice. Această vânătoare este baza politicii rasiste, prin care se urmărește consolidarea celor de origine etnică pură obținută prin educarea și formarea lor morală și materială spre a deschide la timp, după pregătiri, focul. Organizarea se face astfel, ca la epoca voită toată armata să fie înzestrată cu un material de calitate superioară aceluia al adversarilor lui. Atacul prin surprindere, va avea avantaje incontestabile foarte mari, în viitor. El se face pe cale aerului, în primul rând, distrugând punctele principale de comunicație, centrele de aprovizionare și demoralizând populația, lucru care va facilita reușita obiectivelor. Germania ne îndreptățește să credem, fără doar și poate, că pregătește războiul cu termen fix, cu acel atac demoralizator prin surprindere rezervat succeselor².

Autorul este sceptic cu privire la intențiile și direcțiile politicii promovate de regimul național-socialist german și în special în privința charismei noului lider național-socialist: „Să fie astăzi d-l Hitler aceea mesie a nației germane, care va întrupa geniul și va da formula regenerării ei de viitor?... Cu alte cuvinte, Germania politică, ar vrea să hotărască singură soarta Europei?”³.

Scriind apoi despre pregătirile de război, autorul a remarcat de nenumărate ori că populația civilă se instruește asiduu pentru viitoarele și iminentele bombardamente asupra capitalei prin intermediul unor repetate alarme preventive de atac aerian: „Apărarea pasivă, se pregătește și execută după toate metodele științifice ale tehnicii militare din Reichului militarist, bazate în parte, pe experiențele trecutului. Această instrucție se face la intervale destul de dese și variate, spre a imprima și familiariza cât mai mult cu ele lumea civilă; acea masă care

¹ *Ibidem*, p.101.

² *Ibidem*, p. 103-104.

³ *Ibidem*, p.107, 109.

va suferi cel mai mult în războiul viitor, ce se pregătește astăzi cu febrilitate, ca armata în sine”¹.

Faptul că noul regim acordă un rol de prim rang școlilor de spionaj extern în încercarea de a obține cât mai multe și mai complete informații despre viitorii inamici, îl convinge definitiv pe autor de faptul că Germania a pășit pe calea distrugerii păcii și declanșarea unui nou război, poate o trăsătură etnogenetică a poporului german:

Spionajul a cărui organizare științifică împlinește un secol, în Germania, a trecut prin metamorfoze de mari schimbări în ultimii ani. Caractere tari și curajoase, sunt alese cu multă meticulozitate prin încercări de camere și laboratoare. Întregul aparat de spionaj este împărțit pe specialități, atât ca pregătire anterioară înrolării de spion, în științele pozitive ori abstracte, cât și ca însușiri remarcabile în școala specială de spionaj, urmată pe urmă de acțiune. Acesta-i poporul german. Un popor de o intelectualitate indiscutabil avansată, dar nervoasă și violentă, format în convulsiile istoriei printr-o oprire a dezvoltării morale cel încremenește într-o atavică impulsivitate a unei voinți dornice de a subjuga popoarele, până la prăbușirea și înăbușirea totală a reacțiilor de virilitate, fără să-l rușineze această atitudine belicoasă².

În capitolul *Impresii asupra politicii externe*, autorul crede că a reușit să descifreze tactica și procedeele (spionajul, șantajul politic, presiunile economice și militare) folosite de guvernarea și diplomația germani în gestionarea raporturilor internaționale cu celelalte state europene în scopul obținerii a numeroase avantaje:

Jocurile ei diplomatice în politică externă, sunt așa de tacticoase și nebuloase încât nu pot fi ghicite și văzute după înfăptuiri parțiale, ci numai după organizări totale și izbucniri de conflicte. Desmințirile lor sunt platonice și nelipsite, câteodată de ironie, în ciuda tuturor enervărilor drepte ale conducătorilor cu răspundere din politica de pace europeană. Ea oferă opiniei publice de pe continent spectacole senzaționale zilnic, cu violarea tratatelor de pace, prin înarmări nepermise, prin sporirea contingentului armatei, prin popularea cu trupe a regiunilor demilitarizate. Apoi prin spionaj și prin agitațiile grupărilor național-socialiste răspândite prin Austria, Cehoslovacia, Franța, România, țările baltice și alte părți, alimentate cu directive și fonduri berlineze. Și încă, prin genialele răpiri inaugurate de credincioșii poliției lui Goering, pe teritoriile statelor vecine, contra demascatorilor politicii germane...³.

În finalul acestor interesante și documentate scrisori despre poporul german și Germania național-socialistă, prin intermediul cărora V.P. Rogoz a analizat extrem de bine starea socio-politică și militaro-diplomatică a Germaniei anului 1935, acesta

¹ *Ibidem*, p. 110.

² *Ibidem*, pp. 111-112.

³ *Ibidem*, p.115, 116.

concluzionează sec și extrem de îngrijorat viitorul acestei națiuni dacă va accepta această direcție politico-militară, dar amintește și efectele teribile ale unei noi conflagrații continentale sau mondiale:

Atuul forte al promovării noii politici germane este subvenționarea mișcărilor de extremă dreaptă din întreaga Europă și folosirea etnicilor germani cetățeni ai altor state pentru a destabiliza politic statele în care trăiesc ei). Germania mai are sprijinul și celor 30 de milioane de germani din străinătate, care sunt un fel de patrulare, politico-rasiste de instrumentare. Aceste minorități germane, ocrotite de statele ce le locuiesc, sunt simple unelte de luptă, instruite pentru gloria patriei mame!? Chiar populația acestei Germanii, condusă de furioasa politică socialistă, se cutremură privind-și copiii, munca și viitorul, în fața necunoscutului de mâine. A acelui necunoscut cei descurajează și îndeamnă la acțiuni nefaste¹.

Cea de a treia carte dedicată Germaniei interbelice este scrisă de către dr. Radu Cernea, specialist în științe politice și se intitulează *Adevărul despre Germania național-socialistă*. Politologul român își începe pledoaria filogermană prin intermendiul unui studiu introductiv dedicat mentalității poporului german:

Mentalitatea unui popor apare mai întodeauna, în ochii observatorilor străini, plină de contradicții și paradoxuri. Numai astfel se explică că ziarele ne anunță zilnic *Reînvierea Germaniei de dinainte de război*, *Reîntoarcerea la 1914*, *Trecutul revine* etc. Fără îndoială că ziarele făcând ecoul acestor știri se bazează pe fapte. Dar pentru observatorul atent al evenimentelor din noua Germanie este clară distanța psihologică care separă generația de astăzi de cea de ieri. A susține astăzi, că Germania voiește să reînvie trecutul înseamnă a nu cunoaște germanismul, care-și are cristale vizibile în opere intelectuale și politice, cât și în psihologia populară².

Conform opiniei autorului un bun cunoscător al filosofiei și literaturii germane lucrurile privind mentalitatea germană se prezintă cu totul altfel și pentru a-și motiva demersul etnopolitic apelează la opiniile/ părerile unor colegi germani. Citând opinia unui confrate, profesor german ce rezuma plastic spiritul german, prof. Cernea o reproduce:

Noi germanii ne speriem de calm. Pentru germani, trecutul nu există, deoarece el are un caracter static, vid. Germanii iubesc obstacolele, ei adoră curajul intelectual, pe care îl consideră un elan adevărat, spiritul lor cercetător nu este prudență, ci îndrăzneală. Național-socialismul este germanismul însuși în termenii unei lungi evoluții. Germania respectă trecutul dar, îl abrogă. Germanismul este încadrat în legea activității. Goethe spunea: „Acțiunea este superioară rezultatelor ei”. Sieburg spune: „Germanul se găsește

¹ *Ibidem*, pp.124-125.

² Radu Cernea, *Adevărul despre Germania național-socialistă*, Institutul de arte grafice, Tiparul Universitar, Elie Radu, 6, București, 1936, p. 1.

într-o stare de permanentă creație, el nu simte nici nevoia nici plăcerea de a manipula un obiect gata”¹.

Analiza și concluziile prof. Cernea făcute după vizita sa în Germania asupra mentalității și noii orientări politice a tineretului german prin comparație cu mentalitatea tineretului francez ne înfățișează două culturi și popoare total opuse în pofida faptului că au origine comună. Autorul încearcă să găsească explicații științifice pertinente care să îi susțină punctele de vedere expuse în acest capitol:

Întregul tineret german de astăzi are sentimente socialiste. De ce? Suferința împărtășită! Tânărul francez face parte dintr-o generație de oameni sătui; cel german dintr-una care știe ce-i foamea. Tineretul german de astăzi consideră libertatea ca un prejudiciu burghez care este menit să lase mână liberă patidelor capitaliștilor, într-un cuvânt, celor lipsiți de scrupule. Așa se explică dragostea de militarism și spiritul războinic al acestei generații. Prin revoluția național-socialistă, Germania s-a naționalizat. Și în definitiv vă veți întreba: Ce este Reich-ul III? Răspunsul vine prompt: Este continuarea vie a istorie Germaniei; este renașterea specificului german. Reich-ul III a creat o adevărată comunitate națională fundată pe valoarea umană nu pe o ierarhie justificată pe hârtii și documente oficiale, ci pe voința de sacrificiu, opusă nevoiei de securitate și înainte de toate bazată pe principiul că numai munca este generatoare de drepturi².

Prof. Cernea, după numeroase discuții cu intelectuali germani, dar și cu mulți oameni simpli întâlniți pe drumurile Germaniei, considera că opinia generală a locuitorilor germani se îndreaptă spre dorința și necesitatea construirea unui stat puternic, capabil să facă față tuturor provocărilor istoriei:

Germanii se simt încercuți de alte popoare astfel că suferă de o stinghereală nu numai de ordin politic și militar dar și psihologic și cred într-un factor cultural [...]. Deși lumea germanică a fost civilizată de latini, reforma religioasă a primul semn de ruptură violentă între lumea germană și cea latină. ...Tineretul este în întregime pragmatist, activ, are o credință pasionată în acțiune, în voință. Aici își are el elanul vital. De aceea el are o admirație pentru Rusia, care reprezintă acțiunea în toată asprimea ei, cu toată cruzimea ei, mânată până la pasiune, când voințește a realiza o formă socială prin care are credința și voința de a realiza. În istorie s-a putut clar observa, cu cât lumea germană lua conștiința ființei proprii, emancipându-se de sub lumea latină, cu atât ieșea în evidență afinitatea ei cu lumea slavă³.

În capitolul intitulat *Conflictul dintre generații*, Radu Cernea face o sinteză a societății germane după 1920 folosind ideile emise de către mai mulți filosofi

¹ *Ibidem*, p.3, 4.

² *Ibidem*, p. 7, 8.

³ *Ibidem*, p.10.

germani moderni și contemporani epocii sale în explicitarea evoluției evenimentelor politice interne. După ce trece în revistă istoria zbuciumată a Germaniei și suferințele îndurate de poporul german, politologul român face referire la operele lui Ernst Junger, și în mod special a ascultării vocii interioare promovată prin intermediul cărții *Lupta trăită interior*, de fapt o viziune personală a autorului asupra războiului:

Ce este umanitatea? 1. Masa – partea pasivă a umanității – care nu vede decât rezultatele exterioare pe care le găsește groaznice; 2. Elita curajoasă și războinică, pentru care războiul este un stimul necesar: cel mai pasionat dintre jocuri. Cu timpul populația și în special tineretul și-a dat seama că nu mediocritatea, produs al *Wilhemische Epoche* era merit să conducă Germania pe calea marelui ei destin. Fără această pregătire de spirit a acelui *Jugendbewegung*, național-socialismul german nu poate fi înțeles. Toată presa cerea un Führer... *Nu putem spera nimic până nu va veni Mesia sperat*, spunea Rudolf Kayer în *Das Ziel*. Asistăm deci la o *Führerhysterie* care se întindea ca o epidemie. Tineretul își propunea să înceapă lupta. Lupta care prezenta rivalitatea dintre fiu și părinte. Tineretul nu mai credea în principiile canonice; el vroia singur să elaboreze principiile după care trebuia să se călăuzească și să-și aleagă singur Führer-ul. Căci rolul acestui este mare în mișcarea tineretului german. Orice grupare are un Führer de care toți ascultă orbește. De aceea concepția lor asupra lumii diferea, toți însă în cor implorau și căutau un erou care trebuia să coordoneze entuziasmul din sufletele *Vaterlos*. Iată că apare Führerul în persoana lui Adolf Hitler și a partidului său național-socialist¹.

Filosoful român face apoi o prezentare a personalității lui A. Hitler pe care, de altfel, l-a și cunoscut personal în 1931, într-o berărie:

Cancelarul este un ascet complet. Nu fumează, nu bea, este vegetarian[...]. Hitler este sărac și cast, însă el cere ascultare absolută: *perinde ac cadaver*. Hitler nu-i misogin; nu îi sunt amputate sentimentele, este chiar sensibil la farmecul femeilor, cu care știe să flecărească în mod spiritual. Femeile îl iubesc mult pe Hitler. Dacă femeile n-ar fi avut drept de vot, Führerul n-ar fi avut niciodată 99% din voturile germane. Când trece pe stradă, femeile îi fac cea mai frenetică manifestație de simpatie. Fiind cel mai mare și renumit celibatar al Reich-ului III, orice nemțoaică poate crede că Führer-ul îi aparține ei, puțin. Lui Hitler nu-i e frică de nici un atentat. Hitler are curajul de a apare în public, fără pază, deoarece este convins, că glonte care trebuie să-l doboare n-a fost turnat încă. Are o voce profundă, cu o notă gravă... Gesturile îi sunt nervoase, totuși măsurate. Hitler cucerește poporul fiindcă este un bun orator; fiindcă știe să vorbească. Acest minunat agitator posedă o artă pe care nici unul dintre predecesorii săi n-a posedat-o... Arta de a ști să se așeze în mentalitatea celor care le adresează cuvântul. Fondul discursului? Mai întotdeauna aceeași: starea lamentabilă a Germaniei în timpul celor 14 ani de după război. De obicei Hitler termină ale sale discursuri cu un apel către Dumnezeu. Acest om este divinizat de poporul lui².

¹ *Ibidem*, p.27, 28, 29.

² *Ibidem*, p.37, 38.

În capitolul *Pedagogia lui Hitler*, universitarul român încearcă să prezinte prin intermediul unui studiu comparativ specificul național al tânărului german în comparație cu cel francez. În acest scop, el face apel la particularitățile educației germane ce se bazează pe morală, sinceritate, naționalism și patriotism prin comparație cu cele franceze:

Caracterul accidental al francezului îl separă de tineretul german. Or, educația copilului german are un caracter socialist, căci familiile germane având minimum trei copii, tratamentul de egalitate ce mama acordă copiilor, inspiră ideea ajutorului mutual; familiile franceze, în majoritate, n-au decât un copil, care este iubit, cocoloșit, de se dezvoltă în el nu ideea socială, ci individualismul, spiritul de dominare. Educația franceză conduce în mod normal la afirmarea brutală a personalității lui, având de consecință și o oarecare spiritualizare a individului. Atenția educatorului german se îndreaptă aproape exclusiv asupra formației fizice: trupul copilului este îngrijit, dezvoltat la maximum, așa că inteligența este atinsă de psiho-fiziologie, prin simțuri. Viața materială a copilului german este organizată cu maximum de perfecție, îngrijindu-se de animalitate, educatorul face din copil o creatură larg deschisă tuturor senzațiilor [...]. În Franța profesorul de educație fizică se bucură de o oarecare discreditare; întreaga educație franceză are la baza intelectualismul, ceea ce determină o concentrare spirituală, care este paralelă cu aprofundarea personalității. Bucuria de a trăi, a tânărului german devine pentru francez o meditație asupra vieții. Germanul voiește *să trăiască*, francezul *voiește să trăiască a sa viață* și anume acea viață pe care el personal a visat-o și care nu seamănă deloc cu cea a vecinului său. Morala pentru francez este în serviciul misticei sale, ea este concreta transpoziție, în acțiuni, a idealului către care se îndreaptă. Francezul nu este răspunzător decât față de propria conștiință. Morala francezului este spirituală, iar a germanului materială. Căci germanul nu face distincție între act exterior și intenție. Morala la el este obiectivă, distingându-se foarte puțin de convențiile sociale. Sinceritatea tânărului francez depinde de atitudinea interioară, fiind o perfectă stare de puritate de conștiință, care trece înaintea manifestațiilor sale exterioare. Sinceritatea germană e, din contră, socială; ea este o punere la oală a gândurilor, sentimentelor și a individualităților. Germanul nu ascunde nimic; el este realist, *saschlich*. La aceeași vârstă junele german a trăit mai intens decât camaradul său francez ... De mic copil, cu ranița în spinare pornește pe drumul larg, în excursii, cântând în cor sub razele puternice ale soarelui. El n-are teamă de nimeni; în vacanțe el cutreieră cu bicicleta sau pe jos a sa patrie, dându-și seama cât de frumoasă este și cât de demnă de activitatea lui... Tânărul francez se refugiază la umbră perferând regiunile solitare. Diferit este de asemenea și sentimentul patriotismului: Francezul are un patriotism geografic; germanul unul rasic. Patriotismul francez este legat de teritoriu și limitat cu o perfectă precizie la ale lui granițe geografice. Ieșit din cadrul granițelor lui, francezul, la început, va avea nostalgia patriei. Curând, însă, se interesează de noua țară, în care locuiește, în care se asimilează fără prea mare greutate. După câteva generații, francez nu va rămâne decât numele și un oarecare sentiment de tradiție, din care își va alimenta vanitatea. Intelectualismul tânărului

francez , îl conduce la internaționalism. Vocabula *humanite* are prioritate conceptului de rasă, pe care el nu îl posedă. Patriotismul german este diferit de cel francez, el este mai mult spiritual decât teritorial, cu baze rasice. Căci cu toți știm că granițele Germaniei nu coincid cu cele ale germanismului, așa că patriotismul este mai mult germanic decât german. Reichul cuprinde tot ce are o origine germană. Germanul își poartă patria în suflet; oriunde este el, patria îl întovărășește¹.

Studiind conceptele ideologice ale doctrinei național-socialiste germane și pe care le va dezbate ulterior cu mai mulți membrii marcantă ai partidului, politologul român conchide că esența acestor concepții ce au ca sursă primară chiar istoria și etnopsihologia germanilor:

Punctul de plecare al doctrinei național-socialiste nu este statul ci poporul, pe care evoluția istoriei ne îngăduie s-o numim poporul german. Cea mai solidă instituție germană este armata. „Pentru spiritul german, serviciul militar constituie școala națiunii. Toți tinerii germani, afară de nearieni, sunt obligați de a servi armata un an. Ca vârstă, legea din 16 martie 1935 prevede între 18 și 55 de ani, pentru Prusia Orientală și până la 45 de ani pentru restul Germaniei. Fără îndoială că noi astăzi, în baza celor auzite și văzute în Germania, putem spune că idealul cămin al tineretului german este cazarma. Mirabeau a spus: „războiul este industria națională a Prusiei”. Vedem dară că în Reich-ul III, Partidul și armata sunt cele mai caracteristice instituții socialiste... Legea supremă a acestor organizații se bazează pe principiul capacităților: celui mai înzestrat i se cuvine locul de frunte. Partidul reprezintă concepția, conștiința și voința politică. Între școală și cazarmă statul își rezervă dreptul de a supraveghea pe adolescenți. El îi prepară pentru serviciul militar, care pentru germani este o școală de educație patriotică. De abia pe al doilea plan al educației se așează educația intelectuală și a caracterului².

Pentru a fi convingător în sprijinul argumentelor sale, politologul român ne oferă și o maximă germană: „Iată o maximă național-socialistă care ar putea fi cu folos copiată de multe state:

Scopul instrucției (*Bildung*) este de a procura o comoară de cunoștințe care mai târziu să fie utile nu numai individului, ci și colectivității. Care sunt, oare marii factori educatori pe care național-socialismul îi cuprinde? Este gruparea Hitler Jugend (Tineretul hitlerist), în care sunt admiși tineri de până la 18 ani – are menirea de a forma caracterul tinerei generații, conform principiilor caramaderiei. Se compune din trei fracțiuni: *Deutsche Jungvolk* (Tineretul popular german), *Bund Deutsche mädchen* (Liga fetițelor germane) și propriu-zisul *Hitler Jugend*: „Toți copiii care nu pot dovedi descendența ariană și care deci nu pot fi primiți în Hitler Jugend vor fi înscriși, după spusele lui Baldur von Schirach, într-o organizație specială, pentru ca ei să nu se simtă sufletește inferiori celorlalți”³.

Comentând asupra condiției sociale a femeilor în noul stat german, autorul român descoperă că rolul acestora în cadrul Reich-ului este dirijat de Partid.

¹ *Ibidem*, pp.40-44.

² *Ibidem*, p.48, 49.

³ *Ibidem*, p.52, 53, 54.

Partidul și doctrina sunt cele care au oferit femeilor germane rolul primordial în evoluția politico-demografică a noului stat:

Ministrul de interne dr. D. Frick s-a interesat mult de problema femeii în cadrul noului stat național-socialist, așezând în fața oricărui sfat, respectarea celor trei K (*Kinder, Kuche, Kirche*). În Germania putem găsi cel mai bine precizată noțiunea de mamă. Cuvântul muncă reprezintă în noua Germanie un titlu de onoare. Reich-ul III a dat tineretului german cheia cuvintelor orfeice *Blut* (sânge), *Boden* (pământ), *Vaterland* (patrie). Prăbușirea valorilor occidentale a laicizat sufletul tineretului german, el este situat între religii (*zwischen-religiös*)¹.

În capitolul intitulat *Rasismul*, politologul român face un scurt excurs istoric al antichității greco-romane și a filosofiei politice germane moderne și interbelice despre *Volk*, *Voelkish* și *Heimat*, încheind capitolul cu explicarea politicii de sterilizare și planurile demografice ale regimului național-socialist. Astfel, el prezintă pe de o parte mentalitatea germană față de evrei și de alte popoare considerate inferioare din punct de vedere psihogenetic și pe de altă parte punctele de vedere al dr. A. Rosenberg referitoare la noțiunea de rasă: „*Voelkish* înseamnă populist, iar *das Volk* numai astăzi este sinonim cu rasă. Există o legătură strânsă între *Volk* și *Heimat* care nu este sinonim cu patrie: «Nu poți avea valoare, decât atunci când poți fi util *Volk*-ului. Evreii nu-au popor, deci ei nu pot fi utili». Valorile nordismului (arianismului) promovate de germani sunt: libertatea interioară, onoarea și eroismul”².

În capitolul intitulat *Politica naționalistă*, autorul face un studiu comparativ al conceptelor politice de facism italian și nazism german, apoi al superiorității dreptului german față de cel roman, a importanței propagandei ideologiei naționaliste prin intermediul radioului din Berlin și a industriei cinematografice, menită să întărească și să protejeze spiritul cetățeanului german. În capitolul următor intitulat *Politica socială*, autorul scrie despre cultul germanilor pentru muncă și despre lagărele de muncă benevolă la care toți tinerii sunt îndemnați să participe: „Aceste lagăre au fost înființate încă din 1926, după ce un grup de 500 de studenți germani au mers în Bulgaria să muncească în sistem cooperatist în agricultură. Odată cu venirea la putere a regimului lui Hitler, aceste lagăre de muncă au devenit din voluntare, semiobligatorii, în special pentru studenți care trebuiau să muncească timp de șase luni înainte de a începe facultatea”³.

Profesorul Radu Cernea își încheie cartea sa cu vădite tendințe progermane,

¹ *Ibidem*, p. 60, 61.

² *Ibidem*, p.69, 71.

³ *Ibidem*, p.91.

reflectând asupra necesității unei noi ordini instaurate în Germania și a rolului pe care îl poate juca Reich-ul în Europa deceniului cincii: „Germania este, și va fi, o forță economică și militară capabilă să schimbe destinele Europei. Rolul ei abia începe...”

Cea de a treia carte e scrisă de Ovid O. Densușianu în anul 1942, în plin război și reprezintă opiniile personale ale unui filogerman față de misiunea Germaniei în noul context politico-militar continental și mondial. Călătorul român își începe relatarea cu sosirea trenului în gara din Berlin și continuă cu descrierea generală a orașului și a mentalității germane din epocă:

O capitală care nu seamănă cu Roma, ce n-are diversitatea expresivă a Parisului, poate, dar masivă, înaltă și vastă... excepțional de calmă și senină. Ai zice că e o capitală a păcii, pentru vremuri de pace. Chestie de pur temperament, vor spune unii. Nu, chestiune de educație. Pentru nemți, războiul e un fenomen natural, ca și munca; se ivește și dispăre firesc, ca o zi de trudă. Pentru noi, latinii, e izvor de entuziasme aprinse, de îngrijorări adânci și exaltate eroisme. Pentru nemți e o aspră îndeplinire de meniri, cu eroisme anonime și încleștări stăpânite. De aici calmul, izbitoarea siguranță ce face din acest popor chiar într-un război ca acesta, un popor ales pentru a birui ¹.

Vorbind despre etnopsihologia germanului, jurnalistul român trece în revistă calitățile și caracteristicile acestui popor, considerând că ei reprezintă cea mai unitară națiune europeană:

Deosebiri de temperament ale locuitorilor din diferitele regiuni ale Germaniei au dispărut în fața războiului. Ceea ce dovedește că pentru germani e un fenomen dominant. Nu numai pentru faptul că e actual, dar fiindcă îl poartă în sânge, în disciplina lor, în ascultarea lor, în credința lor individuală, colectivă și instinctivă. Căci, germanul crede întotdeauna, nu poate să nu creadă în ceva. În cultul forței, s-a spus adesea, și adesea cu răutate. Parcă Germania n-ar fi decât țară de războaie. Ca și cum cultura ei, ce atâtea a dat culturii Europei n-ar fi acum decât un vis².

Încercând să redea atmosfera Germaniei în plin război, O. Ov. Densușianu, face trimitere la existența cotidiană a locuitorilor:

Ca observație morală, în legătură cu războiul. Din punct de vedere al vieții zilnice? Aș putea spune la fel. Aceeași ordine, adică, în organizarea vieții, a echipării și alimentării. Aici, nimeni n-are prea mult dar, nimeni, de asemenea, n-are mai puțin decât îi trebuie. Acolo unde luxul e îngrădit nu poate să fie mizerie. De aceea, în Germania, toată lumea e îmbrăcată, toată lumea mănâncă. Nu vei vedea niciodată lăfăiri arogante și obeze, alături de figura flămândă a vagabondului nemâncat. Pornind de la principiul că orice drept de muncă e un drept la viață și că, deoarece toți depun o muncă, toți au dreptul la un trai mai omenos, sunt nemți care cunosc poate sărăcia, dar au uitat ce este mizeria. În ceea ce privește ritmul vieții, la Berlin ca și aiurea, nici voia bună, nici humorul nu lipsesc. Știm că Berlinul e o capitală vastă, de proporții mari, dar de la prima vedere așteptările mi-au

¹ Ovid O. Densușianu, *Ce am văzut în Germania*, Cugetarea, Georgescu Delafras, București, 1942, p.46.

² *Ibidem* p. 47.

fost depășite. Din prima zi, îți dai seama că te afli în capitala unei țări în care viața e o realitate de ordine și forță¹.

Scriind despre comportamentul berlinezilor în timpul unui raid englezesc de bombardament asupra capitalei, călătorul român relatează calmul și ordinea desăvârșită cu care aceștia se refugiau în adăposturile special construite: „Într-o noapte am asistat la o trezire în alarmă. Avioane engleze la Berlin! Nicio nervozitate, nicio panică. În perfectă ordine, îmbrăcat, încălțat, fără nicio dezordine în ținută, fiecare s-a coborât în adăpost. Unii cu o carte în mână, prevăzând un atac de mai lungă durată, alții cu zâmbetul somnoros al omului care a fost trezit din somn pentru o copilărească glumă”². O altă formă a acestei forțe interioare germane: afabilitatea. Ceea ce m-a izbit pretutindeni e afabilitatea firească, nicidecum impusă, a berlinezilor. Reflectând asupra întâlnirii avute cu consilierul Rasche, Densusianu concluzionează: „spiritul lui e specific al biruinții; al vitalității optimiste, al muncii și seriozității. Trei scânteii, toate trei învăluite de... credința în propriul destin”³.

Nefiind vorbitor de limbă germană, Densusianu este însă plăcut surprins de amabilitatea oamenilor din tren, gară și taxi și uimit de faptul că portarul hotelului *Kaizerhof* la care este cazat cunoaște limba franceză. Este apoi invitat la Ministerul de Externe la consilierul Rasche care îi face impresia unui om deosebit din punct de vedere fizic și psihologic. Acesta la rândul său îl prezintă d-lui dr. Schneditz, adjunctul său și cel care după un tur al Berlinului, îl invită pe român la masă la *Ausland-Klub*, clubul ziariștilor străini, unde o cunoaște pe soția acestuia și unde trebuia să facă cunoștință cu dr. Schmidt, adjunctul lui Ribbentrop și purtătorul de cuvânt al Ministrului de Externe. Acolo dr. Schneditz îi prezintă aproape pe toți jurnaliștii acreditați la Berlin: finlandezi, unguri, greci, spanioli etc. Tot acolo face cunoștință și cu prințul Urach von Liechtenstein care vorbea fluent franceză și italiană și de la care ascultă o adevărată conferință despre etnopsihologia latină, germanică și rusă⁴.

A doua zi Densusianu este invitat la o conferință de presă la clubul ziariștilor și după aceasta este invitat de Rausche și Schmidt să vizioneze un film cu prizonierii francezi, în limba franceză, jucat de aceștia într-un lagăr din Germania. La sfârșitul filmului pseudo documentar erau și câteva scene din viața și munca lor din lagăr: „La Salzburg chiar, vizitând fortăreața am întâlnit pe câțiva care duceau coșuri de alimente; tot astfel, străbătând linia Maginot, am întâlnit pe alții care lucrau pământul [...]. Ei bine, am vorbit cu ei și am fost lăsat să vorbesc cu ei. Mărturisesc că

¹ *Ibidem*, p. 49, 50.

² *Ibidem*, p.53.

³ *Ibidem*, p. 53, 54.

⁴ *Ibidem*, p.77.

pretutindeni, unde am stat de vorbă cu prizonierii, n-am auzit plângeri nici în privința tratamentului, nici în privința purtării ostașilor germani. Dușmani de război, învinși de război, erau și sunt respectați, așa cum trebuie să respecti chiar în dușmanul de ieri, pe omul de totdeauna”¹.

Povestind despre seara în care a luat masa la hotel, autorul amintește și de replicile unui chelner bătrân de vreo 60 de ani bun cunoscător al limbii franceze, pe care l-a întrebat despre felul de a fi al Führer-ului: „Acesta îi povestește că îl știe pe Hitler cu mult timp înainte de a veni la putere și că toți colaboratori săi actuali îl ascultau orbește încă de atunci: «Când se aprindea avea ceva în gesturi și în priviri care îl transfigura. Un șef adevărat, trimis de Dumnezeu. – Așa e, trimis de Dumnezeu... De aceea o să și învingă...»”².

A doua zi autorul pleacă la Salzburg, oraș cald, intim, cu o bogată și lungă istorie și totodată măreț: „Într-adevăr, Salzburg-ul, ieri oraș austriac, azi oraș german, are un suflet latin, un suflet medieval”³. A doua zi, dis-de-diminează, primește un telefon de la recepția hotelului prin care i se comunică că prof. Fuchs de la secția Propagandă îl așteaptă jos. Acesta îl conduce pe Densusianu într-un tur al orașului Salzburg, făcând în același timp pe ghidul, explicându-i în detaliu frumusețile arhitectonice ale orașului. A doua zi, pe o vreme umedă și tomnatică, Fuchs îl invită la cină la cel mai elegant restaurant din oraș, unde se întâlnesc cu Pogatchnigg, aghiotantul gauleiter-ului ținutului Salzburg. La masă, Fuchs îi vorbește și despre un grup de actori de la teatrul din Viena și, când pleacă, se întâlnesc cu o dna înaltă, vioaie, sportivă și întrebându-l pe Fuchs cum o cheamă, acesta îi răspunde că e contesă și se numește Klary, e din aristocrația vieneză: „– Și stă aici? – Da, lucrează aici [...] Contesă? [...] Lucrează?. [...] Ciudat. Doctorul mi-a înțeles nedumerirea căci adaugă: - Toți lucrează, azi, în Germania [...]. Chiar și nobilii. În război, ori lupti, ori lucrezi. N-ai voie să nu faci nimic”⁴.

A doua zi este invitat de Fuchs și Pogatchnigg la un restaurant select în centrul istoric al Salzburgului. După ce vizitează casa lui Mozart și audiază un concert, în a patra zi petrecută la Salzburg, se întâlnește la masa cu contesa Klary, cu care discută despre vreme, artă, oameni, muncă și război:

Sunt repartizată la o instituție unde lucrez toată ziua, îmi explică apoi. De la opt dimineața până seara la șapte [...]. O, nu tot timpul [...], cu o pauză la prânz. E necesar. Trebuie să facem și noi ceva. E o datorie elementară să muncești; iar când în vreme de război [...]. La noi, când e vorba de muncă, nu există clasă socială. Nu există privilegiați. Țara e aceeași pentru toți, și are nevoie de toți. Cu cât ești mai înzestrat și mai înstărit, cu atât trebuie să pui mijloacele tale în slujba celorlalți. Se spune că aceasta e și forța

¹ *Ibidem*, p.80, 81, 82.

² *Ibidem*, p. 90.

³ *Ibidem*, p.94.

⁴ *Ibidem*, pp. 122-127.

Germaniei [...]. Se poate, nu zic. În orice caz, nu e un calcul; e manifestarea unei mentalități, rezultatul unei educații¹.

La sfârșitul mesei, în timp ce își savurau cafeaua, se aude un comunicat important la radio și Densusianu este surprins de reacțiile comesenilor: „Convorbirile se sting. În tăcerea bruscă nu se aude decât glasul sonor, apăsător, care transmite ultimile știri de pe front. Fețele s-au încordat...În fața mea, contesa Klary a rămas nemișcată, urmărind cuvintele. Poporul acesta își trăiește războiul, își respectă războiul. E serios, e conștient”².

Printre cei pe care Densusianu i-a cunoscut la Salzburg s-a numărat și o tânără sculptoriță pe nume Veva ce pregătea o expoziție la München: „ – Expoziția ostașului. - Cum asta – o întreb, neînțelegând – Da ,... e în folosul celor de pe front. Tot ce se va strânge e pentru ei. Au atâta nevoie! Mai ales acum, că vine iarna... Nu trebuie oare să-i ajutăm? – Cum? Nu câștigați nimic? Domnișoara Veva are un zâmbet calm, aproape malițios. – Câștigăm războiul... Nu-i destul? Așa se câștigă un război; dând de la tine, care stai, celor care luptă pentru toți... Nu-i așa, Herr doktor?”³.

Odată ajuns la München, este așteptat de la prânz de dr. Lange de la Ministerul Propagandei, un bun vorbitor de franceză și italiană, ce îi va fi ghid și prieten prin oraș. Ajunși la *Casa Brună*, Densusianu observă foarte mulți oameni și îl întreabă pe Lange dacă este vreo aniversare:

Nu... Așa e aici. E un permanent pelerinaj. E templul unei învieri. E cuibul unui ideal. Lange face în timpul prânzului un portret psihologic al locuitorilor din diverse regiuni ale Germaniei:

Poate ați observat că între Prusia și Bavaria este o mare diferență. Berlinezul e cerebral, precis. Îi plac teoriile, principiile, ideile, dar spre a le reduce la formule. E mai intelectual. În schimb, bavarezul e un artist [...]. Aici, între clasele sociale există o familiaritate instinctivă care le-a și desființat. Nu există mândrii aristocratice lângă umilinți de muncitor. Boierul ca și muncitorul își vorbesc camaraderește, ca prieteni. Firește, azi toată Germania e la fel. Nu e decât o aristocrație: munca. Oricare ar fi acesta și ești respectat egal⁴.

Scriind despre viața cotidiană a münchenezilor, Densusianu scoate în evidență printr-un studiu comparativ gastronomic occidental preferințele bahice și culinare, calitățile și defectele acestora, precum și rolul foarte important al berăriilor asupra istoriei și mentalității germanilor:

¹ *Ibidem*, p. 146, 147.

² *Ibidem*, p.150.

³ *Ibidem*, p.170.

⁴ *Ibidem*, p.207.

Berea din München, la München, e ceva mai mult decât o băutură. E un cult, e un factor social. A creat gustul, caracterul munchenezului. Berăria a înlocuit salonul, a risipit goliciunea saloanelor mondene, adunând în jurul halbelor oameni de toate clasele și toate categoriile. Și i-a apropiat. Fiindcă munchenezul nu înțelege să bea decât la berărie, și cum nu bea un singur țap ci chiar mai multe, și cum trebuie un timp să le consumi, convorbirile se înnoadă în chip spontan, se aprind firesc, se prelungesc pe nesimțite, indiferent de mediul căruia îi aparține vecinul sau cel care îți stă în față. E cunoscut obiceiul german care strânge la aceeași masă oameni care nu se cunosc și își vorbesc, după cinci minute, ca și cum ar fi prieteni mai demult. Băutura germană e sănătoasă și calmă. Whisky-ul e rece ca insularii. Rușii au vodka aspră. Meridionali – francezi, spaniolii și italienii – au vinurile limpezi și spumoase, lichiorurile dense. Astfel, explicat la germani, berea poate fi socotită o expresie a temperamentului lor și un factor social ce explică familiaritatea jovială, sincer camaraderească, a acestui popor sănătos ce iubește, muncă, voia bună și hrana. Berăria germană e ceva cu totul aparte. În ea se servește tot ce întovărășește firesc o bere rece: fripturi, cremwursti și mezeluri¹.

Ghidul său, dr. Lange, îl duce să vada *Hofbrauhaus*, locul unde cancelarul și-a ținut prima cuvântare în care a atacat tratatele de pace de la Versailles și Brest-Litovsk, și apoi la *Vizuină Sternakerbrau*, locul unde a luat ființă partidul național-socialist și care, potrivit autorului român, „îți inspiră o atmosferă de sobrietate și de umilă asprime. Ieșind de acolo, duci însă cu tine o senzație de putere și de încredere și o mistică năzuință spre mai bine”².

Abordând problema artei și a conceptelor artistice, Densușianu ne explică din perspectivă critică atitudinea și concepția generală europeană prin care germanii erau considerați ca fiind lipsiți de sensibilitate artistică (precum italienii, francezii, flamanzii ce erau bogați...), mărginindu-l exclusiv la un popor călăuzit de cultul forței. În schimb, în Germania ce-și pregătea neliniștită unitatea națională, domnea o trudită sărăcie. De aici neputința de a crea, în seninătatea necesară expansiunii artistice, o artă impunătoare. Muzica e armonie lăuntrică, e intimă, e adăpost de vis și de durere... Bethoven, Goethe, Holbein, Dürer... Astăzi, este astfel, iar Berlinul, bogat în expoziții și muzee, e totuși, în primul rând, capitala unei politici”³.

Densușianu, în timpul vizitei sale prin München, alături de Lange, observă și descoperă și latura sentimentală și distractivă a orașului, bine descrisă de ghidul său:

În Octombrie, tot ce se vede, tot ce se cântă în München se afirmă în deplina lui biruință de culori și de armonii. E epoca aceluia Oktoberfest care e sărbătoarea tradițională a orașului nostru, avem Carnavalul. În luna iunie avem săptămâna comemorativă a patronilor orașului. E o frenezie de de petrecere și cântece, o simfonie de culori:

¹ *Ibidem*, p. 211, 212.

² *Ibidem*, p.213.

³ *Ibidem*, p.215, 216, 217.

- Iată unde Münchenul se aseamănă cu Napoli [...]. Ați citit vreodată *Simplicissimus*? E cel mai mare ziar umoristic din Germania... Apare aici, la München... Original și foarte just... Exprimă foarte bine umorul bavarez care n-are subtilități pedante, ci e natural, firesc, sănătos ca râsul sincer al țăranului bun [...]. Humor, humor adevărat, Herr Densusianu, cred că nu avem decât noi. Ceea ce se numește humor englezec e un paradox de blazați, ce râd de viață căci nu cred în ea, ceea ce e trist¹.

Apoi ziaristul român vizitează o casă de copii la Starnberg, așezată pe un deal și împrejmuțată de parc ce îți făcea impresia unei locuințe bogate și unde a fost plăcut impresionat de condițiile de trai și de metodele de educație și instrucție folosite de corpul didactic. Cei 150 de copii săraci nu proveneau din aceeași clasă socială[...]Înșă beneficiau de același tip de educație și condiții decente de trai. Prin intermediul unei comparații între sistemul educațional instituționalizat rus și cel german, Deunsusianu trage concluziile că acesta din urmă este net superior celui slav:

Dați copilului cât mai mult spațiu să respire, cât mai multă lumină să vadă, și veți face din el un om sănătos, puternic și optimist... Fără deosebiri de averi și clase, și veți face din el energia unei generații puternice, această generație fiind la rândul ei, forța de neclintit a unei națiuni... E ceea ce a înțeles Germania, e ceea ce trebuie să înțeleagă fiecare dintre noi, privind pilda Germaniei... Căci vai de de țara în care copilul născut în nevoi aspre, crește în întunerecul mizeriei spre a trece mai departe la ura violentă a răzbnării. O astfel de țară nu poate avea nădejde de viitor [...], după cum prăbușirile mari nu sunt decât firescul rezultat al unei generații crescută în negura mizeriei și în apăsări de ură [...]. Rusia, de pildă..., Pravoslavnică Rusie comunistă... Dar la ce bun să pomenim? Lumina germană nu împrăștie oare, acum, întunerecul mizeriei slave? Și totuși... Totuși, cât ia trebuit Europei să înțeleagă!².

Întorcându-se la Berlin, Densusianu constată faptul că toți cunoscuții săi erau plecați în vacanță sau cu anumite obligații de serviciu prin țară și decide să-și ia un mic concediu și în același timp să mediteze la opera naționalist-socialistă sperând că acestea îl vor ajuta să înțeleagă truda și înălțimea acestui ideal:

Șapte milioane de șomeri așteptau de la noul regim smulgerea lor din ghiarele mizeriei și indolenței. Și muncitorul a avut de lucru; a avut pâine; a avut o baie și a avut și casa lui. La marginea orașelor germane – netede insule de case clădite în linii sobre – se ridică azi coloniile muncitorești, iar casele se acordă muncitorilor mai harnici sau cei care au mulți copii. Mijloc infailibil pentru a încuraja munca și natalitatea. Casa e plătită în rate mici, astfel cum plătești o chirie: între cinci și douăsprezece, maxim douăzeci de mărci lunar [...]. Se mai dau ajutoare de căsătorie și de deces, iar întreprinderile își asumă grija bătrânilor muncitori prin intermediul economiilor strânse dinainte și prin asigurări mai

¹ *Ibidem*, p. 222, 223.

² *Ibidem*, p. 226, 227, 228, 229.

ridicate în sânul asigurărilor statului, precum și prin asigurările pe viață contractate dinainte pe cheltuiiala întreprinderii unde au slujit [...]. Dacă adăugăm acele minunate croaziere timp de o lună, pe vase germane în diferite colțuri ale Europei ce se numește *Arbeitsfront* fie că se fălește cu deviza *Kraft durch Freude*, e una dintre cele mai frumoase pilde pe care un partid la dat unui popor [...]. Educația muncitorească a tineretului german își găsește expresia în ceea ce se numește *Arbeitsdienst* – serviciul muncii obligatorii. La această muncă sunt chemați tinerii care urmează să facă serviciul militar, fiind pregătiți dinainte, timp de șase luni, printr-o educație muncitorească organizată militaricește într-o tabără. E interzisă munca în fabrici. Toată truda trebuie să se desfășoare la aer curat: ameliorarea câmpului, netezirea unor terenuri părăsite etc., sunt tot atâtea aspecte ale acestei tinerești activități¹.

Întorcându-se la Berlin, Densusianu se întâlnește cu Herr Doktor Rasche ce îl sfătuiește să viziteze regiunea Saar, apoi Metz și Strassburgul. Turistul ostru îi ascultă sfatul și pleacă la Saarbrücken unde se întâlnește cu doctorul Moerschel, un adevărat național-socialist ce îi ține la masa restaurantului din hotelul Messmer în care era cazat o adevărată lecție de istorie despre trecutul, prezentul și viitorul Germaniei cu referințe dure la adresa dușmanilor tradiționali ai țării Franța și Marea Britanie: „luptăm pentru toți muncitorii, pentru toți intelectualii, pentru acei ce urmăresc o viață cinstită, într-o lume cinstită. Pentru lucrătorul înșelat de două ori: de capitalismul aprig și de sălbăcia comunistă... Priviți dușmanii noștri, ce sunt ei? O mână de păgâni, de profitori [...]. Cine e împotriva noastră? Tot ce nu crede, tot ce minte, tot ce înșală...”².

Încheiem analiza periplului lui Densusianu prin Reich-ul aflat în plină expansiune politico-militară prin sublinierea simpatiei și atitudinii progermane a autorului român copleșit de caracterul, ideologia, spiritul practic și aspirațiile germanilor. Deși nu o afirmă direct, Densusianu crede în victoria actualului regim politic și necesitatea instaurării unei noi ordini europene (germane) și de ce nu mondiale.

Concluzii

Din acele 25 de jurnale am selectat doar 15 publicate în perioada 1920 și 1942, însă am analizat doar șase, acelea care în opinia noastră, ne oferă informații relevante cu privire la modul cum erau percepuți în mentalitatea românească interbelică Germania și poporul german. Fiecare carte în parte reprezintă câte o radiografie istorico-culturală, socio-economică, dar mai ales politico-militară a Germaniei în perioada interbelică, încheindu-se cu epoca nazistă. Imaginea pozitivă a germanilor ca popor este dublată și de modul în care ei au înțeles că unitatea și

¹ *Ibidem*, p.243, 244.

² *Ibidem*, p.251, 252.

coeziunea statului sunt mai importante decât orice alte interese personale sau de grup oferindu-i Fatherlandu-lui o puternică influență politico-economică și militară pe harta politică a Europei. În acest sens, conform opiniilor autorilor acestor monografii: „intelectualii români în principal și poporul român în general au de învățat de la germani ceea ce înseamnă cu adevărat mândria și conștiința națională și care sunt limitele toleranței față de minorități”. De aceea, în două, din cele patru micromonografii se observă o grijă deosebită pentru tratarea spinoasei probleme a drepturilor minorităților trăitoare în cele două state unitare Germania și România, pe de o parte, și, pe de altă parte, chestiunea diasporelor apărute după semnarea tratatelor de la Versailles. Această imagine pozitivă nu se conturează doar din perspectiva autorilor, ci mai ales datorită admirației intelectualilor români față de civilizația germană. În al doilea rând e vorba de creațiile oamenilor de cultură germani ce au influențat gândirea culturală, politică și economică autohtonă.

Uneori se recomandă de către unii autori într-un mod direct sau indirect unele strategii economice și politice demne de a fi importate din mediul german și adoptate de clasa politică românească. Dacă în prima micro-monografie analizată se înfățișează imaginea unei Germanii aflată în plină expansiune teritorială, politică și economică după primul război mondial, în cea de a doua carte, Germania apare ca un supraviețuitor și continuator al unei lungi tradiții istorice, politice și culturale ce are încă foarte multe de oferit Europei și vecinilor ei. În cel de-al treilea jurnal de călătorie, scris de un bun cunoscător al istoriei, culturii și limbii germane, deoarece a folosit spre documentare și trei istorii culturale despre Germania apărute în limba lui Goethe și Schiller între 1900 și 1933, ne oferă, credem, cea mai completă și obiectivă micromonografie românească despre marele vecin din centrul Europei. Cea de-a patra carte este cea mai dură și lucidă analiză făcută regimului național-socialist făcută sub forma unor scrisori adresate unui prieten fictiv. Autorul a intuit extrem de exact și lucid mărirea și decăderea celui de al treilea Reich, trăgând un semnal de alarmă cu privire la declanșarea unui nou război mondial. Ultima carte analizată este un melanj de date istorice, geografice, culturale și economice editată în scopul întăririi legăturilor de prietenie româno-germane, dar care beneficiază în schimb de aportul a doi mari intelectuali ai vremii buni cunoscători ai istoriei relațiilor germano-române și a realităților politice ale epocii.

Bibliografie selectivă

- Cernea, Radu, *Adevărul despre Germania național-socialistă*, București, 1936
Densușianu, Ovid, *Ce am văzut în Germania*, 1942
Fulmen (Raicoviceanu Ecaterina), f.a., *În Germania de astăzi*, Iași
Germania socială, f.ed., București, 1939
Mitchievici, Victor, *Germania de astăzi*, vol.I-II, București, 1937-1938
Mitchievici, Victor, *Germania Mare*, București, 1939
Rogoz, V.P., *Berlinul în scrisori*, Iași-București, 1936

ROMANOSLAVICA vol. LI, nr. 1

LINGVISTICĂ

117

DINAMICA LEXICULUI FINANCIAR ÎN CONDIȚIILE GLOBALIZĂRII

Aliona BIVOLARU

Nаше исследование направлено на изучение динамики терминологических единиц принадлежащих украинской финансовой терминологии в диахроническом аспекте. Кроме того, одна из целей – анализ семантической динамике, рассматривая финансовые термины, которые в большинстве случаев возникают через смысловые кальки (из английского языка, где в основном возникает большинство новых финансовых терминов). Таким образом, часто используемые слова в обыденном языке получают новое техническое значение. Также рассматриваются новые теории внутри- и вне полисемантических полей и полисемантических связей в сфере финансовой терминологии.

Ключевые слова: финансова терминология, украинский язык, семантическая динамика

Terminologia financiară modernă din Ucraina a apărut încă din perioada în Rusiei Kievene sub influența dezvoltării relațiilor comerciale, începând cu noțiunile legate de atelierile meșteșugărești: *вено, выкоупати, гостьба (viizna торгівля), гривна, грошь, добыткъ, доходъ, дългъ, заимъ, заимодавць, закладъ, казна, коупити, купецъ*. De exemplu, în *Russkaia Pravda* apar următoarele unități lexicale: *дань, мито, скот*, (cu sensul de "bunuri", "bani"), *вира* (amenda pentru crima).

În secolele al XIV-lea – al XV-lea în limbă ucraineană erau folosite lexeme cu caracteristici terminologice care se refereau la plăți monetare și contabilitate. În etapa inițială de formare a terminologiei financiare cea mai productivă era metoda lexico-semantică de creare a unităților terminologice (regruparea semelor sau selectarea semelor potențiale pentru a deveni termeni). Astfel, pentru nominalizarea taxelor și impozitelor, se foloseau cuvintele: *броднина* (taxă pentru folosirea vadului pentru trecerea râului), *виходъ* (taxa plătită feodalului pentru dreptul de a pleca din localitate sau de a se muta la un alt stăpân sau *данина*).

Vocabularul financiar s-a îmbogățit și cu ajutorul împrumuturilor din polonă, latină sau germană de obicei prin intermediul limba polone. În domeniul contabilității au fost împrumutate cuvintele *рахунокъ* (pol. *rachunek*, germ. *rechnen*) și *личба* (pol. *liczys, liczba*), care erau sinonime și corespund termenilor actuali de *облік* та *фінансовий звіт* (contabilitate și raport financiar). De asemenea au fost împrumutate cuvinte ca *коштъ*, (pol. *koszi* germ. *Kosten*) în sensul de „mijloace financiare”, *индепозито* (lat. *in deposito*), în sensul de „depozit”, *кредиторъ* (pol. *kregytor*. lat. *creditor*). Este interesant că în operele literare din secolul al XVIII-lea apar termeni cu sufixe diminutive, unitatea lexicală primind o încărcătură funcțională de exprimare pozitivă sau negativă (în funcție de context): *денежки*, *грошики*; *монетки*.

O importanță deosebită pentru dezvoltarea terminologiei are presa din Ucraina de Vest, de exemplu, „Господар і промишленник” (Stanislav, 1880-1882, Lvov, 1883-1887), jurnalul „Бескидь” (1881), revista semestrială „Часопись правнича й економічна” (1900), revista „Господарь” (1898), revista lunară „Економіст” 1904, jurnalul „Нова Громада” (Kiev, 1906), care popularizează o serie de termeni, precum: *асигната*, *вексель*, *видаток*, *дохід*, *зарплата*, *акцент*, *довжник*, *заклад*, *депозит*, *рахунок*, *відсоток*, *каса*, *бухгалтерія*, *бюджет*.

În secolul al XIX-lea o contribuție deosebită în dezvoltarea terminologiei moderne o are Ivan Franko prin activitatea sa în domeniul economiei și analizele sale privind politicile fiscale, financiare și de credit de stat. Ivan Franko a publicat numeroase articole cu analize critice ale proiectelor și a rapoartelor bugetare din acea perioadă – *Сила податкова Галичини* (1883), *Справоздання міністерства фінансів із доходів державних за рік 1882*, *Фінансове положення Галичини* (1883), *Крайовий бюджет* (1889)¹. În aceste lucrări cu profil economic, Franko utilizează termeni precum *заробітна плата* – *робітницька плата* – *робоча плата* – *платня*, *видатки* – *видаток* – *даток*, *прибутки* – *зиски*. În primii ani ai secolului al XX-lea, terminologia financiară se îmbogățește cu noi termeni, datorită dezvoltării relațiilor de tip capitalist și dezvoltarea sistemului bancar din Ucraina. Terminologia contemporană ucraineană într-o anumită măsură este reflectată în dicționarul lui Vasyl Domanîtki, *Словарик (Пояснення чужих та не дуже зрозумілих слів)*, apărut la Kiev în 1906². Dicționarul cuprinde doar 76 de termeni economici, din care 59 sunt financiar. În dicționar sunt indicate dubletele folosite la acea vreme: *кредит* – *позичання*, *довіра*; *дебет* – *довг*, *винне*: *відсоток* – *процент*; *гарантія* – *порука*, *забезпека* etc.

¹ Иван Франко і світова культура: Матеріали Міжнародного симпозиуму ЮНЕСКО: У 3-х кн. – К.: Наук.думка, 1990. – Кн.2, р. 89.

² V. Domanîtki, *Словарик: Пояснення чужих та не дуже зрозумілих слів*, Kiev, Типографія S.A. Borisov, 1906.

De asemenea, *Dicționarul de cuvinte străine* al lui Zenon Kuzelea și Mihailo Ceaikovski, editat la Cernăuți în 1910, cuprinde o serie de termeni financiari¹. Primele încercări terminologice sistematice au fost făcute în anii '80-'90 ai secolului al XIX-lea, când Volodîmir Levițki și Ivan Verhațki au început să publice, în „Записки наукового товариства імені Шевченка”, mici glosare de termeni².

Activitatea lexicografică a fost continuată după anul 1910 de comisiile terminologice care aparțineau unor instituții științifice, cea mai importantă fiind Societatea Științifică din Kiev. Însă o dezvoltare susținută a activității terminologice s-a înregistrat în 1917, odată cu crearea Radei Centrale și proclamarea Republicii Ucrainene Populare. În acest domeniu s-au implicat numeroase organizații, societăți și chiar persoane private, care aveau o desfășurare o activitate de înregistrare a unităților terminologice aparținând lexicului popular, limbajul muncitorilor de la ateliere, a lucrătorilor de la căile ferate, pe care îl sistematizau și editau mici dicționare, care au apărut în Odesa, Kameneț-Podolsk și Poltava. În 1926, și-a început activitatea Comisia pentru studiul problemelor financiare din cadrul Academiei de Științe din Ucraina, condusă de academicianul Leonid Iasnopolski, rezultând patru ediții ale colecției „Cercetări ale Comisiei pentru studii financiare”, Kiev, 1929³, care au sintetizat rezultatele cercetărilor teoretice privind finanțele și creditele și, desigur, au contribuit la dezvoltarea terminologiei financiare ucrainene. O importantă caracteristică a perioadei respective a fost crearea terminologiei utilizând mijloace interne. În acest sens, au fost utilizați termeni folosiți și în prezent, precum: *податок, витрати, видатки, позика, борг, скарбові управління, прибуток, зиск*.

Dicționarul rus-ucrainean de termeni bancari redactat de V. Orlovski (Kiev, 1925)⁴ cuprindea 3000 de cuvinte, a contribuit în mare măsură la crearea și răspândirea în limbajul specializat a termenilor financiari. Dicționarul *Словник економічної термінології* elaborat de G. Krivcenkov și V. Ignatovîci (Harkov, 1930) a pus bazele terminologiei ucrainene în domenii precum economia teoretică și aplicată, geografie economică, statistici generale, relații financiare, și a înregistrat aproximativ 1.500 de termeni financiari. În acel moment a dicționarul bilingv ruso-ucrainean era cel mai cuprinzător și a acumulat întreaga experiență terminologică de până atunci, fiind pentru mult timp principalul dicționar de specialitate. Toate dicționarele elaborate la începutul secolului al XX-lea se orientau spre folosirea cu

¹ *Словар чужих слів : 12000 слів чужого походження в українській мові / зібрані З. Кузеля, М. Чайковський; ред. З. Кузел, Cernăuți, 1910.*

² http://chtyvo.org.ua/authors/Naukove_tovarystvo_imeni_Shevchenka/

³ *Праці Комісії для вивчення фінансових справ. За редакцією голови Комісії академіка Л. М. Яснопольського, 3 друкарні Всеукраїнської Академії Наук, 1929.*

⁴ V. Orlovski, *Рос.-укр. словник банкового діловодства*, Harkov, 1925.

predilecție resursele interne pentru formarea unui termen: *доход валовий – прибуток гуртовий, казначейство – скарбниця прибуль – зиск, страхование – ubezpieчення, страховщик – ubezpieчник.*

După anul 1933, odată cu încheierea perioadei denumită de manualele de istorie ca „ucrainizare”, terminologia financiar-bancară a urmat îndeaproape modelul rusesc de formare a termenilor, iar împrumuturile au intrat în limbă aproape exclusiv prin filieră rusească.

În perioada modernă, termenul de „globalizare” a apărut mai întâi în domeniul economic, răspândindu-se ulterior destul de rapid și în alte sfere ale vieții sociale. Globalizarea, după cum consideră analiștii, este indiscutabil un proces generat de dezvoltarea capitalismului și înseamnă o creștere exponențială a fluxurilor transfrontaliere de bunuri, servicii, capital uman, precum și accentuarea schimbului internațional de cunoștințe și informație. Practic, orice descoperire în condițiile actuale devine accesibilă și publică datorită sistemului comunicațional foarte dezvoltat. Globalizarea înseamnă deschidere informațională, în consecință, în procesul de comunicare sunt prezenți participanți străini, ce aduc cu sine unele informații proprii. Globalizarea este internațională, am putea spune cosmopolită. Intervenția informațională se realizează prin intermediul televiziunii, radioului, presei, Internetului.

Limba nu poate să rămână în urma acestor transformări. Însoțitorul ei neschimbat în majoritatea țărilor este bilingvismul sau multilingvismul. Cum consideră Cristina Călărașu, ideea de globalizare în lingvistică, a apărut ca o urmare directă a situației din economie, deci ea ilustrează o anumită fațetă a relației dintre dinamica societății și necesitățile comunicării. În consecință, conceptul de globalizare lingvistică trebuie înțeles ca o acceptare deliberată a unui mijloc de comunicare comun în relațiile economice internaționale. Un lexic specializat, bazat pe monosemantism (selectat din vocabularul economic, dar și din cel abstract/standard) va constitui elementul cu care se vor construi enunțuri cu ajutorul procedurilor preluate dintr-o morfologie și o sintaxă esențializată, reunind principalele elemente ale limbii standard. Acest construct, abstras din varietatea unei limbi naturale este o limbă simplificată adaptată strict necesităților tipului de comunicare menționat a cărui caracteristică principală este eliminarea ambiguității în procesul de decodare¹.

Acceptarea unei limbi naturale ca instrument unic de comunicare apare astăzi ca o necesitate obiectivă, stringentă a vieții sociale contemporane. Astfel, procesul general de globalizare, orientarea Ucrainei către Vest, nu putea să nu fie vizibil la nivel lingvistic prin creșterea numărului de împrumuturi, în special a termenilor din domeniul financiar, fiind determinat de schimbări importante în sectoarele menționate, de tranziția de la o economie centralizată la o economie de

¹ Cristina Călărașu, *Globalizare lingvistică și anglicizare*, www.unibuc.ro

pieță și, odată cu acestea, de nevoia de a denumi noile fenomene, preluând de multe ori cuvinte din lexicul internațional (*компания, аудит, лизинг*), majoritatea cărora provin din engleză.

În ceea ce privește lexicul financiar trebuie subliniat caracterul profund interdisciplinar al acestuia, fundamentat pe o dinamică terminologică care se datorează, pe de o parte, statutului disciplinei apărută relativ recent, pe de altă parte, mobilității extraordinare și transferului rapid de cunoștințe care caracterizează societatea cunoașterii.

Limbajul financiar se caracterizează prin schimbări progresive, remarcându-se o dinamică conceptuală și semantică, cu influențe perceptibile și importante asupra inventarului de termeni și asupra acțiunii acestora într-un context limitativ. Favorizată de condițiile extralingvistice interdisciplinaritatea este justificată lingvistic și, fiind rezultatul cel mai important al acestei dinamici, se constituie ca o trăsătură esențială, fundamentală terminologiei financiare.

Rezultat al contactului lingvistic, procedeu de îmbogățire a limbii prin care elemente ale unei limbi sursă se încorporează într-o limbă receptoare împrumutul denumește noi concepte, lexicalizează noi realități. Împrumutul este privilegiat de anumiți factori extralingvistici, precum vecinătatea, conviețuirea unor populații în același areal geografic, asemănarea între limbi, relațiile economice, politice, culturale etc. Astfel, se distinge un împrumut *direct* și unul *indirect* (prin intermediul unei altei limbi). În cazul limbii ucrainene, până în anii 1980-1990, se împrumutau noi termeni în limba ucraineană aproape exclusiv prin intermediul limbii ruse: *депозитор, депонент, депонування, депорт, держатель акцій, векселя, дефіцит, дефляція, дисконт, дисконтер, дисконтування, договір, доход, доходність, жиро, жирокредит, жирочек, заавансирований, зав, заклад, позикодержатель, позикодавець, застава, запит, заробіток, застрахований, знак*.

Începând anii '90, împrumuturile au început să intre în limbă prin filieră directă, pentru a acoperi lacunele lăsate de scoaterea din uz a cuvintelor care constituiau „limbajul de lemn” și pentru adaptarea la noile realități economice. Astfel, limba ucraineană împrumută în acea perioadă numeroși termeni, în special din limba engleză: *блу чипс/блущипс/, бейбі-бонд, бек-офіс, бум, бос, брокер, варант, опціон, ваучер, „вічнозелений” кредит (evergreen credit), кеш, кеш-флоу* etc.

Pentru limba ucraineană este importantă calea de pătrundere a

împrumutului, întrucât are un sistem de scriere chirilic, iar principiul care guvernează ortografia este fonetico-morfologic. Acesta este și motivul apariției variantelor cuvintelor împrumutate: *ноу-хау/ ноу-гау*. De asemenea este posibilă reproducerea ca atare a formei fonetice a cuvintelor împrumutate: *сван* (engl. *swap*), *гринмейл* (engl. *greenmail*), *гудвил* (engl. *goodwill*), *делистинг* (engl. *delisting*), *джанк-облігації* (engl. *junk bonds*), *джоббер* (engl. *jobber*), deși împrumuturile lexicale sunt de obicei supuse unor procese de integrare sub aspect fonetic și morfologic în limba receptoare.

Legat de aspectele semasiologice privite sub aspectul dinamicii lexicului financiar, se poate observa apariția unor legături de polisemie, care au cauze extralingvistice concrete, folosirea excesivă în presă a termenilor financiari determinând o migrare a acestora către vocabularul curent, rezultând combinații libere care aparțin domeniului *polisemiei extradomeniale*, pe care lucrările de specialitate o numesc și *dinamică/neologie semantică* sau *polisemie externă*, și care se definește ca tip de polisemie ce se manifestă în afara domeniilor specializate, fie ele domenii de origine sau domenii-receptor, ca urmare a migrării termenilor spre limba comună care îi poate pune în relație, prin intermediul presei de largă circulație, și cu alți termeni despecializați proveniți din alte domenii, admițându-se că libertățile combinatorii pot fi mult mai mari¹.

Din această perspectivă interesează utilizările concrete ale termenilor în *texte cu grad inferior de specializare sau chiar comunicarea obișnuită*. Termeni ca *бартер, акція, патент, субсидія* își pierd statutul de termeni, apartenența la un sistem, monosemantismul, neutralitatea stilistică. Astfel, apar noi cuvinte cu sens de termen care însă au nevoie de explicații suplimentare cum ar fi: *бізнес (відкритий бізнес, готельний бізнес, збройовий бізнес, малий бізнес), криза (економічна криза, парламентська криза, політична криза, урядова криза, фінансова криза), реформа (адміністративна реформа, бюджетна реформа, економічна реформа, політична реформа, судова реформа), ринок (валютний ринок, відкритий ринок, вітчизняний ринок, внутрішній ринок, газовий ринок, енергетичний ринок, житловий ринок, західноєвропейський ринок), політика (антимонопольна політика, валютна політика, гендерна політика, грошова політика, економічна політика, європейська політика)*.

În paralel cu *polisemia extradomenială* este marcată *polisemia intradomenială*, care se manifestă în momentul în care experții unui domeniu decid să reintroducă în domeniul de origine o unitate determinologizată (ca urmare a utilizării în contexte de limbă comună)², ceea ce conduce la o extindere a sensului

¹ Angela Bidu-Vrânceanu, *Lexicul specializat în mișcare. De la dicționare la texte*, Editura Universității din București, 2007.

² Pentru a profita de popularitatea pe care această unitate determinologizată o manifestă (I. Meyer, K. Mackintosh, *L' étirement du sens terminologique, aperçu du phénomène de la déterminologisation*, în H. Béjoint, Ph. Thoiron, 2000, p.211, 213).

termenului de origine,¹ cum se întâmplă în cazul termenilor *еластичність, стратегія, ресурси, ефект, функція*. O astfel de migrare a termenilor poate determina dezvoltarea relațiilor omonimice: termeni generali ca primesc în diferite domenii terminologice trăsături ale omonimiei, de exemplu, *стратегія* se folosește atât în domeniul politic, cât și în cel financiar, la fel și *функція*, care se utilizează în domeniul matematic, în cel economic sau politic. Dacă în cadrul aceleiași specialități, omonimia nu este acceptată, în cadrul unor domenii de specialitate diferite aceasta nu este un impediment pentru identificarea termenului.

Un alt tip de relație semasiologică este polisemia *interdomenială*², caracterizată prin migrare directă prin împrumutul termenilor în alte domenii de specialitate sau, migrare prin intermediul limbii comune ca urmare a reintegrării unităților determinologizate (în urma contactului cu limba comună) în discursul specializat al altor domenii. Astfel, observăm că termenul *інфляція* (engl. *inflation*) capătă caracteristici: + animat, + feminin, + amenințare. De cele mai multe ori inflația este un proces, un factor negativ însoțit de cuvinte care îi subliniază rolul nefast stabilit în economia unei țări. Se exempliu: *Якщо спробувати продовжити розгляд анатомії інфляції*, sau poate fi o boală: *Он нагоняет інфляцію своїми заявленнями...* sau este un dușman: *Боротся с інфляцією, щоб утримати інфляцію на рівні нижчому; інфляція загрожуює Україні катастрофою*.

În interpretarea polisemiei din perspectiva terminologiei descriptive, care utilizează în analiză metode și mecanisme proprii lingvisticii, luând în calcul doar situația de migrare a termenilor spre limba comună, literatura de specialitate este dominată de două perspective, în funcție de situarea obiectului de studiu, termenul, într-un sistem binar sau ternar. Într-un sistem binar, termen vs. cuvânt, polisemia înseamnă derivare semantică, în momentul în care termenul migrează spre limba comună și dezvoltă, plecând de la sensul la origine specializat, noi sensuri conotative prin încălcarea registrului stilistic. De aceea, fenomenul este recunoscut și ca *dinamică semantică* sau *neologie semantică*³. Într-un sistem ternar, unitatea lexicală nu este propriu-zis nici termen, nici cuvânt, ci activează, în funcție de situația de comunicare, caracterul specializat sau nonspecializat. Așadar, din această perspectivă, specializarea este o trăsătură activabilă contextual. Cele două fațete

¹ *Ibidem*, p. 212, 213: „Lorsqu’un terme se déterminologise, ses emplois en langue générale peuvent réinfiltrer le discours terminologique sous la forme de sens certes plus larges que le sens terminologique d’origine mais pas suffisamment pour faire partie de la langue générale.” „Dans le cadre des langues spécialisées, la déterminologisation peut donner naissance à de nouveaux sens terminologiques plus larges que ce soit dans le domaine d’origine ou dans d’autres domaines.”

² A. Stoichițoiu-Ichim, *Vocabularul limbii române actuale. Dinamică, Influențe. Creativitate*, Ed. ALL, București, 2001.

³ M.F. Mortureux, *La lexicologie entre langue et discours*, Ed. Sedes, Paris, 1997.

activabile contextual păstrează între ele o legătură polisemică. Această ipoteză este susținută din punctul de vedere al unei teorii comunicative a terminologiei.

Evoluția sensurilor în cazul terminologizării a unor cuvinte aparținând, la origine, limbii comune ar avea loc după următorul traseu: terminologia financiară preia, la nivelul discursului specializat, cuvinte din limba curentă, cărora le extinde sensul prin metaforă (cuvinte din limba comună capătă, așadar, accepții științifice). Alice Toma delimita în acest caz o categorie constituită din cuvinte împrumutate din limba comună care se caracterizează prin păstrarea în grade diferite a sensului inițial, dar însoțită obligatoriu de o precizare prin definiție (asocierea cuvântului cu o definiție strictă) sau determinare (inclusiv într-o sintagmă ce devine strict specializată)¹. Apelative din vocabularul comun intră într-un sistem terminologic și primesc un sens care îl transformă în termen. De exemplu: *бланк, документ, зависати, зчитувати*. Astfel, avem *бланкова облигація* (engl. *blanket bond*), *бланковий вексель* (engl. *blank draft*), *бланковий кредит* (engl. *blank credit*) cu semnificația „obligațiune, cambie, credit în alb, adică credit fără acoperire” este departe de sensul inițial al cuvântului care înseamnă „o hârtie cu însemnele unei organizații sau întreprinderi”. Se utilizează și *бланкова лінія* (linie de credit fără acoperire): *Другий транш на \$500 млн. — це бланкова револьверна кредитна лінія* (EP, 26.07.2007).

În cazul terminologiei financiare din Ucraina, modalitatea de îmbogățire pe filon englez se face în special prin calcul semantic², (așadar, când termenii sunt traduși printr-un cuvânt al lexicului general căruia i se atribuie, după modelul limbii engleze, sensul specializat) având loc o refacere a traseului metaforic *вікно* (engl. *window*), «ведмідь» (engl. *bear*), «чистка вікон» (engl. *windows dressing*), *цільовий ринок* (după engl. *target market*). Calculul desemnează un model mixt de îmbogățire lexicală, întrucât presupune copierea unui model extern și redarea lui cu mijloace interne ale limbii receptoare. Deși un calc presupune și o traducere, însă în realitate nu orice traducere este un calc, deoarece calcul autentic presupune o identitate sau cvasiidentitate de structură între model și copie. Aceasta înseamnă că, dacă modelul imitat este un cuvânt compus sau derivat, ceea ce rezultă prin calchiere trebuie să fie tot un compus sau derivat, nu o îmbinare de cuvinte (liberă sau stabilă)³.

Calcul lexical presupune crearea unui nou cuvânt sau copierea unui sens, ceea ce înseamnă că există o deosebire deosebind între calcul de structură și cel semantic. În funcție de originea modelului calchiat, se pot distinge un calc cu model unic și un calc cu model multiplu, ultimele fiind frecvent întâlnite în terminologia

¹ A. Toma, *Lexic specializat – matematica*, în Bidu-Vrânceanu, *op.cit.*, pp. 85-118.

² Vezi R. Trif, – Influența limbii engleze asupra limbii române în terminologia informaticii, București, Academia Română, 2006, care atestă drept modalități de îmbogățire a terminologiei științei informaticii pe filon englez *împrumuturile lexicale, calcurile și formațiile noi* după model englez (termeni noi, creați cu mijloace proprii, modelul fiind cel străin).

³ Th. Hristea, *Calcul internațional*, în „Studii și cercetări lingvistice”, XXIV, nr.5, p. 22.

lingvistică. În general avem în vedere creații neologice rezultate din copierea simultană sau succesivă a unor cuvinte sau expresii existente în mai multe limbi (franceză, italiană, germană, rusă, engleză), altfel spus, este vorba de *calcuri internaționale*. În ucraineană există termeni internaționali, precum *копірайт*, *лоббі*, *брокер*, *супермаркет* etc. Calcul de structură poate fi **total**, când se traduc toate morfemele din componența modelului străin: *акції – двійники* (engl. *twin shares*), *американський опціон* (engl. *american option*), *блакитні фішки* (engl. *blue chips*), *валютне котирування* (engl. *currency quotation*), *біржовий бум* (engl. *exchange boom*) *самовизначення* (engl. *self-concept*), *життєвий цикл продукту* (engl. *product life cycle*), *конкурентна перевага* (engl. *competitive advantage*); *провідні індикатори* (engl. *leading indicators*), *диференціація персоналу* (engl. *personnel differentiation*); *вибір цільових ринків* (engl. *selecting target markets*).

Calcul de structură poate fi **parțial**, când se traduce numai o parte a modelului străin, restul fiind împrumutat ca atare: *інституції-регулятори* (engl. *regulatory bodies*), *комфорт-лист* (engl. *comfort letter*), *координація* (engl. *cooperation*), *супермагазин* (engl. *superstore*).

În funcție de fidelitatea față de modelul străin, calcurile totale pot fi: **perfecte**, când se traduce modelul străin, respectându-se ordinea morfemelor: *нічне зберігання* (engl. *night safe*), *дисконтне вікно* (engl. *discount window*), sau **imperfecte**, când componentele modelului străin sunt reorganizate conform tematicii limbii ucrainene: *операція спот* (engl. *spot transaction*).

Calculul semantic reprezintă un împrumut de sens prin care cuvântul din limba receptoare își îmbogățește conținutul sub influența corespondentului său din limba străină. Fiind mai greu de recunoscut din cauza formei din limba receptoare și familiară vorbitorilor, poate genera greșeli de exprimare sau confuzii¹. Terminologia financiară nu a scăpat de aceste încărcături semantice: *уподобання споживачів* (engl. *consumer preferences*), *насичення попиту* (англ. *demand saturation*). De exemplu: *Чому компанія WakeMark International вибрала Україну як цільовий ринок?* (ГК, nr.31, 2002); *„Ставка, за якою банки займають кошти через дисконтне вікно ФРС, традиційно перевищує ставку "овернайт" (EP, 12.12.2007); "Коли ринок у "бичачій" фазі, 50%-ві падіння – це нормально. Це часто траплялося в історії "бичачих" ринків", - сказав він" (EP, 18.01.2007);*

Definită de Mioara Avram ca un concept supraordonat celor de evoluție/schimbare și de varietate/diversitate², dinamica limbii este o evoluție a unei limbi atât în diacronie, deci în evoluția ei de la o etapă istorică la alta, cât și în

¹ Th. Hristea, *Tipuri de calc în limba română*, în LL, nr. 3–4, 1997, p. 12.

² Vezi Mioara Avram, *Considerații asupra dinamicii limbii și asupra studierii ei în româna actuală*, <http://ebooks.unibuc.ro/filologie/dindelegan/1.pdf>

sincronie, adică în manifestările ei sincronice diversificate, studiul nostru urmărește parcurgerea etapelor de constituire a terminologiei financiare până în perioada actuală și stabilirea momentelor importante în constituirea terminologiei. De asemenea, unul dintre obiectivele vizate a fost analiza fenomenului dinamicii semantice care se manifestă la nivelul vocabularului limbii ucrainene actuale, studiat în legătură cu o serie de termeni financiari, care în majoritatea situațiilor sunt obținuți prin calc semantic (după modelul englezei, limba în care terminologia financiară se dezvoltă preponderent) prin atribuirea unui sens nou, tehnic, specific domeniului, unor cuvinte folosite frecvent în limba uzuală.

Bibliografie

- Avram, M., *Considerații asupra dinamicii limbii și asupra studierii ei în româna actuală*, <http://ebooks.unibuc.ro/filologie/dindelegan/1.pdf>
- Avram, M., *Anglicisme în limba română actuală*, București, Editura Academiei Române, 1997
- Beloded, I., *Интернациональные элементы в лексике и терминологии*, Вища школа, Harkov, 1980
- Bidu-Vrânceanu, A., *Lexicul specializat în mișcare. De la dicționare la texte*, Editura Universității din București, 2007
- Cristina Călărășu, *Globalizare lingvistică și anglicizare*, www.unibuc.ro
- Domanițki, V., *Словарик: Пояснения чужих та не дуже зрозумілих слів*, Kiev, Tipografia S.A. Borisov, 1906
- Hristea, Th., *Calcul internațional*, în „Studii și cercetări lingvistice”, XXIV, nr.5., 1975
- Hristea, Th., *Sinteze de limba română*, ed. a III-a, București, Editura Albatros, 1984
- Hristea, Th., *Tipuri de calc în limba română*, în LL, nr. 3-4, 1997
- Іван Франко і світова культура: Матеріали Міжнародного симпозиуму ЮНЕСКО, Nauka, Kiev
- Knîgnîțkaia, M., *Термены-интернационализмы и их содержательная мотивированность (на материале английских, немецких и русских терминологических единиц)*, disertație de candidat în științe filologice, Cernăuți, 1989
- Lotte, D., *Вопросы заимствования и упорядочения иноязычных терминов и терминологических элементов*, Nauka, Moscova, 1982
- Meyer, I., Mackintosh, K., *When terms move into our everyday lives: An overview of determinologization*, în „Terminology”, vol. 6, nr.1
- Meyer, I., Mackintosh, K., *L' étirement du sens terminologique, aperçu du phénomène de la déterminologisation*, în H. Béjoint și Ph. Thoiron, 2000
- Meyer, I., Zaluski, V., Mackintosh, K., Foz, C., *La terminologie métaphorique d' Internet: Aspects notionnels, structurels and traductionnels*, în *La mémoire des mots : Actes des V^{es} journées scientifiques AUPELF/UREF*, 1998
- Mortureux, M.F., *La lexicologie entre langue et discours*, Ed.Sedes, Paris, 1997
- Nakonecina, Galina, *Українська науково-технічна термінологія. Історія і сьогодення*, Kalvaria, Lvov, 1999
- Orlovski, V., *Рос.-укр. словник банкового діловодства*, Harkov, 1925
- Праці Комісії для вивчення фінансових справ. За редакцією голови Комісії академіка Л. М. Яснопольського*, Tipografia Academiei Ucrainene de științe, 1929

- Словар чужих слів: 12000 слів чужого походження в українській мові / зібрали З. Кузеля, М. Чайковский ; ред. З.Кузеля., Cernăuți, 1910*
- Stoichițoiu-Ichim, A., *Vocabularul limbii române actuale. Dinamică, Influențe. Creativitate*, Ed. ALL, București, 2001
- Toma, A., *Lexic specializat – matematica*, în A. Bidu-Vrânceanu, coord., 2007
- Trif, R., *Influența limbii engleze asupra limbii române în terminologia informaticii*, București, Academia Română, 2006
- Vovk, A., *Українська термінологія*, Lvov, 1999
- Zelizniî, A., *Елементи загальної методології в термінологічній праці*, în „Науково-технічне слово”, №1. Lvov, 1995

SOUNDS, COLOURS, TASTES AND ODOURS IN SLOVAK PROVERBS AND SAYINGS

Lenka GARANČOVSKÁ

In the article we discuss proverbs, sayings and superstitions of Slovak people. They deal with sounds, colours, tastes, scents and odours. In the initial part we point to common elements and differences in the individual types of traditional morals on the theoretical basis. In the practical part we classify and describe these types of gnomes and sentences. We also try to find appropriate translation equivalents for them, based on the relationship between Slovak and Romanian.

Key words: sounds, colours, tastes, odours, Slovak proverbs, Slovak sayings.

Slovak Proverbs, Sayings and Bywords

Slovak vocabulary is rich in humorous and concise literary forms called proverbs, sayings, bywords, superstitious sayings, adages, aphorisms, gnomes, sentences and other. These are small folk literature forms and their study is called paremiology. Despite their terseness – they do not consist of several words – their content is fitting and effective. Phraseology, which is currently perceived to be covering broad area, sees short folk literature forms as phraseological units which form a special group of phraseologisms. The difference between them is only in their meaning. If we should focus on defining the above word forms, we would arrive at a conclusion that drawing an exact and rigid line between them is almost unrealistic. Individual types of collocations cannot be always distinguished from one another and this is evident from the following definitions.

However, we must remember that various set similes, proverbs and sayings equally testify about spiritual life of a certain ethnic group, its emotions, moral

principles, customs, they express attitudes to diverse life situations, to way of life as such and they also express the worldview of the group.

Krátky slovník slovenského jazyka (Brief Dictionary of the Slovak Language, 2003, p. 588) defines a proverb as a “condensed expression of popular wisdom with figurative character and instructive intention”. A saying is defined similarly as a “concise set expression with figurative applicability” (2003, p. 522).

A *proverb* can be therefore perceived as an expression of popular wisdom or a short phrase generalising longterm experience of people regarding themselves and objects in the broadest sense, regarding life and various events. It is a figurative (metaphoric) statement and cannot be taken literally.

A *saying* is a collocation with figurative character, its content is related to a specific situation indicated and in most cases humorously evaluated by the saying. A saying – unlike a proverb – does not contain generalised popular wisdom.

According to K. Dašková (1998, p. 6), *aphorism* is humorous and incisive and expresses an idea in an unexpected way or with an unexpected conclusion.

A *byword*, *superstitious saying* and an *adage* are collocations which do not form a sentence. These terms are synonymous. These word forms – just like a *gnome* and a *sentence* – are not figurative (metaphoric) and express moral principles and morals directly.

A *gnome* is a concisely expressed idea while a *sentence* is usually a statement of foreign origin. Many sentences and gnomes are not just popular but also popularised appellations not owned by a single nation. Travelling from one country to another with people, they have been partially modified and they enriched folk literature of a given nation (Dašková, 1998, pp. 6-7).

There is still a vast number of original Slovak popular proverbs and sayings. Their terse, poetic and moralistic character aroused (research) interest as early as in the 19th century. They were included in the works of authors of the time and presented an integral part of literary texts. They were also found in calendars, magazines, readers, etc. as separate forms. Gradually, first collections were put together by more or less important collectors of Slovak proverbs and sayings including P. Dobšinský, P. Krepa or F. Sasínek.

Thanks to exceptional effort by A.P. Zátarecký, a large collection of these word forms entitled *Slovenské přísloví, pořekadla a úsloví* (Slovak proverbs, sayings and bywords) was published in Prague in 1897 (because circumstances in Slovakia were unfavourable). This achievement makes Zátarecký one of the most important Slovak and Slavic folk literature collectors and editors. “According to Vajanský, the collection of Slovak proverbs and sayings by Zátarecký was important not only from the ethnographic point of view but it also served to defend the nation during the hard times of hidden and forcible magyarisation and to raise national awareness of rich folk traditions and of simple man craftiness. These have been preserved by Slovak people for centuries as a precious treasure of wisdom and have been passed

from one generation to another” (quote from Mišíková, p. 131).

The ethnographic work by A.P. Záturecký deserves ongoing attention. This paper aims to emphasise and classify such Slovak popular sayings and proverbs contained in the collection *Slovenské príslovia, porekadlá, úslovia a hádanky* (Slovak proverbs, sayings, bywords and riddles, 2005) by Záturecký which express wisdom and experience of people passed from one generation to another by means of sounds, colours, tastes and odours (scents and stench).

We will also try to point out semantically relevant translation equivalents of particular phrases from Slovak language to Romanian language. We presume to find a wide range of formally set folk literature phrases in the excerpted material. These will include phrases with identical translation equivalents, similar, different or even special translation types. Considering the distinctive and specific character of the linguistic material in Slovak as a Slavic language and in Romanian as a Romance language as well as taking different traditions of these nations into account we will possibly come across incomplete solutions or even impossibility to translate some phrases or to find suitable translation equivalents for them.

One technical remark – we present both Slovak and Romanian proverbs and sayings in the following section. We add literal English translation to Slovak proverbs and sayings to point out the difference between Slovak and Romanian folk literature forms to Romanian readers.

Sounds in Slovak Proverbs and Sayings

This part of the paper studies sounds – human speech sounds – reflected in Slovak proverbs, sayings and similes. This group of short folk literature forms most frequently uses names of speech organs or parts of the speech tract. We have primarily focused our attention on phrases using speech (or talk), however, in the second place we also studied the opposite class of folk literature forms, i.e. phrases using the verb “to keep silent”.

Talk, chatter is contained in the following Slovak proverbs, sayings and similes: *Aký človek, taká reč*. ‘Like man, like talk’ (talk reveals person’s character) = *Omul se cunoaște după vorbă*.¹ *Vtáka poznáš po perí, človeka po reči*. ‘A bird is known by its feathers, a man by his talk’ (you can tell the kind of bird based on its appearance and you can get to know a person when they open their mouth – by

¹ Formally partially identical translation equivalent, literal translation from Romanian: *You can know a man by his talk*.

their talk, how they speak, what words they use) = *După poamă se cunoaște pomul, și după faptă omul*,¹ *Koľko rečí ovládaš, toľkokrát si človekom*. 'How many languages you know, that's how many persons you are.' (you have greater value, greater worth, you can speak to more people) = *Ești de atâtea ori om câte limbi cunoști*², *Reči sa vracia a chlieb sa je*. 'Talk is talked and bread is eaten' (not everything that is said needs to be taken seriously) = *Nu tot ce zboară se mănâncă*,³ *Múdre ucho nedbá na reči hlúpych ľudí*. 'A wise ear does not mind the talk of dumb people' = *Ascultă tot, dar nu crede tot*,⁴ *Viac ver svojim očiam ako ľudským rečiam*. 'Trust your eyes more than you trust human talk' (do not always trust talk but check what or where the truth is) = *Să crezi ochilor, nu vorbelor*.⁵

Speech tract organs such as a *tongue* and *mouth* have dominant position in the folk literature forms: *Má jazyk ostrý ako britva/ako žihadlo*. 'His tongue is as sharp as a razor' (to hurt one with talk, to bite) = *Are limba ascuțită*,⁶ *Má dlhý/podrezaný jazyk*. 'He has a long/slit tongue' (to be quarrelsome, to talk a lot or gossip) = *Are gura lungă*.⁷ *Jazyk mu ide ako mlyn*. 'His tongue runs like a mill' (he talks a lot and quickly) = *Îi turuie gura*.⁸ *Jazyk sa mu pletie*. 'His tongue is tangled' (he finds it difficult to talk, usually when drunk) = *I se împleticește limba*.⁹ *Povie, čo mu na jazyk príde./Povie, čo mu slina na jazyk prinesie*. 'He says what comes to his tongue./He says what the spit brings to his tongue' (he does not control his talk, he is lippy) = *Pe șleau*¹⁰, *Drží jazyk za zubami*. 'He keeps his tongue behind his teeth' (he keeps silent) = *Tace mâlc./Are lacăt la gură./Are gura pecetluită*,¹¹ *Skoro si jazyk zlomil*. 'He almost broke his tongue' (difficulty to pronounce something) = *Îi e greu să rostească vorbele astea*.¹² *Radšej si mal jazyk odhryznúť*. 'He should have rather

¹ Not formally identical translation equivalent because different lexis is used, literally: *You know a tree by its fruit and a man by his deeds*.

² Semantically identical translation equivalent and also formally – the difference is that the Romanian proverb puts the first part of the Slovak proverb second and the second part first, so it is reversed. Literal translation from Romanian: *You are as many persons as many languages you know*.

³ Formally different translation equivalent, literal translation from Romanian: *Not everything that flies is edible*.

⁴ Romanian translation equivalent is formally different but semantically similar to its Slovak vision. The Romanian phrase means: *Listen to everything but do not believe everything*.

⁵ Formally simpler translation equivalent: *Trust eyes, not words*.

⁶ The simile lacks an object to which the sharpness of the tongue is compared but otherwise this part is identical with the Slovak simile.

⁷ Formally identical phrase.

⁸ While this is a proverb in Slovak, it is a formally different phrase in Romanian and can be translated as: *His mouth is clattering*.

⁹ Formally identical equivalent.

¹⁰ The Romanian saying is simpler and can be translated as: *He says directly, plainly*.

¹¹ Literal translation from Romanian is: *He is silent./He has a lock on his mouth./His mouth is sealed*. Formally peculiar equivalent.

¹² Formally different, can be translated as: *He finds it hard to talk such talk*.

bitten his tongue off' (he should have remained silent) = *Vorba din gură ți-a ieșit, mai bine să fi tușit./Dacă tăceai, filosof rămâneai*¹, *Na jazyku med, v srdci jed*. 'Honey on the tongue, poison in the heart' (he pretends affection but hides hatred) = *Pe limbă miere și în inimă fiere*², *Čo na srdci, to na jazyku*. 'What is in the heart, is on the tongue' (to say what a person thinks, to be truthful). = *Ce-i în gușă și-n căpușă*³, *Nevie ústa otvorit'*. 'He cannot open his mouth' (he cannot speak, he is bashful) = *Nu știe să deschidă gura*⁴. *Povedal to na plné ústa*. 'He said it on full mouth' (openly, directly) = *A spune/țipa în gura mare*⁵, *Nemal čo do úst dat'*. 'He had nothing to put in his mouth' (to have nothing to eat) = *Nu are ce duce la gură/Nu are ce pune pe masă*⁶, *Žil z ruky do úst*. 'He lived from hand to mouth' (frugally, in poverty) = *A trăi de azi pe mâine*⁷.

To speak, to say, to tell: Čo človek vie, to nech riekne. 'What a man knows, let him tell' (regarding truthfulness) = *Ce-i în gușă și-n căpușă*⁸, *Nekričí, ale čo povie, to váži cent*. 'He does not shout but what he says weighs a cent.' (to talk little but wisely, to the point) = *Vorba bătrânească mulți bani prețuiește*⁹, *Mnoho vraví, málo spraví./Mnoho rečí, málo skutkov*. 'He talks a lot and does little./Many words, few deeds' (to talk a lot and do nothing) = *Căci cel ce vorbește multe, face puține*¹⁰, *Kameň by sa pohol, keď ten hovorí*. 'A stone would move when he talks.' (he is a joy to listen to) = *E o plácerie să-l ascuți*¹¹, *Hovorí, akoby z motyky striel'al./Má rečí ako koza bobkov*. 'He talks as if one was shooting from a hoe./He talks as much as a goat poops' (to talk a lot) = *E vorbă multă*¹², *Povedz babe, hneď je to všade*. 'Tell a woman

¹ Semantically identical but formally different translation equivalent which can be translated literally as: *The talk shuffled through your mouth, you should have rather coughed./If you would have kept silent, you would have remained a wise man.*

² This is an identical translation equivalent both from the viewpoint of form and content with possible variable Romanian phrases such as *În buze miere și-n inimă fiere*. (Honey **on the lips** and poison in the heart.)/*La vorbă miere, și la suflet fiere*. (Honey **in the talk** and poison **in the soul**.)

³ Similar translation equivalent but formally different: *What is in the larynx, is in the head.*

⁴ Formally identical equivalent.

⁵ Almost identical equivalent: *He said it on big mouth*. The Slovak saying uses an adjective "full".

⁶ The first Romanian proverb is formally identical and the second is formally different, literally: *He has nothing to put on the table.*

⁷ From Romanian: *To live from one day to another*, i.e. formally different translation equivalent.

⁸ See comment No. 16.

⁹ Formally different but semantically similar saying, literal translation: *The talk of old grandfathers is worth a lot of money.*

¹⁰ This is a formally identical translation equivalent. However, the Romanian proverb can also be varied based on its figurative character which is different from the Slovak proverb, e.g.: *Vorbă multă sărăcia omului*, which can be translated literally as: Much talking – man's poverty. or *Vorbă sus și treaba jos*. – Talking up and working down.

¹¹ Formally different collocation, from Romanian literally: *It is a pleasure to listen to him.*

¹² Formally completely different proverb, in Romanian: *There is much talking.*

and it is everywhere at once' (women gossip) = *Zi-i babei și știe tot satul*¹, *Kto veľa hovorí, veľa nepravd povie*. 'He who talks a lot, tells a lot of untruth' = *Vorba multă nu e fără minciuni*², *Hovorí, akoby perie driapal*. 'He talks as if one ripped feathers' (to be tight-lipped). = *Rumegă vorba ca oaia iarba*³.

Being silent is represented by the following phrases: *Lepšie mlčané ako vrčané*. 'Better kept silent than growled' = *Mai bine taci decât să îndrugi*⁴, *Pupenec by sa mu vyhodil na jazyku, keby to zamlčal./Zdulo by ho, keby to nevytrúbil*. 'A boil would pop out on his tongue if he would keep silent about it./He would blow up if he would not trumpet it out' = *Vorbești, găurești, taci, bubă faci*⁵, *Mlčí ako hrob*. 'He keeps silent as a tomb' = *E mut ca mormântul*⁶, *Hovorit' je striebro, mlčať zlato*. 'To speak is silver, to keep silent is gold.' = *Vorba e de argint, tăcerea e de aur*⁷,

Sounds from the animal kingdom are an interesting group and are used to express popular wisdom embedded in Slovak proverbs. To illustrate this, we present the most popular ones including: *Pes, ktorý breše, nehryzie*. 'A dog that barks, does not bite' (not all who curse are always evil) = *Câinele care latră nu mușcă*⁸, *Ktorá sliepka najviac kotkodáka, tá najmenej vajec znesie*. 'A hen which cackles the most, lays the least eggs.' = *Când găina cârâie nu face ouă*⁹/*Ktorý kocúr najviac mravčí, ten najmenej myší lapá*. 'A cat that meows the most, catches the least mice.' = *Mâța cu clopoței, nu prinde șoareci*¹⁰ (much talking but almost no result), *Gága ako hus*. 'He cackles like a goose.' (he talks a lot) = *Vorbește cât o gaiță*¹¹, *Trafená hus gága*. 'A goose cackles.' (he who feels guilty speaks up) = *Cine se simte cu musca pe căciulă, se apără*¹².

¹ The first part of the proverb is formally identical, the second part of the Romanian proverb is slightly modified in meaning: *Tell a woman and the whole village learns about it*.

² A similar saying, literal translation: *Much talking does not go without lies*.

³ Formally different but the meaning is the same. Literal translation: *He chews on talk as a sheep chews on grass*.

⁴ Formally almost identical. The Slovak uses participia while Romanian uses verbs: Better to keep silent than to growl.

⁵ Formally similar translation equivalent, the meaning is preserved with the use of boil: *When you speak, you make holes, when you keep silent, a boil will pop out*.

⁶ Identical translation variant of the Slovak proverb.

⁷ Identical translation variant of the Slovak proverb.

⁸ Identical translation variant of the Slovak proverb.

⁹ Identical translation variant of the Slovak proverb.

¹⁰ Different form, same meaning. The literal translation from Romanian reads: *A cat with bells won't catch mice*.

¹¹ Unlike the Slovak proverb, the Romanian one uses a magpie and a sound it makes.

¹² No lexical congruence, the literal translation reads: *He who feels a fly on his cap defends himself*.

Proverbs and Sayings in Colour

Folk literature sees the world in colour. A range of colours is used as functional means to capture or express experience and wisdom of people, which has been passed from one generation to another.

However, *palette of colours* is not as rich as we might expect. Folk literature forms use the following colours on the formal level: *black, white, green, red* and *yellow*. These colours are in descending order according to frequency of their use.

E.g.: *Keby nebolo teba a čierneho chleba, bola by medzi svetom bieda*. 'If it wasn't for you and brown bread, there would be poverty in the world' (regarding boastfulness, vanity) = *Până nu e și fudul, prostul nu e prost destul*¹. *Ani čert nie je taký čierny, ako ho maľujú*. 'Not even a devil is as black as they painted him' (nothing is as bad as it seems) = *Dracul nu e (chiar) așa de negru*², *Nepovedal ani biele, ani čierne*. 'He said neither white, nor black' (to say nothing) = *A îndrugat ceva*³, *Komu sa nelení, tomu sa zelení*. 'He who is not lazy has greenery' (he who makes effort will see the fruit) = *Cine aleargă mult, mănâncă unt*⁴, *Ak nie biele, tak čierne, ak nie čierne, nuž biele*. 'If not white, then black, if not black, then white.' (if not one, than the other will be true and vice versa) = *Albă, neagră, asta este*⁵, *Červené jablko najviac býva červavé*. 'A red apple has most worms in it' (nice, attractive appearance does not guarantee excellent quality) = *Din afară măr frumos și-năuntru găunos./Merele frumoase pot fi și viermănoase*⁶.

Most collocations, however, compare colours to human qualities and reflect the outward appearance of people. Most similes point to *one feeling sick* and express it by means of *white and green colour*, e.g.: *Biely ako vápenica*. 'White as a lime kiln' = *Alb ca varul*⁷/*Zelený ako túz* 'Green as an ace' = *Verde ca bradul*⁸. These similes can mean that one is pale in face because he is not feeling well. A simile *Čierny ako*

¹ Formally different and peculiar equivalent, literally: *A thickhead must also be prideful; otherwise he wouldn't be dumb enough*.

² In Romanian literally: *Not even a devil is as black*, while in Slovak this proverb goes on and includes a second part.

³ The Romanian version does not use colour to formally express the popular wisdom, the literal translation reads: *He mumbled something./He spoke unclearly*.

⁴ Formally completely different but the meaning is preserved; in Romanian: *He who has a lot of running is butter*.

⁵ Identical translation equivalent.

⁶ Similar, almost identical phrase both in Slovak and Romanian. Translation reads: *Nice apple on the outside and eaten up on the inside./Nice apples can have worms in them*.

⁷ Identical translation equivalent.

⁸ Partially identical and partially different as far as the form is concerned. The sickness of a person is compared to a fir tree in the Romanian phrase.

čadúšik. 'Black as a smoky man' suggests getting dirty, messy or conveys a meaning identical with the following similes: *Čierny ako eben*. 'Black as ebony'/*Čierny ako Cigán*. 'Black as a Gypsy'/*Čierny ako černoch*. 'Black as a Negro'= *Negru ca pana corbului./Negru ca dracul./Negru ca smoala*¹, which point to *brown-coloured skin* or sun tan.

Proverbs and Sayings Full of Taste

Taste is one of human senses helping us to perceive some qualities of substances such as sweetness, bitterness, sourness, spiciness, etc. Taste can also mean a quality of substances perceived by gustatory senses or an act of arousing of senses in the gustatory organs. These qualities can be labelled as sweet, salty, bitter, sour, etc. Based on this meaning we selected Slovak sayings, proverbs and bywords from the above mentioned ethnographic collection by A.P. Zátarecký.

Taste as such whether *represented by a noun*, by a specific expression of taste captured *in the form of an adjective or a verb* is included in the following set of proverbs, sayings and bywords.

Do ničoho ani soli netreba. 'No salt is needed in nothing' = *Se mulțumește cu puțin*² is one of sayings using a noun to emphasise taste and it expresses the following meaning: you can take nothing from a person who has nothing, or he who has little does not need much, he can restrain himself. The phrase *S jedlom rastie chuť*. 'Taste (appetite) grows with food' talks about easily obtained profit or success which sometimes encourages one to do more. The Romanian translation equivalent is similar: *Pofta vine mâncând*³. The following proverb is rather peculiar: *Kto nemá chuť, ľahko sa vykrúti*. 'He who has no taste (appetite) will easily excuse himself' = *Vulpea, dacă n-ajunge la brânză, zice că nu e bună*⁴. It points to another meaning of the word "taste" (appetite), specifically to *wanting*, to a *desire for fulfilment of need*. This phrase can mean that if somebody does not feel like something, if somebody does not want to do something, they will find an excuse in any circumstances to get out of it so they do not have to do it.

Formal *representation of taste (enjoyment of food) by means of a verb*: *Smädnému volovi aj z kaluže chutí*. 'A thirsty ox enjoys drinking even from a puddle.' (when you are in danger, in a difficult situation or when you struggle any kind of

¹ Sun tan in Romanian is compared to a raven's feather, a devil or tar.

² Literal translation: *He can be happy with little*.

³ Literal translation: *Taste (appetite) comes with eating*.

⁴ This is a very peculiar equivalent from the formal point of view: *If a fox cannot reach the cheese, it will say it was bad*.

help is good) = *La nevoie dracul mănâncă și porumbe negre*.¹ *Ak si si presolil, tvoja vec.* 'If you have put too much salt in, it's your business' (everyone is responsible for their own actions) = *Cum îți așterni, așa dormi*².

Proverbs, sayings and bywords including a specific *kind of taste expressed formally by an adjective* are the largest group of folk literature forms. E.g.: *Keby bolo všetko sladké, čo by bolo horké a kyslé?* 'If everything was sweet, what would be bitter and sour?' = *Cine n-a gustat amarul, nu știe ce e zaharul*³, *Sladší darovaný ocot ako kúpené víno.* 'Vinegar that was given is sweeter than wine that was bought' (receiving a gift is always nicer, more pleasant and better than buying it) = *Mai dulce oțetul fără plată, decât mierea cu plată/ Oțetul de dar mai dulce ca mierea cea cumpărată*⁴, *Chutnejší chlieb na slobode ako koláč v službe.* 'Bread in freedom is tastier than cake in service.' (it is better to depend on yourself, rely on yourself than on others) = *Ce-i în mână nu-i minciună*⁵, *Dobrý je i chlieb, keď nieto koláčov.* 'Even bread is good where there are no cakes.' (when nothing better is available then even things considered worse are good now) = *Nu se mănâncă în toate zilele plăcinte*⁶, *Aj v škaredom sude môže byť dobré víno.* 'There can be good wine even in an ugly barrel' (do not judge the heart of a man by his appearance) = *Aparențele înșeală*⁷.

Odours in Slovak Proverbs and Sayings

The term odour usually refers to an olfactory perception of one of the two kinds: *scents* and *smells* (stench). The folk literature forms excerpted from the collection suggest that phrases creating unpleasant olfactory perception in order to point out popular experience or wisdom prevail significantly. There is only one proverb using the verb "to smell good" – a lexical element creating *pleasant olfactory perception* – however, it is used along its lexical antonym of "stink": *Dobrá pečienka*

¹ The translation equivalent differs in form, it uses different lexis, namely: *A devil will eat even black sloe when in need.*

² The Romanian translation equivalent does not use lexis related to taste. The equivalent differs in form. The translation reads: *How you make your bed, so you will sleep.*

³ There is a significant similarity or even sameness with the Romanian translation equivalent: *He who did not taste bitterness, doesn't know what sugar is.*

⁴ The Slovak and Romanian similes are almost identical, however, the *given vinegar* in the Slovak phrase is compared to *bought wine*, while it is compared to *bought honey* in the Romanian equivalent.

⁵ Special equivalent: *What you're holding in your hand will not be a lie.*

⁶ Similar equivalent conveying the meaning that you don't eat cakes every day.

⁷ The Romanian byword offers a different, simplified version. The translation reads: *The outward appearance lies.*

d'aleko vonia, zlá ešte d'alej smrdí. 'Good roast smells far, the bad one stinks even further' (good news spread fast but the bad ones even faster) = *Răul prinde repede*¹.

We also present Slovak proverbs and sayings in which stench, stink, *unpleasant smell* is expressed primarily by the verb "stink", but also by the noun "stench" or the verb "reek", e.g.: *Ryba od hlavy smrdí.* 'Fish stinks from the head.' (the problem is in the leadership) = *Peștele de la cap se-mpute*², *Samochvála smrdí.* 'Boasting stinks.' (boasting is not a virtue) = *Lauda de sine nu miroase a bine*³, *Stojatá voda hnije a smrdí.* 'Still water rots and stinks.' = *Apa stătută pute*⁴, *Ked' má smrdieť, nuž nech smrdí.* 'If it should stink, let it stink.' = *Dacă e să fie, apoi să fie*⁵, *Luže až smrdí.* 'He lies to the point of stinking.' = *Minte de-ingheață apele*⁶, *Čím hrniec navrie, tým i črep páchne.* 'What makes a pot boil, makes the clay reek.' (it is hard to get rid of all habits from young age). = *Tot vasul spre aceia miroase, spre ce se bagă într-însul mai nainte*⁷.

Conclusion

Folk literature is a summary of all literary forms preserved in traditions of wide classes of people. It is a part of folk culture, folklore and as such it is also an *expression of material and spiritual culture of a nation*, of people. Folk literature has influenced written literature by its themes, language as well as form. Many literary works use these phrases to enrich, to accentuate their literary language.

Folk literature includes lyric, epic, dramatic, prosaic and verse forms. Proverbs, sayings, bywords, etc. – which are considered a specific type of phraseologisms in the broad sense and are the focus of this paper – are contained in short epic forms. We must highlight the fact that short folk literature forms as well as oral tradition have spread only orally and they have collective and anonymous authors. Therefore the paper also aims to pay tribute to an important Slovak collector of folk literature, A. P. Záturecký. He managed to gather about 2,000 Slovak proverbs, sayings, bywords, aphorisms and similar folk literature forms in his ethnographic work.

Variability is one of the basic features of short folk literature forms. We can observe various modifications of the same content in folk forms. This variability is

¹ The Romanian version does not use scent or stench. It is simplified: *Evil spreads fast.*

² Identical translation equivalent.

³ Identical translation equivalent.

⁴ Slightly modified byword, the Romanian version lacks the verb "rots".

⁵ Neither positive nor negative form of smell is used. The translation reads: *If it should be, let it be.*

⁶ The Romanian equivalent is different in form, literally: *He lies to the point of water freezing.*

⁷ Different translation equivalent in Romanian: *The pot smells after what was in it before.*

indicated by a back slash in the paper, e.g.: *Mnoho kriku, málo účinku/ Mnoho vraví, málo spraví; Biely ako vápenica/Bledý ako múčny mech*, etc.

Short folk literature forms such as proverbs, sayings and bywords had 3 basic functions: 1. educational (they substituted the educational function of school), 2. instructional (they fought against evil, pointed it out, gave advice) and 3. linguistic (they preserved and further developed Slovak language).

Folk literature was created and perfected in a community of a certain geographical region or in a certain social group and it therefore reports about the way of life in the given area, about their customs and traditions; it also captures their experience and wisdom. Slovak proverbs, sayings and bywords are undoubtedly a valuable cultural testimony of our nation and need to be preserved.

The aim of this paper was to present phrases using sounds, tastes, colours and odours as well as to find their relevant translation equivalents in Romanian. This was actually the most challenging part of the paper. Some phrases were identical, some were rather different and in some cases we could not find a relevant translation equivalent in Romanian.

Based on the above, we believe that there is a need for a Slovak-Romanian phraseological dictionary which could be beneficial to students attempting to excel in language as well as to interpreters and translators. However, it could also be attractive reading for people interested in human sciences and other people interested in Slovak and Romanian linguistic penetration. For this reason also we would like to initiate (co)work on this kind of publication, which is an indispensable part of the Slovak and Romanian literary collection.

Bibliography

ANUȚEI, M.: *Dicționar de proverbe german-român*. Editura Științifică și Enciclopedică: București 1978. 232 p.

BOTEZATU, G. – HÎNCU, A.: *Dicționar de proverbe și zicători românești*. București: Litera internațional 2001. 268 p.

DAŠKOVÁ, K. – STEINEROVÁ, J.: *Nemôžu byť všetci páni, musia byť i ľudia alebo Breviár slovenských prísloví a porekadiel*. Bratislava: Q 111 1998. 168 p.

FINDRA, J.: *Štylistika slovenčiny*. Martin: Osveta 2004. 232 p.

GORUNESCU, E.: *Dicționar de proverbe român-francez*. Editura Științifică și Enciclopedică: București 1978. 180 p.

- KAČALA, J. – PISÁRČIKOVÁ, M. a kol.: *Krátky slovník slovenského jazyka*. Bratislava: Veda vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied 2003. 985 p.
- MIKO, F.: Frazeológia, semiotika, kultúra. In: *Frazeológia v teórii a praxi*. Zborník Pedagogickej fakulty v Nitre. Red. F. Miko. Nitra: Pedagogická fakulta v Nitre 1987, pp. 13-30.
- MISTRÍK, J.: *Štylistika*. Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo 1980. 451 p.
- MISTRÍK, J. 1984. *Moderná slovenčina*. Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo. 256 p.
- MIŠÍKOVÁ, L.: Bio-bibliografia Adolfa Petra Zátureckého. In: *Bibliografické štúdie 21*. Zost.: A. Maťovčík. Martin: Matica slovenská 1994, pp. 127-151.
- MLACEK, J. – ĎURČO, P. a kol.: *Frazeologická terminológia*. Bratislava: Stimul 1995. 159 p.
- MLACEK, J.: *Štúdie a state o frazeológii*. Ružomberok: Katolícka univerzita Filozofickej fakulty 2008. 378 p.
- ZÁTURECKÝ, A. P.: *Slovenské príslovia, porekadlá, úslovia a hádanky*. Bratislava: Slovenský Tatran 2005. 813 p.

TENDINȚE ACTUALE ÎN CERCETAREA ANTONIMIEI

Daniela GHELTOFAN

Основное внимание в настоящей статье *уделяется* новым тенденциям в современных исследованиях по антонимии. В изучении антонимии открываются новые перспективы. *Новые* теоретические положения тесно связаны с признанием необходимости изучения языка в процессе его реализации, именно с изучением функциональной (дискурсивной) и когнитивной стороны языка. Таким образом, круг вопросов по антонимии постоянно расширяется: дискурсивная антонимия, контекстуальная антонимия, концептуальная антонимия, антонимический концепт, дискурсивные категории антонимии, фразеологическая антонимия, паремиологическая антонимия, стилистическая антонимия и др.

Ключевые слова: системная антонимия, несистемная антонимия, канонические антонимы, неканонические антонимы

1.1. *Antonimia* a fost considerată o manifestare evidentă a relațiilor sistemice din lexic și una dintre axele principale ale sistemului lexical al oricărei limbi. Pe lângă acest fapt, *antonimia* reprezintă o dominantă a conștiinței lingvistice a vorbitorilor, întrucât ea ilustrează legătura strânsă dintre limbă și gândire, fiind considerată una dintre universalile lingvistice.

Expresia pur lingvistică, asociată cu *antonimia*, se complică la nivelul logico-semantic și funcțional prin existența opozițiilor și a unor conduite verbale și paraverbale care țin mai mult de modul specific de gândire a unor comunități, chiar de gradul de cultură, în general. De aceea, parafrazându-l pe I. Evseev¹ [1974: 141], vom spune că „*antonimia* nu este altceva decât oglindirea tuturor tipurilor de opoziții logico-semantică, de contraste și de antinomii dintre obiectele lumii, observate de o comunitate lingvistică, iar, într-o anumită măsură, cultura și limba sunt oglindirea tuturor tipurilor de analogii și de opoziții semantice și nesemantice, închipuite de un popor”.

¹ „Polisemia nu este altceva decât oglindirea tuturor tipurilor de analogii și contingențe dintre obiectele lumii observate de comunitatea lingvistică respectivă”.

1.2. Cu privire la cercetările întreprinse de-a lungul timpului în deslușirea naturii antonimiei, există un excurs coerent în introducerea lucrării monografice a cercetătorului R. Sârbu [1977: 9-28], care surprinde cronologic studiile referitoare la *opozitie*, în general, și la *opozitia logico-semantică*, în particular, de la concepțiile filosofilor Antichității, Aristotel și Platon, până la momentul conceperii cărții, incluzând lingviști din diferite literaturi de specialitate: Ch. Bally, L.A. Novikov, O. Ducháček, R.A. Budagov, A.V. Isacenko, J. Lyons, A.A. Ufimțeva, Iu.D. Apresian etc.

Opoziția se leagă de sintagma operațională „noțiuni incompatibile”, preluată din logică, unde sunt împărțite în *contrarii* și *contradictorii*. Așadar, opoziția semantică înseamnă prezența ori a noțiunilor/ termenilor contrarii (*mare-mic, cald-frig, alb-negru*), ori a noțiunilor/ termenilor contradictorii (*perfect-imperfect, logic-ilogic*). Aceste noțiuni sunt fundamentale pentru înțelegerea antonimiei, de aceea apreciem, asemenea celor mai mulți lingviști, că suportul antonimiei lexicale este reprezentat de *relațiile de contrarietate logică* și de *contradicție logică*. Și sub acest aspect există mai multe concepții, prezentate în lucrarea lui R. Sârbu [1977: 36-44]. Cu toate acestea, antonimia este un fenomen care depășește zona logicii, deoarece dimensiunea semantică și dimensiunea realității extralingvistice nu se pot restrânge doar la opoziția de tip logic. Ca urmare, antonimia trebuie surprinsă într-un cadru plurifațetat, cu tendință spre repetate reinterprețări, tocmai datorită fondului său (onto)logic și cognitiv.

1.3. Aici trebuie să aducem în discuție și concepția particulară pe care savantul E. Coșeriu (2003) a expus-o cu privire la *opozitie*. Transferând unele fundamente din fonologie, elaborate de N.S. Trubețkoi în lexicologie, și dezvoltând domeniul „lexematicii”, în viziunea coșeriană integralistă se distinge conceptul de *câmp lexical ca structură paradigmatică primară*, alcătuită din „trăsături distincte comune” („clase”) și din diferențe/ opoziții, cu scopul declarat de a structura lexicul în întregime (*idem*). Practic, *lexemul*¹ ca unitate funcțională a câmpului lexical are un conținut semantic, care este definit și stabilit cu ajutorul opoziției. Acesta este și scopul pentru care se apelează la conceptul de câmp lexical: de prezentare și identificare a opozițiilor de conținut și nu de descriere a elementelor sale. Trebuie precizat faptul că E. Coșeriu adoptă un punct de vedere special, în sensul în care lexicul și gramatica sunt fapte afine, fără diferențe importante între ele, și, în consecință, câmpul lexical poate să reprezinte și o categorie gramaticală. Ceea ce ne interesează aici este că, în concepția lui Coșeriu, *opozitia* are un rol funcțional deosebit în cadrul câmpului lexical, deoarece tipologia acestuia depinde de clasificarea „opozițiilor lexematice”, *i.e.* semantico-funcționale, cu condiția ca

¹ *Lexemul*, în teoria coșeriană, nu este sinonim cu „cuvânt”, ci reprezintă o unitate operativă, metalingvistică a lexematicii. Însă, în lucrarea noastră, cu excepția de aici, utilizăm seria sinonimică *cuvânt-vocabulă-lexem-lexie-termen*, îndeosebi pentru a evita repetiția.

întotdeauna să se aibă în vedere planul semanticii onticului și al realităților extralingvistice, întrucât, pe bună dreptate, lingvistul consideră că opoziția extralingvistică produce „efecte semantice” (*idem*). Astfel, se stabilește că, într-un (macro-/ micro-) câmp lexical, de pildă, al culorilor, există trei tipuri de opoziții: *graduale*, *echipolente* și *privative* – „opoziție graduală în secțiunea «cromatică» *blanc* – *gris* – *noir* (alb – gri – negru) și opoziții echipolente în secțiunea «acromatică» propriu-zisă (*rouge*, *vert*, *jaune* etc. roșu, verde, galben)” (*idem*).

Există două tipuri majore de câmpuri lexicale: unidimensionale și pluridimensionale. În cadrul câmpului unidimensional se întâlnesc câmpul *antonimic*, *gradual* și *serial*. Câmpul *antonimic* este numit și *câmp bipolar*, fiind reprezentat de „opozițiile privative” de tipul *x / non-x* (formate, de regulă, din doi termeni – *mare* – *mic*) și cele „colaterale graduale” (*minuscul* – *mic*, *imens* – *enorm*) (*idem*), în sens coșerian. Se specifică faptul că, prin adăugarea unor semnificații suplimentare, termenii primari pot să devină arhilexeme și atunci câmpul, la rândul lui, se transformă în pluridimensional. Câmpurile graduale și cele seriale conțin în special lexeme terminologice, fiind mai rare decât câmpurile antonimice polare, dominante, cu deosebire în spațiul adjectival și verbal. Convingerea noastră este că și studiile coșeriene de acest tip au dus la dezvoltarea altor concepții metalingvistice asupra antonimiei, *i.e.* (co-) *hiponimie* sau *meronimie* (dacă avem hiperonimul „culoare”, (co-)hiponime pot fi *alb* și *negru*), la care nu vom face referire în acest studiu.

2.1. Un alt aspect important, vizat de specialiști în studiile lor despre antonimie, a fost stabilirea unor principii care stau la baza coagulării termenilor opozabili:

- principiul presupunerii reciproce sau al atracției reciproce [*cf.* Novikov 1973, Bucă 1976, Sârbu 1977, Bidu-Vrânceanu/ Forăscu 2005 etc.];
- principiul „caracterului antonimic” ce definește o natură de tip intrinsec, în sensul în care există un „înscris” în natura lexico-semantică a unui cuvânt să aibă predispoziția de a avea antonim [*cf.* Sârbu 1977: 63];
- principiul binarismului (polarității sensurilor) sau principiul logicii dialectice (*adevărat* – *fals*, *plus* – *minus*) [*cf.* Novikov 1973, Sârbu 1977, Șerban-Evseev 1978, Bârlea 1999, Moroianu 2008 etc.];
- principiul „paralelismului semantico-sintactic” de tip opozițional [*cf.* Șerban-Evseev 1978: 217];

- principiul distribuției similare și egale [cf. Sârbu 1977];
- principiul echivalenței la nivel de registru și de expresivitate [cf. Croft-Cruse 2004: 167] etc.

Din punctul de vedere al manifestării și al dinamismului procesului, antonimia contextuală, ocazională sau auctorial-literară (parte a antonimiei discursive, vezi Gheltofan 2013a) este privilegiată. Aceasta se definește și se caracterizează prin: binarism contextual, unicitatea compoziției formale, chiar și a conținutului, ocazionalitate, versatilitate, inconstanță, subiectivitate, imperfecțiune și instabilitate din perspectivă sistemică, diversitate, complexitate, referențialitate eterogenă, dimensiunea extrasistemică și extralingvistică, caracterul stilistico-metaforic sau expresiv, potențialul lexico-formativ și semantico-formativ etc. Ceea ce se petrece, în cazul antonimiei contextuale, ține, în fapt, de „reordonarea componentelor minimale ale sensului” unor termeni virtual neantonimici, fie prin modificarea, sublinierea sau suprimarea semelor de bază, fie prin atragerea unor seme complementare, „nerelevante în afara contextului”, procese care pot avea ca rezultat construcția antonimică [Sârbu 1977: 151]. Opusul antonimiei contextuale este antonimia sistemică sau propriu-zisă, ale cărei particularități sunt: stabilitatea, simetria (paralelismul semantico-sintactic), perfecțiunea, recurența, caracterul constant al contrapunerii semantice etc. De aceea, susținem că suportul *antonimiei contextuale* este asigurat de contractarea unor relații de opoziție semantică, de regulă, într-un *plan semantico-referențial eterogen*, prin crearea unui *binarism semantic de natură axiologică: dominantă pozitivă vs. dominantă negativă*, pe când, antonimia canonică, sistemică se realizează, îndeobște, într-un *plan semantico-referențial omogen*.

2.2. În studiile recente, cercetătorii ruși exclud omolexele din aria antonimiei lexicale, considerând că ele trebuie să fie tratate ca *antonime gramaticale* sau *morfologice*, vorbind astfel de *antonimia gramaticală* sau *morfologică* [Ciupanovskaia 2007]. Noi nu facem această disociere, alăturând omolexele perechilor heterolexe, ambele tipuri constituind antonimia lexicală, asemenea viziunii lui Novikov 1973, Bucă 1976, Sârbu 1977, Evseev 1990 ș.a.

2.21. N.B. Boeva (2001), în teza sa de doctorat, prezintă conceptul de *antonimie sintactică*, pe care îl examinează cu privire la limba engleză, arătând că este declanșat de operatorii negativi (*not, never* etc.), de construcții ca *used to, be going to*, de operatori procesuali (*to fail*), de operatori modali (*can, may*), de operatori conversivi (*to begin-to finish*), de operatori prepoziționali (*in – out of, above – under*) sau chiar de intonație. În opinia noastră, unii dintre operatorii specificați pot fi priviți ca declanșatori ai antonimiei discursive și denumiți *conectori (logico-) discursivi*, responsabili de activarea relației antonimice în discursul oral sau scris, indiferent de tipul antonimelor – canonice sau necanonice, extrasistemice. Apoi, aceeași cercetătoare dezvoltă și conceptul de *antonimiei textuală* (текстовая

антонимия), căreia îi subordonează: *antonimia contextuală* (контекстуальная антонимия), *antonimia implicită* (имплицитная антонимия), *antonimia substitițională* (субституционная антонимия) și *antonimia perifrastică* (антонимия парафразы). Și aici, trebuie să precizăm că *antonimia textuală* este, în fapt, *antonimia discursivă*; noi optăm pentru această denumire, întrucât este mult mai des utilizată de specialiști din varii spații lingvistice.

2.3. O altă direcție este cea reprezentată de studiul intens al unor figuri de stil fundamentate pe opoziția semantică, dar care, în condițiile discursului actual centrat pe comunicarea interumană și pe aspectul antropologic, în general, au tranzitat spre adevărate noi categorii semantice – este cazul eufemismelor [Allan-Burridge 1991, Krîsin 1994, Moskvina 2001, Slama-Cazacu 2010, Dumistrăcel 2011, Casas Gómez 2012 ș.a.] sau al enantiosemelor [Gorelov 1986, Voznesenskaia 2011, Bârlea 1999 ș.a.]. Ca urmare, în limba rusă, există studii consistente, precum și dicționare [vezi Senicikina 2008], în care acestea sunt înregistrate. Practic, orice discurs/ limbaj nu mai poate funcționa fără a apela la eufemism, de pildă, ce are rolul de a „încifra” sau de a „codifica” secvențe ale limbii, cu scopul principal de a proteja emoțional receptorul în diverse situații comunicaționale.

2.4. În lingvistica română, cercetarea este încă tributară sistemelor teoretice tradițional-saussuriene, dar, în același timp, specialiștii s-au îndreptat spre zona analizei discursului și a lingvisticii enunțiative cu fundamentare teoretică, îndeosebi, pe filieră franceză sau americană, ori s-au „aliat” concepției vizionare a lui E. Coșeriu, ducând mai departe lingvistica integrală (integralistă). Există studii și pe linia cognitivismului, dar acestea sunt sporadice. În acest context, întâlnim și studiile monografice ale unor categorii semasiologice, interesante pentru noi, precum *Sinonimia frazeologică și lexico-frazeologică în limba română* [Andrei 2010]; *Sinonimia frazeologică în limba română din perspectiva lingvisticii integrale* [Munteanu 2007]; *Omonimia în limba română: privire monografică* [Băcilă 2007] ș.a.

2.5. Cea mai nouă tendință în studiul lingvistic o reprezintă cercetarea funcțional-cognitivă în descrierea fenomenelor lingvistice. Este ceea ce am încercat și noi să aplicăm prin studierea conceptului antonimic [Gheltofan 2012], a categoriilor funcționale ale antonimiei [Gheltofan 2013a], a operatorilor logico-antonimici ai discursului, a antonimiei stilistice, a antonimelor frazeologice [Gheltofan 2013] și a celor paremiologice. Am considerat că unele produse ale antonimiei stilistice, ca și unele antonime frazeologice și paremiologice devin, printre altele, unelte de manipulare discursivă, mai cu seamă de factură

sociolingvistică.

2.5.1. În lingvistica românească, prima încercare de investigare a unui corpus impresionat de cuvinte (37 de milioane¹) cu privire la contextualizarea antonimică îi aparține cercetătoarei Verginica Barbu Mititelu (2010), care reanalizează tipologiile propuse de R. Sârbu (1974, 1977) și de M. Bucă (1976). Rezultatele obținute nu infirmă specificul contextual al cuplului antonimic, dimpotrivă, reafirmă valabilitatea frame-urilor sintactice, identificate și analizate de specialiștii amintiți. Deși în corpusul examinat, nu se găsește niciun frame nou față de cele sesizate anterior, analiza întreprinsă este importantă, deoarece verificarea și confirmarea datelor se face cu instrumente moderne și datorită faptului că, într-o anumită măsură, observăm că, în acest caz, metodele tradiționale nu au dat greș.

3.1. Vom prezenta și situația din afara lingvisticii rusești și românești, întrucât dorim să aratăm că studiul antonimiei este de actualitate și în alte literaturi de specialitate, mai ales că au fost adoptate direcții noi de cercetare, dar și că s-a creat un nou context de interpretare a relațiilor lexico-semantice.

3.1.1. În zona funcțional-discursivă (și nu numai), se regăsesc studiile și lucrările *Grupului de lexicologie comparată*, îndeosebi cele ale lui S. Jones, Lynne M. Murphy, Carita Paradis, Caroline Willners, preocupați de antonimie.

Pornind de la cercetările structuraliste ale lui Lyons, Cruse, Lehrer, Justeson-Katz, Fellbaum ș.a., lexicologii englezi și suedezi investighează latura discursivă, funcțională a antonimiei sau discută despre natura sintagmatică și cognitivă a ei, reconfigurând și reconsiderând teoriile anterioare, adoptând puncte de vedere diferite și instituind noi concepții.

Orientarea spre limbajul actual reprezintă nucleul material al acestor studii, mai ales că autorii au beneficiat de corpusuri impresionante, datorită tehnicilor moderne. Astfel, ei pun din nou în discuție structura antonimică, fie de natură clasică, fie contextuală, urmărind și evaluând frecvența aparițiilor, dar și stabilind un model de clasificare a funcțiilor discursive îndeplinite de antonimie. De cele mai multe ori, se aplică și metoda contrastivă, deoarece specialiștii sunt conștienți de faptul că aceasta reprezintă o modalitate de reverificare și de confirmare a ideilor și rezultatelor obținute.

Reinterpretând antonimele, Lynne M. Murphy [2003: 9] le împarte în *canonical antonym pairs* (antonime canonice), reprezentând termenii opozabili care se declanșează automat în mintea vorbitorului sau pe cele care sunt incluse, de regulă, în dicționarele de antonime pentru copii, și *non-canonical antonyms pairs* (antonime non-canonice sau necanonice), ca fiind ieșite din comun și, într-o mai mare măsură, dependente de context în contractarea de relații de opoziție

¹ Nu știm, însă, câte contexte antonimice au fost identificate în total. Dar, aflăm că, pentru o listă de 56 de perechi antonimice, au fost identificate 3000 de unități frastice, în care acestea sunt ocurente.

semantică. Totodată, cercetătoarea semnaleză faptul că granița dintre cele două tipuri poate fi confuză și discutabilă, întrucât se ridică problema de ce trebuie să considerăm ca fiind canonice, spre exemplu, *happy – sad* sau *wet – dry* față de perechile *happy – unhappy* și *humid – arid* [*Ibid.*: 11]. Părerea noastră este că, în primul rând, canonicitatea este dată de uz, nu de forma din dicționare și, în consecință, la nivelul mentalului englez, probabil, s-a statornicit această opoziție *fericit – trist*¹ și nu *fericit – nefericit*. Cercetătoarea precizează că antonimia nu este o simplă relație de ordin lingvistic, dar nici una pur ontologică, referențială, deoarece, de pildă, din perspectiva „(in)compatibilității referențiale”, lui *hot* nu i se opune doar *cold*, ci și *boiling, steamy, warm, scorching*.

O idee nouă, avansată de cercetătoarea citată, ce contravine concepțiilor lui Cruse, Lyons și, deci, și ale lui Novikov, Sârbu, Bucă, este că *antonimia*, până la urmă, este considerată o relație între cuvinte (relația lexicală) și nu între sensurile cuvintelor. Aceasta se argumentează de către Lynne Murphy prin prisma faptului că *hot-cold* sunt antonime canonice și în ceea ce privește dimensiunea „temperatură”, dar și în cazul altor dimensiuni: „near the researcher/ far from the researcher”, „radioactive/ non-radioactive” (*idem*) și, în consecință, se vădește mai degrabă o relație lexicală decât una pur semantică. Totuși, suntem rezervați în a adopta această optică, deoarece, la nivel discursiv, se pot observa anumite mecanisme de tip contextual-antonimic care conduc la instituirea unei antonimii *in absentia*², i.e. fără ca să fie prezenți doi termeni antonimici, ba, chiar mai mult, putem întâlni termeni neantonimici din punct de vedere sistemic sau uzual, dar care pot deveni, ad-hoc, antonime ocazionale, ceea ce ne arată că, în definitiv, este vorba de semantică și, în consecință, antonimia este o relație lexico-semantică. Cel mult, în cazul indicat de cercetătoare, am putea vorbi de o relație strict lexicală a antonimelor canonice, dacă acestea sunt clar stabilite, „canonicizate”.

3.1.2. În lucrările lexicologilor englezi, atracția principală o constituie antonimele propriu-zise (canonice), reușindu-se, astfel, să demonstreze că nu a fost suficient examinată natura acestora, mai ales că se subliniază, pe bună dreptate, că o pereche antonimică poate fi un cuplu canonic, frecvent într-o limbă, pe când, în altă limbă, datele surprind o altă realitate, un alt cuplu canonic sau existența mai multor serii de antonime canonice. Spre exemplu, în engleză, există *hot – cold, warm – cold*, cu privire la temperatură, iar în suedeză, există doar *varm – kall (warm – cold)* [*cf.*

¹ În limba română, în timpul unui experiment psiholingvistic, am constat că, în alegerea co-antonimului, este important cuvântul-stimul. Astfel, ca răspuns automat la cuvântul *trist*, antonimul a fost, de regulă, *vesel*, iar pentru *fericit, nefericit*, având, în final, *trist – vesel* și nu *trist – fericit*, precum și *fericit – nefericit* și nu *fericit – trist*. În consecință, alcătuirea cuplului antonimic depinde, în mare măsură, de cuvântul-stimul sau declanșator.

² La Zugun 2000, „antonimia in prasentia” și „antonimia in absentia”.

Paradis *et al.* 2012]. De asemenea, se urmărește dinamica actuală a limbilor, îmbogățirea lexicului antonimic fiind evidentă.

3.1.3. În aceeași ordine de idei, într-un studiu recent „Evaluative polarity of antonyms” (2012), Paradis *et al.* examinează cuplurile antonimice canonice, convenționale („conventionalized antonym pairings”) *fast – slow, warm – cold, good – bad, ugly – beautiful, soft – hard* etc. în limba suedeză (sunt date corespondentele din limba engleză), sub aspectul asocierii fiecărui co-antonim cu dimensiunile polarității – negativ și pozitiv, în discursul vorbit. În urma investigației, cercetătorii au stabilit că adjectivul *soft* apare preponderent în contexte cu conotație pozitivă, iar co-antonimul său *hard* – în contexte cu valori negative; aceasta le-a dat ocazia să afirme că, deși prin utilizarea adjectivului deja se evaluează o situație, contextul în care este utilizat poate fi și el supus unei evaluări de tip polar, facilitând o interpretare pozitivă sau negativă. În plus, experimentul condus de lexicologi a constatat în evidențierea interpretării (evaluării) pozitive sau negative a termenilor co-antonimici, așa cum sunt ei percepuți și fixați în lexiconul mental al vorbitorilor-subiecți nativi ai limbii suedeze. În final, se menționează că este remarcabil faptul că, spre exemplu, perechea antonimică *thin – thick* are ambii termeni etichetați de vorbitori ca negativi, iar, în ceea ce privește cuplul *empty – full*, *empty* are conotații negative, pe când *full* are conotații pozitive și negative, deopotrivă. Rezultatele mărturisesc astfel despre spațiul mental specific al suedezilor, despre un fragment al viziunii lor despre lume, despre o anumită predispoziție a utilizării co-terminilor și cuplurilor antonimice în comunicarea interumană, culminând cu afirmația că „... evaluarea de tip polar poate fi o unealtă de structurare a cunoștințelor lexicale ale vorbitorilor”¹ [Paradis *et al.* 2012: 13] (trad.n.) și cu faptul că se impune necesitatea de a se duce mai departe investigația, întrucât, de pildă, e nevoie să se explice de ce vorbitorii asociază, de regulă, *fast* cu o valoare pozitivă, iar *slow* – cu una negativă. Încă mai este nevoie de studii asupra comportamentului cuplului antonimic de tip clasic, mai ales că putem deja vorbi și de antonimie virtuală sau potențială. Totuși, nu ar trebui neglijate nici analizele antonimelor ocazionale (necanonice), care, din mai multe puncte de vedere, ne pot oferi informații despre identitatea și/sau diversitatea tiparelor mentale și a matricelor culturale, proprii diferitelor etnii, purtătoare și utilizatoare de felurite coduri lingvistice.

3.1.4. În volumul colectiv *Antonyms in English: construals, constructions and canonicity* (2013), după cum se arată în introducere, aceeași specialiști lexicologi adună datele și rezultatele obținute de ei de-a lungul timpului, susținând că, prin studiile elaborate, ei „construiesc o privire teoretică de ansamblu asupra relației antonimice, arătând cum perechile antonimice sunt certificate la nivel semantic și

¹ „... that evaluative polarity may be an important structuring device of their lexical knowledge.”

contextual și cum sunt înmagazinate și/sau amplificate în mintea vorbitorului”¹ [Jones *et al.* 2013: 2-3] și că urmăresc modul în care antonimele canonice apar în discurs, punând accent pe factorul semantic și al uzului.

3.2. Un parcurs științific deosebit de interesant și de util pentru zona discursivă îl reprezintă studiul Soniei Berbinski, *Antonymie – phénomène discursif* (2008), în care se încearcă descoperirea mecanismelor discursive ce duc la declanșarea antonimiei în limba franceză, cu unele exemple și în limba română. Cercetarea se axează, cu precădere, pe terminologia și conceptele operaționale ale lingvisticii enunțiative și pragmalingvisticii, astfel că baza teoretică principală se regăsește în aceste zone științifice, centrată pe studiile de lingvistică franceză. Studiul urmărește, mai cu seamă, situațiile enunțiative extraliterare, ale discursului cotidian și/sau publicistic, în care se impune, de cele mai multe ori, devoalarea și reconstruirea antonimiei, ceea ce o face pe autoare să considere că „*l’antonymie est un phénomène translexical et transphrastique qui s’installe pleinement dans le discours. Elle n’est plus une simple relation de sens, mais du sens et de la signification*” [Berbinski 2008: 81]. Antonimia discursivă este definită ca o „relație semantico-discursivă”, o „construcție creată de factorii lingvistici, extralingvistici, situaționali și pragmatici” [*Ibid.*: 75]. Așadar, spre deosebire de lexicologii englezi, autoarea investighează, în special, antonimia *in absentia* [vezi și Zugun 2000], fiind preocupată să recupereze și să refacă binarismul semantic, convinsă de faptul că enunțul antonimic dispune de o „logică proprie”, deductibilă din procesul discursiv [Berbinski 2008: 73]. În plus, se afirmă că validarea contextului antonimic, văzut ca „produs contextual”, depinde de instanțele discursive (locutor și alocutor) și, deci, de *adeziunea* sau *non-adeziunea* lor la evaluarea enunțului [*Ibid.*: 59]. Nu putem fi de acord, însă, cu conceptul de „intonație antonimică” / „intonation antonymique” [*Ibid.*: 104], întrucât apreciem că e vorba de un mecanism polarizator sau de natura ambivalentă a semnului lingvistic care este „accesată” de intonație, așa încât am putea cel mult să spunem că intonația produce ambivalență semantică, deoarece, pe baza aceluiași principiu, am putea să vorbim despre *ironie antonimică sau *gestică și/sau mimică antonimică. De pildă, enunțul *Îmi pare rău!* poate fi ambivalent (= enantiosemic), dacă folosim o anumită intonația, dar ambivalența se poate realiza și *numai* cu ajutorul gesticii și/sau al mimicii care însoțesc mesajul. Un aspect extrem de valoros al cercetării întreprinse de Sonia Berbinski este legat de descifrarea „comportamentului negației în structura antonimică” [*Ibid.*: 147], de vreme ce manifestarea antonimiei de tip discursiv este „profund marcată” (*idem*) de prezența

¹ „build up a theoretical picture of the antonymic relation: how antonym pairings are semantically and contextually licensed and how they are store and/or derived in speaker's mind.”

negației, aceasta având rolul de a pune în contrast doi termeni, de regulă, neantonimici, prin evidențierea unuia dintre ei: *Il n'est pas grand, il est immense; Alain ne s'est pas acheté une maison, mais une villa (idem)*. Așadar, se manifestă ceea ce noi numim *contractarea de relații de antonimie pe bază de intensitate: grand-immense, maison-villa* (vezi *supra*, câmpul antonimic în concepția coșeriană, unde se surprinde acest fapt semantic), cu participarea evident importantă a negației, în vederea creării situației comunicative propice pentru un context situațional-antonimic. Totodată, exemplele pe care le-am întâlnit ne arată, însă, că este nevoie de o corelare a discuției despre negație cu teoria câmpurilor lexematice, deci, și cu hiponimia și meronimia. Unele date de referință asupra hiponimiei și meronimiei apar la D. A. Cruse (1996) sau Croft-Cruse (2004).

4.1. În zona lexicologiei și a fenomenului antonimic, ne reține atenția și inițiativa lui George Miller și a colegilor săi, care au alcătuit o bază lexicală de date on-line pentru limba engleză (un lexic structurat), WordNet, „creat în acord cu teoriile psiholingvistice privitoare la organizarea memoriei lexicale a omului”¹ (trad.n.) [Miller *et al.* 1988: 181]. Ca urmare a acestui proiect, inițiat la Universitatea Princeton, au fost publicate o serie de cercetări cu orientare spre cognitivism. În studiul amintit, se emite ideea că „perechile antonimice formează scheletul de bază al semanticii adjectivului” [*Ibid.*: 195], iar celelalte adjective neantonimice sunt aproape identice cu cele care pot avea antonime. WordNet conține, în final, un lexicon englezesc care arată multiplele legături și relații dintre cuvinte, aici fiind inclusă antonimia, pe când sinonimia este înțeleasă ca relație între concepte. De pildă, se dă ca exemplu *wet-dry*, sub forma unui „antonymic cluster” (grup, cuib antonimic), în care se stabilesc perechi de adjective contrastante, clasificate astfel: „antonime directe” (*wet-dry*), „antonime indirecte” (*dank-dry*) și „unrelated adjectives” (adjective fără legătură) (*regretful* și *clamsy*). În final, și acești cercetători întâmpină diverse greutăți în sistematizarea făcută, dar sunt încrezători că asemenea date computerizate oferă o viziune mai clară asupra posibilităților științifico-empirice de analiză a datelor.

5.1. Depășind granițele lingvisticii, cercetătorii din alte zone științifice au fost interesați de captarea și descifrarea corectă a relațiilor semantice și, prin urmare, și antonimice, de la nivelul limbii și al discursului, cu alte instrumente decât lingvistice. Astfel, antonimia a fost investigată din perspectiva *logicii fuzzy*, încă de la începuturile acestei ramuri (în paranteză, amintim și aportul însemnat la această disciplină, adus de matematicianul și paradoxistul Fl. Smarandache). Noi ne vom referi, fără a insista, doar la articolul *Computing with Antonymy* (2005), autori E.

¹ „designed in accordance with psycholinguistic theories of the organization of human lexical memory.”

Trillas, C. Moraga, S. Guadarrama, S. Cubillo, E. Castiñeira, unde ni se oferă diverse perspective asupra tipurilor de antonime prin intermediul unui „fuzzy set”. Pe baza acestui set de reguli cu specific din logica fuzzy, cercetătorii stabilesc o serie de definiții pentru tipurile de antonime, alături de teoremele lor. Iată cum arată definiția antonimelor perfecte: „... a pair of antonyms (μ ; μ^a) is perfect if it exists a symmetry α_μ : $[a, b] \rightarrow [a; b]$ such that $\mu^a = \mu \circ \alpha_\mu$ ”.

6.1. Un alt studiu extralingvistic [Roehm *et al.* 2007], de această dată din zona neurocognitivismului, ce implică studiul cognitiv-comportamental al proceselor cognitive cu privire la anumiți stimuli lexicali, fie antonime de tipul *negru-alb*, fie cuvinte aflate într-o anumită relație semantică de tipul *negru – galben*, dar și cuvinte mai puțin relaționale *negru – drăguț*. În urma experimentelor neurocognitive ce au constat în tehnici neuromedicale de atașare a unor electrozi la nivelul craniului participanților (femei și bărbați cu o medie de vârstă de 24 de ani), specialiștii afirmă că rezultatele prezintă faptul că timpul de reacție cel mai rapid s-a înregistrat în cazul antonimelor și abia apoi al cuvintelor „pseudorelaționale” (*negru – drăguț*).

7.1. Având în vedere strategiile și orientările multiple prezentate cu privire la studiul lexico-semantic, semantico-cognitiv și extralingvistic al antonimiei și antonimelor, considerăm că teza generală pe care trebuie să o emitem și să o susținem este că *antonimia este o sinteză dintre dimensiunea lingvistică și cea extralingvistică*, pe care o înțelegem ca ansamblu polivalent al logicului, ontologicului, cogniției, socialului, culturalului și spiritualului.

Bibliografie

- Allan, K., Burrige, Kate, *Euphemism and Dysphemism: Language Used as a Shield and Weapon*, New York, Oxford University Press, 1991
- Andrei, Mariana, *Sinonimia frazeologică și lexico-frazeologică în limba română*, Pitești, Editura Tiparg, 2010
- Barbu Mititelu, Verginica, *O perspectivă contextuală asupra antonimiei*, în *Limba română: controverse, delimitări, noi ipoteze (I). Actele celui de-al 9-lea Colocviu al catedrei de limba română (București, 4-5 dec. 2009)*, (ed. Rodica Zafiu, Adina Dragomirescu, Al. Nicolae), [București], EUB, 2010
- Bârlea, Gh., *Contraria latina. Contraria romanica (Sistemul antonimelor în limba latină și*

- reflexele sale în limbile romanice*), București, Editura All Educational, 1999
- Băcilă, Florina-Maria, *Omonimia în limba română: privire monografică*, Timișoara, Editura Excelsior Art, 2007
- Berbinski, Sonia, *Antonymie – phénomène discursif*, [București], EUB, 2008
- Bidu-Vrânceanu, Angela, Forăscu, Narcisa, *Limba română contemporană. Lexicul*, [București], Editura Humanitas Educațional, 2005
- Boeva, N.B., *Grammatičeskaja antonimija v sovremennom anglijskom jazyke*, avtoreferat disertacii, Moscova, 2001
- Bucă, M., Evseev, I., *Probleme de semasiologie*, Timișoara, Editura Facla, 1976
- Cassas Gomez, M., *The Expressive Creativity of Euphemism and Dysphemism*, în *Lexis 7: Euphemism as a Word-Formation Process*, 2012 (http://lexis.univ-lyon3.fr/IMG/pdf/Lexis_7_-_Casas_Gomez.pdf.)
- Ciupanovskaia, M.N., *Reprezentacija protivopoložnosti v semantike proizvodnyh antonimov: na materiale slovarj russkogo jazyka*, avtoreferat disertacii, 2007
- Coșeriu, E., *Către o tipologie a câmpurilor lexicale*, în *Introducere în teoria lingvistică. Antologie pentru seminarul de teorie a limbii*, (ed. Constantin Dominte), București, EUB, 2003
- Croft, W., Cruse, D.A., *Cognitive linguistics*, Cambridge, CUP, 2004
- Cruse, D.A., *Lexical Semantics*, Cambridge, CUP, [1996]
- Dumistrăcel, St., *Lexic românesc. Cuvinte, metafore, expresii, ediția a doua cu un Supliment de analiză din perspectivă pragmatică*, Iași, Editura Demiurg Plus, 2011
- Evseev, I., *Antonimia și evoluția lexicului românesc contemporan*, în *Contribuții lingvistice*, Timișoara, TUT, 1990
- Evseev, I., *Semantica verbului*, Timișoara, Editura Facla, 1974
- Gheltofan, Daniela, *Categoriile funcțional-discursive ale antonimiei*, în *Qvaestiones romanicae. Lucrările Colocviului Internațional Comunicare și cultură în România europeană (ed. a II-a, 24-25 sept. 2013)*, 2013a (sub tipar)
- Gheltofan, Daniela, *Câteva observații asupra conceptului antonimic «viață – moarte» (sub aspect lingvocognitiv)*, în *Qvaestiones romanicae. Lucrările Colocviului Internațional Comunicare și cultură în România europeană (ed. I, 15-16 iunie 2012)*, Szeged: JaterPress, 2012
- Gheltofan, Daniela, *Phraseological antonymy in Romanian. Theoretical and practical considerations*, în *Professional Communication And Translation Studies*, nr. 6 (1-2), 2013
- Gorelov, I.N., *Enantiosemyja kak stolknovenie protivorečivych tendencii jazykovogo razvitija*, în „Voprosy jazykoznanija”, nr. 4, 1986
- Jones, S., Murphy, Lynne M., Paradis, Carita, Willners Caroline, *Antonyms in English: construals, constructions and canonicity*, New York, Cambridge University Press, 2013
- Krîsin, L.P., *Evfemizmy v sovremennoj russkoj reči*, în „Rusistika”, nr.1-2, Berlin, 1994
- Miller, G., Fellbaum, Christiane, Kegl, Judy, Miller Katherine, *WordNet: An Electronic Lexical Reference System Based on Theories of Lexical Memory*, în „Revue québécoise de linguistique”, vol. 17, nr. 2, 1988
- Moroianu, C., *Dicționar etimologic de antonime neologice*, București, EUB, 2008
- Moskvin, V.P., *Evfemizmy: sistemnye svjazi, funkcii i sposoby obrazovanija*, în „Voprosy jazykoznanija”, nr. 3, 2001
- Munteanu, C., *Sinonimia frazeologică în limba română din perspectiva lingvisticii integrale*, Pitești, Editura Independența Economică, 2007
- Murphy, M. Lynne, *Semantic Relations and the Lexicon: Antonymy, Synonymy, and Other Paradigms*, Cambridge, CUP, 2003
- Novikov, L.A., *Antonimija v russkom jazyke*, Moscova, 1973
- Paradis, Carita, Van De Weijer, Joost, Willners, Caroline, Lindgren, M., *Evaluative polarity of antonyms*, în *Lingue e Linguaggio*, XI, nr. 2, 2012
- Roehm, D., Bornkessel-Schlesewsky, Ina, Rösler, F., Schlesewsky, M., *To Predict or Not to*

- Predict: Influences of Task and Strategy on the Processing of Semantic Relations*, în „Journal of Cognitive Neuroscience”, 19(8), 2007
- Sârbu, R., *Analiza semică a unor antonime care denumesc sentimente în limba română*, în „Studii și cercetări lingvistice”, 3, 1974
- Sârbu, R., *Antonimia lexicală în limba română*, Timișoara, Editura Facla, 1977
- Senicikina, E.P., *Slovar' evfemizmov russkogo jazyka*, Moscova, Editura Flinta, 2008
- Slama-Cazacu, Tatiana, *Confuzii, greșeli, prostii și răutăți în limba română, azi*, București, Editura Tritonic, 2010
- Șerban, V., Evseev, I., *Vocabularul românesc contemporan: schiță de sistem*, Timișoara, Editura Facla, 1978
- Trillas, E., Moraga, C., Guadarrama, S., Cubillo, S., Castiñeira, E., *Computing with Antonyms*, 2005, (<http://www-bisc.cs.berkeley.edu/BISCSE2005Books/AllPapers/FinalpdfFiles/Chapt8Sergio.pdf>)
- Voznesenskaia, M.M., *Enantiosemia v ruskoj frazeologii*, în *Komp'juternaja lingvistika i intelektual'nye tehnologii*, (red. A.E. Kubrik), Moscova, 2011
- Zugun, P., *Lexicologia limbii române. Prelegeri*, Iași, Editura Tehnopress, 2000

INFLUENȚE ȘI ÎMPRUMUTURI ROMÂNEȘTI ÎN DIALECTUL BULGARILOR DIN BANAT

Mariana MANGIULEA

In the multiethnic environment of the Banat region (Romania) we witness peculiar language situations. The inhabitants of Dudeștii Vechi use their dialect in everyday life, at home, to communicate with friends, neighbors, fellow-villagers – in unofficial relations, while the Romanian language is used in official contacts, at work and in school. The Bulgarian literary language is taught from the 1st grade and the Bulgarian literature – from the 5th. It is a kind of paradox that children of Bulgarian origin learn the standard Bulgarian as a foreign language through Romanian. In this context it is of interest to study the interferences at all language levels. After analyzing a number of essays written by 7th and 8th grade pupils, we point out the mistakes they do in mastering the Bulgarian literary norm under the influence of the Romanian official language.

Keywords: the Banat region, Dudeștii Vechi, Bulgarian language, Romanian language, Bulgarian dialects, language contact, language interference, multilingualism.

Au trecut aproape trei secole de când bulgarii s-au așezat în Banat (în anul 1738 ia ființă satul Beșenova Veche – Стар Бешенов, actualul Dudeștii Vechi, iar, în 1741, localitatea Vinga). Este binecunoscut faptul că în perioada dintre secolele al XVII-lea – al XIX-lea se înregistrează mai multe valuri de emigrație a populației bulgare la nord de Dunăre. Cauzele acestor deplasări de familii, de sate întregi, sunt în principal dificilele condiții de viață sub jugul otoman, teama de represaliile sângeroase cu care se soldau revoltele nereușite ale populației bulgare, toate acestea pe fondul războaielor dintre Imperiul Otoman și Rusia Țaristă, pe de o parte, dintre cel Otoman și Habsburgic, pe de altă parte.

Bulgarii bănățeni nu au o origine comună: unii provin din localitatea Ciproveț și satele limitrofe (Bulgaria de NV) și sunt urmașii acelor bulgari – catolici,

cei mai mulți, dar și ortodocși – în jur de 2000 de persoane, care au reușit să se salveze de furia otomană dezlănțuită după înfrângerea Răscoalei de la Ciproveț (1688) și să se refugieze în Țara Românească. Ceilalți – pavlicheni catolici, urmași ai bogomililor – vin din localitățile Sviștov și Nicopole, dar sunt originari din Tracia (Bulgaria de SE)¹. După lungi și chinuitoare rătăcirii prin ținuturile Câmpulungului, ale Olteniei și Albei, timp de aproape 40 de ani, bulgarii primesc aprobare din partea guvernului austriac de a se stabili în regiunea Banatului (pustiită de retragerile armatelor otomane). Cea dintâi înființată localitate, Beșenova, se compunea numai din pavlicheni și, mai târziu, din rândul lor s-au separat locuitorii a aproape tuturor celorlalte sate bulgărești din zonă (Breștea, Colonia Bulgară, Denta, Belo Blato, Iașa Tomici ș.a. atât din Banatul românesc, cât și cel sârbesc). În Vinga (a doua localitate importantă) s-au așezat mai mulți ciproveni, dar și pavlicheni, cei din urmă cu timpul vor deveni majoritari (Bulgarischen Familien și Paulikianer Familien). Astfel, în regiune se adună bulgari vorbitori ai dialectului de nord-vest și ai celui sud-estic. Cu trecerea timpului cele două graiuri (am putea spune cel din Beșenova și cel din Vinga) se contopesc și, în urma unui proces complex ia naștere un idiom (variantă a graiului beșenov), idiom calificat de către reputatul dialectolog bulgar, Stoiko Stoikov, drept „un fenomen nou, obținut pe drumul încrucișării”².

În decursul a două secole și jumătate, de la așezarea lor dincolo de Dunăre până la Al doilea război mondial, bulgarii din Banat sau, cum își spun ei, înșiși *palk'ene* (палк'ене) au trăit separați de patria de origine, Bulgaria. Înconjuțați de numeroase alte etnii, români, sârbi, unguri, germani, în acest *melting pot* bănățean, ei s-au izolat manifestând o puternică voință de autoconservare și de păstrare a conștiinței lor bulgărești, în ciuda faptului că au trebuit să facă față unor condiții social-politice și culturale diverse. E de ajuns să menționăm că s-au aflat sub trei guvernări, deci de fiecare dată, altă administrație, altă limbă oficială. Până în 1777 regiunea a fost supusă direct stăpânirii de la Viena, apoi a urmat autoritatea Budapestei, iar din 1918 – cea a Bucureștiului.

Pe plan local bulgarii aveau libertatea de a se ocupa de treburile obștești, de biserică și școală, care funcționa pe lângă biserică și în care predarea se realiza de către preoți croați în iliră (o redacție literară a sârbocroatei bazată pe graiurile ștokaviene, folosită până în secolul al XVIII-lea). Odată cu stăpânirea ungară în regiune, la sfârșitul secolului al XVIII-lea se introduce și învățământul în limba maghiară. În anii 60 ai secolului al XIX-lea autoritățile bisericești bulgare susținute de administrația ungară introduc folosirea idiomului local în biserică și școală (Budapesta se temea de o apropiere prea mare a bulgarilor de sârbi și croați –

¹ Vezi Stoiko Stoikov, *Банатската говор*, Sofia, 1967; http://en.wikipedia.org/wiki/Banat_Bulgarians, <http://starbisnov.ro/en/>

² Vasilka Radeva, *Изследване на българските говори в Румъния. Банатски говор*, в *Българистични студии*, УИ „Св. Климент Охридски”, Sofia, 1997, pp. 128-129.

conturarea unui puternic element slav). După 1890 autoritățile maghiare încep să desfășoare o politică de asimilare a minorităților naționale, drept urmare predarea în limba maternă (dialectul pavlikian) s-a limitat treptat, păstrându-se doar în biserică. Dezvoltarea învățământului, a publicațiilor în dialect continuă până în 1894-1899, când autoritățile maghiare impun în școală ca obligatorie și unică limbă maghiara. Astfel se pune capăt avântului pe care îl luaseră publicațiile în dialectul local. Concomitent, începe să se manifeste maghiarizarea parțială a bulgarilor bănățeni, fenomen ce a afectat în primul rând intelectualitatea. Ca urmare a Tratatului de la Trianon (1920), teritoriul Banatului este luat Ungariei, partea de nord revenind României, iar cea de sud Iugoslaviei. Urmează o perioadă destul de tulbură – dictatura militară, impunerea cenzurii, aplicarea unei politici de asimilare, dar după cel de-al doilea Război mondial, România îi recunoaște pe bulgari ca minoritate națională și în localitățile cu populație de origine bulgară se deschid școli cu predare în limba maternă – bulgara literară din Bulgaria va fi considerată limba maternă de către administrația română. De atunci s-a încetățenit predarea limbii bulgare literare și am putea considera că astfel se reface legătura pierdută de mult cu patria de origine. Remarcăm în ultimii 20 de ani un interes crescând și din partea autorităților de la Sofia față de bulgarii din afara granițelor. În acest sens, s-au publicat numeroase studii noi referitoare la istoria, cultura, tradițiile acestei diaspore bulgărești unice în felul său¹. De asemenea, sunt puse la dispoziția etnicilor bulgari din Banat un număr însemnat de locuri în universitățile bulgărești, școala din Dudeștii Vechi este sistematic aprovizionată cu manuale, cărți din Bulgaria. Astfel, am putea spune că reînnoarea legăturilor cu patria de origine contribuie la menținerea conștiinței de sine în rândul populației bulgărești din localitate, fiind și o modalitate de a amâna procesul de asimilare, mai ales printre tânăra generație.

Dialectul local continuă să fie folosit în vorbirea curentă, în biserică, în publicistică. Astăzi bulgarii din Banat au o Uniune, au reprezentant în Parlament, la Timișoara se publică ziarul „Náša glás” și revista „Literaturna miselj”. După datele ultimului recensământ din 2011, locuitorii comunei Dudeștii Vechi sunt 4009, din care bulgarii reprezintă 62% (2486), românii 27.46% (1101); s-au înregistrat și 224 rromi (5.58%), 158 maghiari (3.94%) și 27 locuitori de naționalitate germană (0.6%)².

După cum am mai spus, în ceea ce privește învățământul, viața lor culturală, până în 1866, bulgarii din Banat, catolici, s-au aflat sub influență croată, preoții lor fiind croați, iar la școală învățământul se desfășura în croată. Însă în anii 60 ai

¹ B. Niagulov, *Banatските българи. Истoрията на една малцинствена общност във времето на националните държави*, Sofia, 1999.

² Cf. http://en.wikipedia.org/wiki/Banat_Bulgarians, <http://starbisnov.ro/en/>

secolului al XIX-lea se conturează și capătă rapid amploare o mișcare de renaștere culturală a bulgarilor din regiune, îndreptată inițial împotriva acestei influențe croate. Învățătorii, activiștii culturali se străduiesc să introducă în școală graiul local și să creeze literatura necesară în acest idiom. În aceeași perioadă se definitivează scrierea locală – un sistem ortografic propriu pe baza alfabetului latin utilizat pentru croată și maghiară. Oameni de cultură și profesori entuziaști (mai ales germani, dar și bulgari) traduc cărți, elaborează manuale, editează presă, scriu literatură în dialectul local. Prin această efervescentă activitate se străduiesc să-și ridice graiul la standardul unei limbi literare, care să corespundă cerințelor culturale, religioase, sociale, de popularizare științifică ale populației.

Este foarte interesant cum, folosind resursele proprii ale graiului, ca și prin calcuri și împrumuturi, norma scrisă a bulgarilor bănățeni se ridică pentru a îndeplini funcțiile specifice unei limbi literare. Din păcate, absența independenței politice și culturale, lipsa unui grad de cultură, a unei educații mai înalte în rândul populației, fac ca această limbă literară să rămână închisă într-un cadru limitat atât spațial, cantitativ, cât și calitativ; ea nu evoluează, rămânând la stadiul în care satisface cerințele unei culturalizări elementare și pe cele ale bisericii. Același prof. Stoiko Stoikov susține că prin caracterul și funcțiile sale „această limbă se apropie mult de limba bulgară literară dinainte de Eliberare”¹.

Istoria, tradiția populară și culturală, idiomul bulgarilor din Banat au atras numeroși cercetători de-a lungul timpului. Konstantin Irecek și Liubomir Miletici sunt primii care descriu modul de viață și limba pavlichenilor. Trebuie să subliniem faptul că mulți intelectuali din rândul populației locale, cu precădere profesori de liceu au consemnat date importante referitoare la originea, destinul istoric al bulgarilor din Banat, la tradițiile și cultura lor. Menționăm câteva nume : Ivan Ril, Rafail Budur, Ivan și Leopold Kosilkov, Franț Glaz, Dobroslav Anton, Iakob Smîrk, iar la jumătatea secolului al XX-lea – publicistul și folcloristul Karol Telbizov. Deosebit de valoros pentru lingvistica bulgară, cea slavă și balcanică este studiul monografic al profesorului Stoiko Stoikov, în care este descris stadiul dialectului în anii 60 ai secolului trecut, sunt prezentate specificul acestui grai la toate compartimentele limbii, transformările survenite în urma contactului îndelungat cu alte dialecte și limbi din rațiuni extralingvistice. Dialectul bulgarilor din Banat și-a dezvoltat anumite trăsături proprii în sistemul fonetic (de ex. prezența vocalei deschise e sub accent continuatoarea v.sl. [ea], căderea vocalelor *i* și *u* la final de cuvânt), în construcția gramaticală (pierderea imperfectului și a aoristului), în vocabular (prezența unui număr însemnat de împrumuturi lexicale din română, sârbocroată, maghiară, germană; spre deosebire de bulgara literară sau alte dialecte bulgărești, asupra graiului bulgarilor din Banat nu s-a exercitat influența limbii ruse, a slavonei bisericești sau a limbii neogreacă).

¹ Stoikov, *op.cit.*, p. 6.

Trebuie să subliniem faptul că idiomul bulgarilor din Banat reprezintă cel mai vechi (integral păstrat) dialect din afara granițelor Bulgariei actuale, desprins destul de timpuriu de teritoriul lingvistic bulgar. Graiul a evoluat mai bine de două secole fără nici un contact cu limba bulgară, cu celelalte dialecte bulgărești. Până de curând nu a suferit influențe din partea limbii bulgare literare, care ia naștere în prima jumătate a secolului al XIX-lea, ceea ce nu înseamnă că s-a dezvoltat într-un spațiu închis și că nu a fost afectat de influențe străine. Așezarea bulgarilor în Banat, o regiune multietnică, a favorizat interferențele lingvistice care au influențat acest idiom, în primul rând în domeniul vocabularului.

Limba română a exercitat o puternică influență asupra idiomului bulgarilor din regiune și ea s-a manifestat încă din epoca primelor contacte, când bulgarii s-au refugiat la nord de Dunăre. Această influență a continuat după așezarea lor în Banat, dar a fost relativ slabă. Abia după 1918, când nordul Banatului trece sub administrare românească, influența limbii române capătă altă dimensiune și se intensifică, pătrunzând prin școală, administrație, presă, radio, TV. Toți bulgarii din Banat vorbesc bine limba română, iar elemente românești au pătruns masiv, mai ales în vocabularul dialectului – partea cea mai penetrabilă a limbii. Cu trecerea timpului acest fenomen este tot mai pregnant, mai ales în rândul tinerilor din Dudești.

Dacă e să ne referim doar la împrumuturile lexicale (Stoiko Stoikov a consacrat un volum din vasta sa cercetare special lexicului acestui dialect), cele mai multe elemente lexicale românești prezente în dialectul bulgarilor din Banat sunt substantive și se regăsesc în toate grupele semantice:

Locuință, obiecte casnice: *перна, мобыла, кратца, фъркулыца, скрумийера*;
 Hrană, băutură: *алименты, пръжитура, фрипура, малай, улий, бере*;
 Îmbrăcăminte, materiale, podoabe: *порт (îmbrăcăminte tradițională), фуста, балон (balonzaid), паралийа (пăлăрие), гурел (guler)*;
 Termeni din agricultură, zootehnie: *пашун', излас, грендий, пърлок*;
 Plante și animale: *легуи, вынате, тулй, кукурус, бубок, маймуца, кокоштрък, кукор*;
 Fenomene ale naturii: *вижулийа, фуртуна*;
 Părți ale corpului uman: *фалка, шолт, гълки*;
 Calități, trăsături umane: *непот, непота, веришор, мартур, миноритар, пазатор (econom), к'неш*;
 Meserii, profesii: *витикол, тѣмплар, чызмар, лѣкатуш, механик, пумперын*;
 Diverse obiecte: *пушета, сервийета, прѣжына, цава, тоба, пунга*;

Noțiuni, denumiri: *дик'с* (inventar), *нетек* (cârpă), *кумерц*, *вама* (taxă), *кама* (dobândă), *сербаре*, *дистракциѝа*, *плимбаре*;

Noțiuni abstracte: *феричире*, *распундере*, *пофта* (dorință), *путере*, *бажокура* etc.

Lexic socio-administrativ: *грѣдиница*, *licheу*, *теза*, *дириджинте*, *пауза*; *стат*, *гуверн*, *примарийа*, *черере*, *ауторизацѝа*, *кончедиу*, *шединца*, *реферинца*, *урганizare* etc.

Adjective: *булнаф*, *лыбер*, *куражен*, *мутул* (tăcut), *мик* etc.

Verbe: *токам*, *колорысвам*, *се башкурысвам* (a batjocori), *феличитирам* etc.

Adverbe: *сигур*, *детот*, *ингрозитор*, *екстраординер*, *симплу*, *де фант* etc.

Numărul adjectivelor, verbelor, adverbelor împrumutate este mai redus și poate fi explicat prin faptul că bulgara, respectiv româna, au sisteme gramaticale destul de diferite.

În dialectul bulgarilor din Banat semnalăm un număr important de *calcuri frazeologice* din română: dial. *пу долу* 'peșă' < rom. *pe jos*; dial. *съм направъл шула* < rom. *am făcut școală*; dial. *лекциѝа нинаправна* < rom. *lecția nefăcută*, dial. *флызам у слижба* 'zapochвам работа' < rom. *a intra în funcție/în pâine*; dial. *брат съз брат*, *сырен'ету и за носце* < rom. *frate, frate, dar brânza-i pe bani*; *фел де фел* 'всякакъв вид' < rom. *fel de fel*.

Astăzi, la Dudeștii Vechi suntem martorii unei situații lingvistice aparte, ce se caracterizează printr-un tip special de bilingvism. Localnicii stăpânesc norma scrisă și vorbită a limbii oficiale în stat – româna, stăpânesc la nivel oral și scris dialectul bulgar respectiv, iar în școală începe învățarea limbii bulgare literare, copii și adolescenții aflându-se astfel în situația de diglosie (cunoașterea a mai mult de o formă de existență a uneia și aceleiași limbi – două stadii de existență ale aceleiași limbi sau două limbi – una savantă, cealaltă populară).

Deci locuitorii folosesc graiul local pentru a comunica în viața de zi cu zi, acasă, în familie, cu prietenii, vecinii – în situații neoficiale. Limba română este utilizată în contactele oficiale, la locul de muncă, la școală. Limba bulgară literară, standard, se învață din clasa întâi, iar literatura bulgară din clasa a cincea. Este oarecum paradoxal ca copii de origine bulgară să învețe limba bulgară literară ca pe o limbă străină prin intermediul românei. În acest context devine deosebit de interesant să urmărim interferențele lingvistice care se produc la toate nivelele limbii.

În acest sens, împreună cu dna prof. Ecaterina Ganciov (localnică, absolventă a Universității din Sofia, actualmente profesoară de limba și literatura bulgară la Liceul din Dudeștii Vechi) am demarat un proiect cu două componente. urmărirea îndeaproape fenomenul de interferență lingvistică în rândul școlarii din localitate cu scopul de a elabora o metodică și o programă de învățare a limbii bulgare literare adaptată situației și, ca intenție finală, realizarea un studiu referitor la stadiul actual (în secolul XXI) al graiului bulgarilor din Banat, cu precădere în rândul tinerilor.

Într-o primă fază am analizat lucrările scrise ale elevilor din clasa a VII-a și a VIII-a, pe care i-am rugat să compună în limba bulgară literară un text cu titlul

Моят любим празник - Коледа или Великден („Sărbătoarea preferată – Crăciunul sau Paștele”).

Vă prezentăm mai jos câteva dintre greșelile elevilor, cauzate de puternica influență a limbii române, dar și de insuficienta necunoaștere a limbii bulgare standard:

La nivel lexical – împrumuturi din limba română:

- *импортантни* în loc de „важни” (din rom. *important* + suf. bg. *-ен*): „... за селяните от моето село тези празници са много *импортантни*.”
- *спечифичено* în loc de „специфично” (din rom. *specific* + suf. bg. *-ен*)
- *Ревелион* “празник на Нова година” < rom. *Revelion*: “Отиваме на Ревелион”.
- *трупа* < rom. *trupă* în loc de bg. „група”: “...*Трупа* млади момчета ходят да коледуват.”
- *магиари* < rom. *maghiari* în loc de „унгарци”: “...Покрай павликяните живеят румънци и *магиари*.”
- *ортодокси* < rom. *ortodox* în loc de „православни”: “...Ние сме Католици за разлика от румънците които са *ортодокси*.”
- *артифичи* < rom. *artificii* în loc de bg. „фойерверки”;
- *шампание* < rom. *șampanie* în loc de bg. „шампанско”;
- *сук* < rom. *suc* în loc de bg. „сок”;
- *петарди* < rom. *petarde* în loc de bg. „бомбички”: “Купуваме *сук*, *шампание*, две, три *петарди* или *артифичи*...”
- *брад* < rom. *brad* în loc de bg. „елха”: “На Нова година се накичва един *брад*, много е хубав.”

Se observă erori în înțelegerea sensurilor unor prefixe bulgărești, iar în cazul unor verbe cu semantică apropiată, se recurge la cel din română. Influența limbii române poate explica această greșeală: *достигне* [дустигны] în loc de „пристигне”: “... и когато *достигне* Великден...” Necunoașterea sensurilor prefixelor *до-* și *при-* atașate verbului *стигна*, care în română se traduce cu *a ajunge* (*to arrive, to reach; to be enough*) și conține sensurile ambelor verbe din bulgară (*достигна; пристигна*) determină folosirea greșită a verbelor în bulgară.

Un fenomen asemănător remarcăm și în dificultatea de a sesiza diferența de sens dintre verbele bg. *вървя* „a merge; a merge pe jos” și *отивам* „a se duce”, de unde și utilizarea lor incorectă, căci corespondentul lor românesc *a merge* cuprinde semantica ambelor verbe bulgărești *to go, to pass by; to walk;* *вървят* în loc de „отиват”: “...Всички хора от нашето село *вървят* на миса.”; *отиде* în loc de „върви”, „бъде”: “... така да *отиде* годината напред...”

Verbul bg. *държа* are o frecvență mare în uz, dar nu cu sensul din bulgară. El este un calc după rom. *a ține*, care printre numeroasele sensuri îl are și pe „a sărbători, prăznui, cinsti”, necunoscut corespondentului său din bulgară. În lucrările elevilor apare încorect în locul bg. *празнувам*: „...Този празник се държи през месец април....”.

Influența adverbului/prepoziției rom. *înainte*, ce are o dublă utilizare: cu sens temporal și în acest caz îi corespunde bg. *преди* și cu sens spațial, corespondent bg. *пред, напред*, poate sta la baza acestei confuzii: *напред* [нѣпрек'] în loc de „преди”: „...*Напред* с една седмица хората чакат Великия ден с много радост.”; „...*Напред* да отиваме да се веселим, отиваме на литургия.”

Un semicalc des întâlnit în redactările elevilor: *катански* [кѣтанск'] în loc de bg. „войнишки”: „... с *катански* ботуши и всеки има пушка.” Cuvântul *катански* e un semicalc, obținut din substantivul rom.înv. *cătană* „войник”, prin înlăturarea terminației românești și înlocuirea sa cu cea specifică limbii bulgare *-ски*.

La nivel morfologic. Adesea, în cazul substantivelor din lexicul internațional, cu structură fonetică identică în română și bulgară, dar diferite ca gen, substantivul e folosit cu genul din română: *програм* < rom. *program* în loc de bg. „програма”; păstrarea genului masculin, ca în română: „...Един *програм* свързан с Рождество Христово.”

Utilizarea numeralului cardinal pentru exprimarea datei, ca în română, și nu a numeralului ordinal ca în bulgara literară. E posibil ca și forma destul de complicată a numeralului ordinal din bulgară să determine folosirea numeralului cardinal cu o construcție mai simplă, fără acord de gen: *двайсет и пет* în loc de „двайсет и пети”: „...На *двайсет и пет* декември в къщи ядат мед, орехи и по улиците цари празнично оживление”; *двадесет и четири* în loc de „двадесет и четвърти”: „...В *двадесет и четири* декември има деца, които ходят да коледуват”.

Semnalam amestecul unor forme ale pronumelui personal sub influența limbii române, lucru explicabil prin apropierea sau chiar identitatea sonoră dintre formele din română și din bulgara literară (diferite în dialect), ca și frecvența utilizare a pronumelui românesc în comunicare: *мине* < рум. *mine* în loc de „мен”: „На *мине* ми най-харесва празника на Нова година.”

Probleme apar și în însușirea și folosirea corectă a pronumelor relative din bulgara standard. Elevii confundă în bulgară forma de plural cu cea de singular, amestecă formele de gen, influențați uneori de genul substantivului (înlocuit de pronume) din română, dar și din cauza prezenței formei invariabile românești „care”. În dialect pronumele relativ este *дѣту* „дето”:

- *която* în loc de „който”: "... овце *която* са наредени наоколо *иаслите*." "... деца *която* ходят от къща на къща..."
- *която* în loc de „който”: "... много празници от *която* и Коледа."
- *които* în loc de „което”: "... село *които* се намира в западната част на Румъния."
- *която* în loc de „който”: "... и магарета *която* държат,..."

După parcurgerea integrală a textelor scrise de elevi, se observă că cele mai multe greșeli în bulgara standard sunt făcute sub influența dialectului, iar pe locul al doilea ca frecvență și amploare se află cele făcute sub influența limbii române, din care v-am prezentat câteva spre edificare.

Bibliografie

- Niagulov B., *Банатските българи. Историята на една малцинствена общност във времето на националните държави*, Sofia, 1999
- Radeva, Vasilka, *Изследване на българските говори в Румъния. Банатски говор, în Българистични студии*, УИ „Св. Климент Охридски”, Sofia, 1997
- Stoikov, Stoiko, *Банатският говор*, Sofia, 1967
- Stoikov, Stoiko, *Лексиката на банатския говор*, Sofia, 1968
- Telbizov K., Vekova, M., *Традиционен бит и култура на банатските българи*, СБНУН, Sofia, 1963
- Telbizov, K., Vekova, M., Liuliușev, M., *Българското образование в Банат и Трансилвания*, Veliko Tîrnovo, 1996
- Weinreich Uriel, *Languages in Contact. Findings and Problems*, fourth printing, Morton & Co., London-The Hague-Paris, 1966.
- http://en.wikipedia.org/wiki/Banat_Bulgarians, <http://starbisnov.ro/en/>

Despre autori

Bivolaru Aliona – doctor în filologie, absolventă a Universității din București; domenii de interes: lingvistică ucraineană (a_bivolaru@yahoo.com)

Čolević, Lidija – drd., lector de limbă și literatură sârbă, Departamentul de filologie rusă și slavă, Facultatea de Limbi și Literaturi Străine, Universitatea din București; domenii de interes: metodică predării limbii sârbe pentru străini, literatură sârbă (lidijacolevic@yahoo.com).

Dogaru Cristina – asist.dr. la Catedra de germanistică a Facultății de Limbi și Literaturi Străine a Universității din București; domenii de interes: literatură germană (cristinaiva@yahoo.com)

Dragnea, Mihai – absolvent al Facultății de Istorie a Universității din București, doctorand la Institutul de Istorie „Nicolae Iorga”; domenii de interes: mitologie slavă, creștinarea statelor slave: terra_mater_2007@yahoo.com

Garančovska, Lenka – lect.dr. la Universitatea din București, Facultatea de Limbi și Literaturi Străine, Departamentul de filologie rusă și slavă; domenii de interes: limba și cultura slovacă, lingvistică generală, onomasiologie, stilistică (lenkagarancovska@gmail.com)

Gheltofán, Daniela – asist. drd. la Catedra de limbi slave a Facultății de Litere, Istorie și Teologie de la Universitatea de Vest din Timișoara; domenii de interes: lexicologie, lingvistică confruntativă, semantică cognitivă (danielagheltofán@yahoo.com)

Ghimpu, Vlad, doctor în istorie la Muzeul Național de Arheologie și Istorie a Moldovei, Chișinău, Republica Moldova, vladdghimpu@mail.ru, vladd.ghimpu@gmail.co

Guță, Armand – cercetător dr. la Institutul de Etnografie și Folclor „Constantin Brăiloiu” din București; domenii de interes: istoria și folclorul românesc sud-dunărean (daizuscomozoi271@yahoo.co.uk)

Hosciuc, Maria – doctor în filologie, absolventă a Facultății de Limbi și Literaturi Străine de la Universitatea din București; domenii de interes: literatură rusă și ucraineană (mszemeniuk@yahoo.com)

Mangiulea, Mariana – conf.dr. la Departamentul de filologie rusă și slavă al Facultății de Limbi și Literaturi Străine de la Universitatea din București, domenii de interes: lingvistică bulgară (mariana.slave@yahoo.fr)

Marin, Florentina – preparator drd. la Departamentul de filologie rusă și slavă al Facultății de Limbi și Literaturi Străine de la Universitatea din București, domenii de interes: literatură (florymr@gmail.com)

CUPRINS

Literatură

Lidija Čolević, <i>Danilo Kiš și Europa Centrală – heterotopie și identitate</i>	7
Cristina Dogaru, <i>Eulenspiegel în artă</i>	15
Florentina Marin, <i>Între materialitate și spiritualitate în romanul lui Viktor Pelevin „Žizn' nasekomyh”</i>	23
Maria Hosciuc, <i>Vladimir Sorokin și poetica soț-art</i>	33

Mentalități

Mihai Dragnea, <i>Imaginea cneaghinei Olga în „Cronica lui Nestor”</i>	45
Vlad Ghimpu, <i>Interferențe etnice la Marea Neagră și la Marea Baltică în evul mediu timpuriu (româno-slave și româno-finice)</i>	55
Armand Guță, <i>Imaginea Germaniei și a germanilor în jurnalele de călătorie românești publicate între 1900 și 1940</i>	81

Lingvistică

Aliona Bivolaru, <i>Dinamica lexicului financiar în condițiile globalizării</i>	119
Lenka Garančovská, <i>Sounds, colours, tastes and adours in Slovak proverbs and sayings</i>	131
Daniela Gheltofan, <i>Tendențe actuale în cercetarea antonimiei</i>	143
Mangiulea Mariana, <i>Influențe și împrumuturi românești în dialectul bulgarilor din Banat</i>	157

Despre autori	167
----------------------------	-----

